

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**Atributy odolnosti v životních příbězích bývalých politických
vězňů během komunismu v Československu**

Attributes of resilience in lifestories of ex-political prisoners during
Communism in Czechoslovakia

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Ludmila Kalčíková

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kupka, Ph.D.

Olomouc
2016

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou prací na téma: „Atributy odolnosti v životních příbězích bývalých politických vězňů během komunismu v Československu“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V ..... dne .....

Podpis .....

Poděkování

Na prvním místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu Mgr. Kupkovi, Ph.D. za jeho čas a ochotu ke konzultacím mých nejasností či obav a za mnoho podnětných nápadů. Dále pak všem participantům, i těm, které jsem nakonec nemohla zahrnout do výzkumu. Umožnili mi nahlédnout do jejich příběhů a setkání s nimi pro mě zůstalo velkým povzbuzením.

Nakonec děkuji svému dědovi. Bez něj a bez jeho celoživotního svědectví odolnosti bych se do této práce nikdy nepustila.

Obsah

Úvod.....	5
1 Komunismus v Československu.....	6
2 Psychická odolnost – resilience.....	9
2.1 Rodina jako zdroj odolnosti.....	14
2.2 Locus of control.....	16
2.3 Self-efficacy.....	17
2.4 Sense of coherence (SOC).....	18
2.5 Hardiness.....	20
2.6 Optimismus.....	21
2.6.1 Flow.....	24
2.7 Naděje.....	24
2.8 Sociální opora.....	27
2.8.1. Druhy sociální opory.....	29
2.9 Odpuštění.....	30
2.10 Víra, náboženství a smysl existence.....	34
2.10.1 Víra a náboženství.....	34
2.10.2 Smysl existence.....	38
3 Výzkumy vztahující se k tématu.....	39
Praktická část.....	42
4 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	42
5 Popis metodologického rámce.....	43
5.1 Metoda výzkumu.....	43
5.2 Popis analýzy dat.....	45
6 Charakteristiky zkoumaného výběru.....	46
6.1 Volba vzorku.....	46
6.2 Popis souboru.....	46
6.3 Charakteristiky participantů.....	47
7 Sběr materiálu a analýza dat.....	49
7.1 Sběr materiálu.....	49
7.2 Rozhovor a přepis rozhovoru.....	49
7.3 Analýza rozhovorů.....	50
7.3.1 Rozhovor A.....	50
7.3.2 Rozhovor B.....	55
7.3.3 Rozhovor C.....	60
7.3.4 Rozhovor D.....	65
7.3.5 Rozhovor E.....	70
7.4 Souhrnná analýza.....	79
7.4.1 Kategorie témat.....	80
7.4.2 Souhrnná analýza všech rozhovorů.....	81
8 Výsledky práce.....	83
9 Diskuze.....	85
10 Závěr.....	93
Souhrn.....	94
Seznam použitých zdrojů a literatury.....	97
Přílohy.....	103

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá resiliencí u bývalých politických vězňů během komunismu v Československu. Cílem je popsat zkušenosti politických vězňů, kteří byli vězněni za komunistického režimu z politických, náboženských, ideových a jiných důvodů. Tito vězni se někdy nazývají „vězni svědomí“. Z pohledu dnešní doby, kdy uznávání lidských práv a svobod je samozřejmostí, byli v mnoha případech tito lidé vězněni bezdůvodně. Snažíme se nalézt v jejich životních příbězích to, co jim dodávalo sílu přežít a zvládnout tuto životní zkušenost, hledáme tedy atributy odolnosti. Nelze opomenout ani zátěžové nebo traumatizující vlivy, se kterými se museli vypořádat.

Komunistický režim skončil v naší zemi před 27 lety. Čísla vypovídají o obrovském množství lidí, kteří byli postiženi komunistickým režimem. Věznice byly přeplněny vězni a tábory nucených prací prošlo několik desítek tisíc lidí. Postiženi nebyli pouze ti, kteří byli uvězněni, ale také jejich rodiny.

O zkušenostech politických vězňů se příliš nemluví. Jsou různé organizace, které sdružují politické vězně a jejich rodiny, z nichž můžeme jmenovat asi nejznámější Konfederaci politických vězňů (KPV). V KPV a jiných organizacích je otevřená atmosféra pro sdílení zážitků a zkušeností z lágrů a vězení, ale obecně ve společnosti tato atmosféra příliš není.

Tato diplomová práce by měla přispět k většímu pochopení podstatné, i když v mnohém bolestivé, etapy národa a porozumět zkušenosti těchto lidí a toho, co zažili. Snahou je také předat odkaz těchto lidí dál, aby další generace nezapomněla na tuto podstatnou historickou éru našeho národa.

V teoretické části bude představena v krátkosti historie a souvislosti dění za komunistického režimu a dále teorie resilience a dalších koncepcí, které s odolností úzce souvisí. Jsme si vědomi, že seznam teorií odolnosti není vyčerpáný, ale v rámci této diplomové práce byly zpracovány tyto konkrétní koncepce i s přihlédnutím na příběhy pěti politických vězňů, které jsou zpracovány v praktické části této diplomové práce.

1 Komunismus v Československu

První demokratické poválečné parlamentní volby v roce 1946 vyhráli komunisté s převahou 40 procent hlasů. Klement Gottwald se stal předsedou vlády a zastával politiku závislosti vůči Sovětskému svazu. Toto vítězství ve volbách byl první krok k uchopení celkové moci v zemi v únoru 1948, kdy se po vyvolání vládní krize dostali k moci (Křivka et al., 2009).

V květnu 1948 byla schválena ústava podle sovětského vzoru. V ústavě byla zkrácena občanská práva. Rozsah práv omezil nově vytvořený Zákon na ochranu lidově demokratické republiky. Uzákonilo se „převzetí moci dělnickou třídou, opírající se o svazek s ostatními vrstvami pracujících“. Prezident ústavu odmítl podepsat a sepsal abdikací dopis. Po Benešově abdikaci byl zvolen nový prezident Klement Gottwald, který ústavu podepsal (Křivka et al., 2009).

To, co nastalo po roce 1948 v Československu, se v mnohém podobalo občanské válce proti občanům vlastní země (Bursík, 2007). K upevňování komunistického režimu docházelo perzekucí odpůrců režimu, kdy cílem bylo vynucení absolutní kontroly nad společností. Nejbrutálnější podobu měly procesy v období 1948-1953, které se dotkly velkého počtu lidí. Odpůrci byli často posíláni do táborů nucených prací. V období 1948-1954 prošlo tábory podle odhadů přes 80 tisíc lidí. Existovaly také vojenské útvary pomocné technické prapory PTP, ke kterým byli povoláni „politicky nespolehliví“ branci na dobu neurčitou a jakkoliv prodlužovanou. Tito lidé dělali těžkou práci v hutích, dolech, na stavbách atd. a celkově jich PTP prošlo kolem 60 tisíc (Dějiny Československa, nedat.).

V Sovětském svazu a ve státech, na které měl výhradní vliv Sovětský svaz, docházelo k potlačování svobody a občanských práv. Na základě již zmiňovaného zákona 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky došlo k stovkám poprav a desetitisíce občanů byly odsouzeny ve většině případů k několikaletým trestům. Tyto „monstrprocesy“ soudil Státní soud, který byl uzákoněn 6. října 1948 (Křivka et al., 2009). Organizace spojených národů OSN přijala shodou okolností v roce 1948 Deklaraci lidských práv a svobod, kdy naopak v Československu došlo ke komunistickému převratu (Čapka, 2013).

K politickým soudním procesům začalo docházet brzy po únoru 1948, kdy většina

z nich byla uměle vykonstruovaná. Obžalovaní byli nuceni k nepravdivým výpovědím, o vině nerozhodoval soud, ale politické orgány KSČ. Cílem represe se stali účastníci domácího nebo zahraničního odboje během 2. světové války (např. Heliodor Píka, Karel Kutlvašr, Karel Janoušek atd.), bývalí vysocí funkcionáři nekomunistických stran (např. Milada Horáková), katolická církev (vysocí církevní hodnostáři, řeholní řády, katoličtí intelektuálové). Došlo také k „čistce“ uvnitř komunistické strany. Odhaduje se, že procesy bylo postiženo až 280 tisíc osob. Pouze v letech 1948–1952 bylo vyneseno 232 rozsudků smrti, z nichž 178 bylo vykonáno (Dějiny Československa, nedat.). Čapka (2013) udává číslo 248 popravených osob v letech 1948–1989. Ve vězeňských zařízení zemřelo přibližně 4 500 osob.

Součástí zinscenovaných procesů bylo mučení, které sloužilo vyšetřujícím k tomu, aby přinutili obžalované k přiznání politických zločinů, které nespáchali, a k udání dalších osob, které se účastnili těchto zločinů. Ti, co nedostali rozsudek smrti, ale byli odsouzeni k mnohaletým trestům vězení a nezemřeli při vyšetřování a velmi náročných výsleších, se stali „muži určení k likvidaci“ (MUKL). Mezi uvězněnými bylo 20% žen, většina byli muži (Roubíková – Švehlová, 2011).

Každý vězeň musel projít výslechem StB, byl dán do soudní vazby, kde čekal na soud. To v některých případech trvalo rok až dva roky. Po vynesení rozsudku byl vězeň převezen do některé z tzv. pevných věznic nebo na některý uranový lágr. Pevné věznice byly Praha Pankrác, Plzeň Bory, Valdice. Na Severní Moravě Mírov, Slovensko Leopoldov a Ilava (Křivka et al., 2009).

V roce 1945 bylo v Československu 16 142 vězňů. Jejich počet se v následujících letech zvyšoval. V roce 1951 bylo ve věznicích přes 31 tisíc vězňů, ale vrcholem v počtu vězňů je rok 1953, kdy bylo uvězněných přes 46 tisíc lidí. 4. května 1953 byla provedena prezidentem amnestie, při které bylo propuštěno 15 tisíc vězňů (polovina dělnického původu). Další významná amnestie byla v roce 1955 a nejdůležitější byla amnestie v roce 1960, kdy velké množství politických vězňů bylo propuštěno na svobodu (Pinerová, 2009).

Definování pojmu „politický vězeň“, jak byli nazýváni tito lidé, kteří byli uvězněni z politických důvodů, je obtížné, protože komunistický právní systém tento pojem neznal a neuznával. Na vězně, který byl odsouzen za tzv. protistátní trestné činy,

hleděli dozorcí často s větším despektem než na vraha. Bursík (2007) se domnívá, že použití fyzického a psychologického nátlaku může být jednou z kategorií při vymezení pojmu „politický vězeň“.

Československo vlastnilo jedno z mála uranových ložisek v Jáchymově. V období od roku 1945 se našlo, vytěžilo a vyvezlo 109 000 tun čistého uranu na potřeby sovětské jaderné síly. V oblastech Jáchymova, Horního Slavkova a Příbrami byli po roce 1949 umisťováni vězni na doplnění chybějících pracovníků, případně odsunutých Němců (Křivka et al., 2009).

Pinerová (2009) nachází v československém vězeňství inspiraci nacistickými tábory při výstavbě pracovních táborů. V průběhu 50. let dochází k větší inspiraci sovětskými vzory, kdy vězni byli využíváni jako levná a početná pracovní síla a byli klasifikováni podle třídního hlediska, stejně jako v Sovětském svazu.

K zajištění absolutní moci potřebovala komunistická moc zlikvidovat organizované složky života občanů, tzn. spolky, korporace nebo politické strany. V první řadě ty, kteří byli nositelé politické, duchovní a kulturní moci. Docházelo k represi nebo zakázání politických stran, církví, sdružení, odborových a sportovních organizací. Bylo zakázáno mimo jiné skautské hnutí nebo katolický spolek Orel (Křivka et al., 2009).

Strach byl jakýsi stabilizační faktor režimu. Represe a utlačování mělo více forem. Dotýkalo se to velkého množství lidí. Docházelo k přímému vězení, vystěhování celých rodin, propuštění ze zaměstnání, vyloučení studentů ze škol (Křivka et al., 2009). Často nebylo povoleno ani dětem těchto nepřátel státu studovat. Známkové nebyly důležité, důležitý byl rodinný původ. Političtí vězni, resp. rodiny politických vězňů byly trestány tím způsobem, že jejich děti byly nuceny vstoupit na trh manuální práce (Roubíková – Švehlová, 2011).

Komunisté měli své informátory, kteří udávali. Často je tajná policie přinutila podepsat závazek donášení, aby zachránili nějakého člena rodiny. Jindy informátor dostal vyšší postavení, městský byt nebo povolení zúčastnit se konference v nějaké západní zemi. Docházelo k nedůvěře mezi kamarády, kolegy a někdy mezi členy rodiny. Podle Roubíkové – Švehlové (2011) něco z tohoto zůstává v psyché Čechů ještě dnes.

V šedesátých letech postupně došlo k uvolnění. Po uvolnění situace, která vyústila

v Pražské jaro v roce 1968, obsadila Československo ruská armáda s dalšími armádami evropských komunistických zemí. Zavládla velká beznaděj, mnoho lidí došlo k přesvědčení, že už není naděje na změnu. Přes 70 000 lidí emigrovalo, protože hranice zůstaly ještě několik měsíců otevřené (Roubíková – Švehlová, 2011). Celkový počet emigrantů, kteří odešli v první vlně po převratu v roce 1948 a v druhé vlně v roce 1968, se odhaduje na 200 000 až 300 000 osob (Křivka et al., 2009).

Po sovětské invazi se hlavní postavou neostalinského normalizačního režimu stal Gustav Husák, generální tajemník KSČ a prezident ČSSR. Sovětská invaze rozřešila spory, které panovaly uvnitř KSČ. Studenti se snažili bojovat proti okupaci a apatii občanů. Formou protestu bylo sebeupálení. Prvním studentem, který se sám zapálil na Václavském náměstí byl student pražské filozofické fakulty Jan Palach. Za tři dny poté zemřel. Jeho pohřeb byla tichá demonstrace celého národa. Za měsíc se také na Václavském náměstí upálil další student Jan Zajíc (Křivka et al., 2009).

V roce 1985 se stal prezidentem Sovětského svazu Michail Gorbačov. Znamenalo to radikální změnu nejen ve směru ubírání politického dění. Cílem Gorbačova byla změna ekonomické a personální politiky strany a větší otevřenost společnosti (Křivka et al., 2009).

Sedmnáctý listopad, kdy došlo k násilnému potlačení odporu studentů při demonstraci za svobodu, což pobouřilo společnost, odstartoval tzv. Sametovou revoluci, která vedla k velkým změnám v politické a hospodářské sféře. Došlo ke změně zákona, odstranění zátarasů na hranici s Rakouskem. Prezident Gustav Husák odstoupil z funkce a novým prezidentem se stal Václav Havel. Tím skončila více než čtyřicetiletá vláda komunistické moci (Křivka et al., 2009).

2 Psychická odolnost – resilience

V průběhu života se lidé stále častěji setkávají se smrtí blízkých přátel a příbuzných. Ne každý zvládá tyto události stejným způsobem. Někteří zažijí akutní distres, ze kterého se nejsou schopni vzpamatovat. Jiní trpí méně intenzivně a kratší dobu. U některých lidí se zdá, že se zvládnou rychle zotavit, ale později se u nich vyskytnou neočekávané zdravotní problémy nebo obtíže

v pozornosti nebo si nedokážou užívat život, tak jak jsou zvyklí. Avšak velké množství lidí se dokáže vypořádat s dočasnými otřesy spojenými se ztrátou nebo s potenciální traumatickou událostí pozoruhodně dobře, bez zjevného narušení schopnosti fungovat v práci nebo v blízkých vztazích a zdá se, že dokáží přesunout pozornost na nové výzvy (Bonanno, 2004).

Paulík (2010) chápe odolnost jako dlouhodobou dispoziční charakteristiku a jako aktuální úroveň adaptace na zátěž „teď a tady“, tzn. kvalitu aktuálního psychosomatického stavu. Pojem odolnost zahrnuje obecné subjektivní předpoklady pro zvládnání zátěže (pracovní kapacitu, frustrační toleranci, atd.) V obecném smyslu lze odolnost chápat jako zvládnání nároků i stresových situací. Člověk s vyšší odolností má zřejmě méně důvodů k nespokojenosti v běžném životě se může cítit lépe, má méně problémů v mezilidských vztazích, zdravotních problémů atd. ve srovnání s člověkem s menší odolností. Z tohoto hlediska je odolnost znakem adaptace, jak se jedinec dokáže efektivně vyrovnat bez narušení nebo zhroucení adaptačních mechanismů (Paulík, 2010).

Emmy Wernerová termín „resilience“ použila při studii dětí na ostrově Kauai. Jednalo se o longitudiální studii dětí na Havajských ostrovech. Studie zahrnovala tým pediatrů, psychologů a sociálních pracovníků, kteří monitorovali dopad velkého množství biologických a psychických rizikových faktorů, stresových událostí a protektivní faktory ve vývoji dětí. Asi 30% dětí byly vysoce rizikové děti narozené ve velké chudobě, které zažily perinatální zátěž a žily v rodinách, kde se vyskytovaly chronické nemoci, rozvody nebo psychopatologie rodičů. U dvou třetin dětí, které zažily čtyři nebo více rizikových faktorů ve věku 2 let, se rozvinuly výchovné poruchy nebo poruchy učení v deseti letech nebo měli delikventní záznamy, psychické problémy nebo dívky otěhotněly kolem osmnácti let. Ovšem z jedné třetiny dětí se čtyřmi nebo více rizikovými faktory, se stali kompetentní a zdraví dospělí (Werner, 1995).

V návaznosti na toto zjištění, se řada psychologů snažila zjistit důvod této nezlomnosti a zvládnutí těžkostí v životě (Křivohlavý, 2009). Ukázalo se (Kliwer, 1999 in Křivohlavý, 2009), že je zde souvislost s autonomií dítěte a jeho schopností říct si druhým o pomoc. Také bylo pro tyto děti typické, že měly v mládí nějaký koníček, který jim dělal radost, dokázaly dobře komunikovat s druhými,

dokázaly zvládat své problémy, byly emocionálně citlivější a věřily v sebe a své schopnosti. Pocházely z rodin, kde měly alespoň s jedním rodičem nebo jiným dospělým úzký láskyplný vztah. Werner (1995) uvádí, že tento dospělý musí být kompetentní a emocionálně stabilní a být naladěný na potřeby dítěte. Matky těchto resilientních dětí byly charakterizovány jako aktivní, milující, dobrosrdečné ženy, se kterými se dalo dobře vyjít. To dětem dodávalo naději a důvěru v sebe.

U těchto dospělých se častěji objevovala osobní náboženská víra, která jim dodávala stabilitu a smysluplnost. Resilientní děti měly často vysokou míru sociální opory. Během školní docházky se ukázalo, že podstatnou roli zde mají i učitelé, kteří dětem důvěřují a ukazují jim nové možnosti. Ukázalo se také, že resilience v jedné oblasti (např. škola) neznamena automatický vzestup odolnosti i v jiných směrech (např. v mezilidských vztazích), jak uvádí Kliewer (1999 in Křivohlavý, 2009).

U chlapců se prokázala velice důležitá zkušenost dobrého vzoru „muže“, pravidel a podpora jejich emocionálních projevů ze strany dospělých. Pro děvčata byl velmi důležitý model „ženy“. Starala se o ně, měla je ráda a mohly se na ní spolehnout (Kliewer, 1999 in Křivohlavý, 2009; Werner, 1995).

Werner (2012) se domnívá, že nelze označit člověka za resilientního, ale *proces*. Lze nalézt mladé lidi vyrůstající v nepříznivých podmínkách, kteří se dokáží i přesto úspěšně adaptovat. Neznamena to však, že pokud je náctiletý člověk resilientní, bude resilientní i ve sto letech, protože stále dochází ke změnám. Mnoho těchto změn jde v pozitivním směru. Podstatné zjištění je, že ty nepříznivé podmínky nemusí člověka zničit, ale že ho mohou posílit.

Jones a Moorhouse (2008) stanovili 4 pilíře psychické odolnosti.

- **Schopnost neztrácet hlavu** – týká se to stresu, který může být důsledkem tlaku na člověka a toho, jak ovlivňovat množství a povahu stresu; to vede ke zvážení situace a děláním důležitých rozhodnutí s rozvahou.
- **Schopnost nepřestávat si věřit** – poskytuje zdroj sebejistoty a sebedůvěry v přednosti a schopnosti, které jsou třeba k dosažení cílů.
- **Schopnost nechat motivaci pracovat pro jedince** – zajištění, aby odhodlání uspět vycházelo z pozitivních a konstruktivních pohnutek, které zajistí optimální motivaci.

- **Schopnost soustředit se na věci, na nichž záleží** – usměrňování pozornosti, aby člověka nezahltilo množství nároků a to, čemu čelí a neodvádělo ho to od priorit.

Tento model byl původně výsledkem výzkumu sportovců, kteří měli určit, co pro ně psychická odolnost znamená a jak se projevuje u nich a u jiných sportovců na vysoké úrovni, které považovali za vysoce odolné. Model se později rozšířil i do jiných oblastí (Jones, Moorhouse, 2008).

Mechanismus resilience funguje podle Kebzy a Šolcové (2008) dvojím způsobem

1. **přímý vliv** – charakteristika působí přímo na fyziologické procesy, funguje jako mediátor
2. **nepřímý vliv** – při kognitivním hodnocení a výběru vyrovnávacích strategií, funguje jako moderátor.

Kebza a Šolcová (2008) přirovnávají resilienci k fuzzy množině, která se skládá z osobnostních, sociálních a somaticky založených zdrojů (charakteristiky osobnosti, způsoby myšlení, sociálních vazeb, zdatnosti a kondice atd.). Některé tyto zdroje jsou ústřední, některé okrajové a některé současně patří do jiných psychologických přístupů.

Mezi koncepce resilience je řazeno více modelů a přístupů. Můžeme říct, že lze pod resilienci zařadit všechny psychologické koncepce, které se zabývají protektivními prvky ve vztahu k osobní pohodě a zdraví. V angličtině pojem resilience znamená nezdolnost, odolnost či nezlomnost a to vede k využívání v psychologické terminologii k obecnějšímu označení osobnostních dispozic, které ovlivňují odolnost jedince vůči stresogenním vlivům. V užším smyslu to někdy vede k označení pouze některých druhů odolnosti, nejčastěji ve smyslu hardiness (Kebza 2005).

Někteří autoři ještě rozlišují skutečnou nebo také autentickou odolnost (resilienci) od zdánlivé odolnosti či pseudoresilience. Autentická odolnost má základ ve skutečných vnitřních (intrapersonálních, intrapsychických, osobnostních) a sociálních (interpersonálních) předpokladech. Pseudoresilience je pouhou stylizací, účelným chováním a demonstrací vnějších projevů některých vlastností, např. mužnosti, tvrdosti, síly, udatnosti. Tyto projevy mohou být vlivem sociokulturního kontextu chápány jako žádoucí (Kebza 2005).

Vulnerabilita

Ve vztahu mezi zdravím a nemocí se uplatňují osobnostní a sociální proměnné. Podstatné jsou však také dvě skupiny faktorů a to nejen resilience, ale i vulnerabilita. Tyto dvě skupiny působí jako dva protikladné póly v kontinuu nemoc – zdraví (Kebza, 2005).

Vulnerabilita se dá chápat na biologické, ale i psychické rovině. Na psychické úrovni se může vulnerabilita zvýšit díky vlivům stresorů, kdy jedinec prožívá nízkou nebo žádnou kontrolu nad situací. Díky těmto prožitkům se může vulnerabilita jedince vůči některým duševním i tělesným chorobám zvýšit (Kebza, 2005).

Někteří autoři rozlišují vulnerabilitu na *primární* a *sekundární*. Primární získává člověk v průběhu prvních šesti let svého života, sekundární v pozdějším období vývoje (Brandstädter, von Eye, 1982 in Kebza, 2005)

Barlow (2000, 2004; Kebza, 2005) navrhl koncepci trojí vulnerability. Podstata této teorie tkví v tom, že vulnerabilita má 3 kategorie, které se vzájemně ovlivňují a souvisejí s rozvojem úzkostných poruch (také sexuálních dysfunkcí).

- **obecná biologická vulnerabilita** – genetický podíl na rozvoji poruchy
- **obecná psychologická vulnerabilita** (učení se, co je nebezpečné) – pocit snížené nebo žádné kontroly, rozvoj pesimistického atribučního stylu; může to být důsledek raných zkušeností, kdy jedinci nabyli přesvědčení, že události přicházejí neočekávaně a nekontrolovatelně. Podobné rané zkušenosti mohou vyvolat změny funkce mozku. Navíc negativní životní události v období dětství a adolescence mohou být základ pro utvoření kognitivních schémat, které mohou vést ke zvýšenému riziku vzniku a rozvoje emočních poruch v pozdějším věku.
- **specifická psychologická vulnerabilita** – tato kategorie vychází z raných zkušeností, které obsahují informace zprostředkované subjektivně významnými osobami (např. rodiče), kdy z těchto informací vyplývá, že hodnocení okolím může být ohrožující. Například u panické osoby se jeví, že pečující osoby dítěti zprostředkují informaci, že nevysvětlitelné tělesné pocity pro něj mohou být nebezpečné a mohou signalizovat nemoc nebo až smrt. U specifických fobií tato zranitelnost přispívá k podmiňování strachu

k objektům a situacím (Barlow, 2000; 2004; Kebza 2005).

2.1 Rodina jako zdroj odolnosti

Rodina, přátelé a známí jsou přirozeným zdrojem odolnosti. Rodiny, které jsou vystaveny většímu stresu (rozvody, závažné nemoci, bezdětnost nedobrovolná atd.) se stávají odolnějšími, pokud se s konkrétní těžkou situací dokážou vyrovnat. Odolná rodina je ta, která své problémy dokáže efektivně řešit a vyrovnávat se, ne ta, která závažnější problémy nemá (Paulík, 2010).

Sobotková (2012, 80-81) parafrázuje rodinnou resilienci podle Random House Webster's Dictionary (1993):

- Resilience je taková vlastnost rodiny, která jí umožňuje udržet si zavedené vzorce fungování, i když je konfrontována s rizikovými faktory: je to elasticita.
- Resilience je schopnost rodiny rychle se zotavit z krize nebo z přechodné události, která vyvolala změny v rodinném fungování. Je použit termín „buoyancy“, což znamená schopnost udržet se „nad vodou“.

Pojem resilience v tomto případě zahrnuje potenciál pro růst a rozvoj osobnosti členů rodiny, pro změnu vztahů v rodině, pro přehodnocení hodnot v rodině atd. (Sobotková, 2012).

Walsch (2016) identifikuje devět klíčových procesů rodinné resilience. Těchto devět procesů uspořádává do třech oblastí fungování rodiny: rodinný systém víry a přesvědčení (family belief system), organizační procesy (organizational processes) a procesy komunikace řešení problémů (communication problem-solving processes). Nejedná se vždy o stejnou a fixní skupinu rysů u resilientní rodiny.

System víry a přesvědčení

1. Úmysl – čin
2. Pozitivní náhled – naděje
3. Transcendence – spiritualita

Organizační procesy

4. Flexibilní adaptace
5. Propojenost, společná podpora

6. Rodinné, sociální, ekonomické zdroje

Komunikační procesy

7. Jasně informace

8. Emocionální sdílení

9. Společné řešení problémů

V modelu rodinné resilience jsou dvě fáze – *adjustace* a *adaptace* rodiny. Adjustace je chápána jako bezprostřední reakce rodiny na stres či větší zátěž, adaptace jako komplexnější a dlouhodobější procesy přizpůsobování, které se aktivizují v momentě, kdy adjustace nebyla úspěšná a rodina se ocitla v krizi. „*Má-li být adjustační fáze úspěšná, musí rodina dosáhnout rovnováhy mezi působícími nároky a svými možnostmi*“ (Sobotková, 2012, 90). Působící nároky zde znamenají rizikové faktory ohrožující fungování rodiny. Rizikové faktory jsou závažnost stresoru a aktuální vulnerabilita rodiny. Závažnost stresoru je určena podle toho, do jaké míry ovlivňuje stabilitu rodiny a jaké nároky představuje vzhledem k možnostem rodiny. Stresor je požadavek na rodinu, který má tendenci v ní vyvolávat změny. Tyto změny mohou ovlivňovat všechny oblasti života v rodině – vztah manželů, vztah mezi sourozenci, mezi dětmi a rodiči, hranice rodiny, její cíle, vzorce rodiny atd. (Sobotková, 2012).

Zranitelnost (vulnerabilita) rodiny je dána vztahy v rodině a organizační strukturou v ní. Je to vlastnost, která se mění na základě změn v rodině. Ovlivňuje ji kombinace nároků na rodinu (např. zdravotní problémy) a požadavky vyplývající ze stádia životního cyklu rodiny. Na zranitelnost rodiny má vliv i úspěšné zvládnutí každodenních problémů (Sobotková, 2012).

Rodinná resilience je proměnlivou charakteristikou, na jejíž vývoj působí protektivní faktory (rodinná koheze, flexibilita rolí a vztahů v rodině, srozumitelná a otevřená komunikace, schopnosti zvládat konflikt i krize, shoda pojetí smyslu a úkolů rodiny) a rizikové faktory (nízký socioekonomický status, chronické negativní podmínky – nemoc, rozpory, traumatizující události a proměnlivost nároků společnosti). Odolnost je utvářena jak sociálními a přírodními charakteristikami, tak i zkušeností lidské rodu a vnitřními procesy v rodině (Břicháček, 2002).

Mezi zdroje odolnosti řadí Sobotková (2012) jak hmotné, tak psychosociální

zdroje. Dělí se na **vnější** a **vnitřní**. Do vnějších se nejčastěji řadí sociální podpůrná síť, socioekonomická stabilita, kulturní úroveň rodiny. Vnitřní zdroje jsou *rodinné* (soudržnost rodiny, sdílená duchovní orientace, jasná komunikace, tradice, pravidla) a *osobní* (psychické zdraví, sebedůvěra, pozitivní sebepojetí, smysl pro humor, odvaha, vnitřní místo kontroly a hardiness).

Patterson (2002) rozlišuje dva základní typy komunikace v rodině. Prvním typem je *emoční komunikace*, která je prostředkem vyjádření projevů lásky a podpory mezi členy rodiny. Druhý typ je *instrumentální komunikace*. Ta pomáhá k vyjasňování pravidel a vztahů v rodině, řešení konfliktů, stanovení rolí atd.

Pro obnovení nebo udržení harmonie v rodině je rozhodující typ rodinného fungování. Nejideálnější je kombinace flexibilních vzorců chování a bezpečných citových vazeb v rodině. Podstatný je i způsob, jakým rodina hodnotí a interpretuje situaci, jak se dívá na stresor. Čím pozitivněji situaci a stresor rodina hodnotí, tím konstruktivnější je snaha vyřešit situaci (Sobotková, 2012).

2.2 Locus of control

Podle této koncepce lokalizace kontroly se lidé navzájem liší podle generalizovaného očekávání a přesvědčení o determinaci svého chování a jeho důsledcích (Kebza, 2005). Lidé se liší v přesvědčení, zda a v jaké míře události ovlivňují oni sami, jejich chování a činy anebo jsou pouze „svědky“ a nemají možnost zasahovat do dění a výsledek je nezávislý na činnosti jedince (Rotter, 1966).

Přesvědčení, že člověk sám dokáže svojí aktivitou řídit nebo kontrolovat prostředí, ve kterém žije neznamena, že jedinec potřebuje vše řídit. “Control” znamená hluboce zakořeněné přesvědčení, že člověk je schopný ovlivňovat situace tím, jak pohlíží na problém. Jedinec si může vybrat, jak bude reagovat a jak odpoví. Autor této teorie je Julian Rotter. Locus of control znamená kontinuum. Na konci kontinua leží vnější (externí) místo kontroly a na opačné straně vnitřní (interní) locus of control. To, kde se člověk nachází, ovlivňuje jeho zdraví (Karren, Hafen, & Frandsen, 2009).

Lidé s vnějším místem kontroly věří, že věci, které se jim dějí, nesouvisí s jejich chováním, nemohou je řídit ani kontrolovat. Jejich život je určován převážně vnějšími okolnostmi a sami na jeho vývoj nemají velký vliv (Karren, et.al, 2009).

Ti, kteří považují dění za nekontrolovatelné, chápou výsledek nejčastěji jako smůlu, náhodu, osud, vliv ostatních. Výsledek je nepředvídatelný díky velké spletitosti sil a vlivů kolem jedince (Rotter, 1966). Čekají, že se situace vyřeší nějak sama, např. zásahem osudu nebo na nich nezávislou změnou okolností (Křivohlavý, 2009).

Na opačné straně spektra jsou lidé s vnitřním místem kontroly. Tito lidé věří, že jejich vývoj života závisí v první řadě na jejich schopnostech, úsilí a aktivitě a že mají svůj život ve svých rukách. Jejich vlastní činnost má velký vliv na to, co se jim stane. Nejzdravější postoj je ten, kdy jedinec věří, že jeho zdraví je důsledkem jeho chování (Karren, et.al, 2009; Kebza 2005). V řadě studií bylo zjištěno, že toto rozdělení je relativně stabilní v čase. V případě vnitřní lokalizace kontroly umožňuje toto smýšlení jedinci zaujímat sebevědomý a účelný styl zvládání obtížných situacích v životě. Rotter vytvořil škálu Internalizace – Externalizace a podle této metody byly později odvozeny další metody (Kebza, 2005). Mezi těmito extrémy, se nachází každý člověk (Křivohlavý, 2009).

Prvek kontroly, který je v teorii locus of control lze nalézt v dalších koncepcích jako je self-efficacy, sense of coherence, hardiness aj. (Kebza 2005).

2.3 Self-efficacy

Autor tohoto konceptu je Albert Bandura. Autor se snaží o výklad lidského chování z pozic tzv. triadického recipročního determinismu. Jedná se o působení tří hlavních skupin faktorů – chování, vnitřní osobnostní dispozice a vnější prostředí (Kebza, 2005).

Self-efficacy je vnímání vlastní schopnosti splnit specifický úkol a zvládnout nesnáze spojené s úkolem. Někdy se překládá jako přesvědčení o vlastní zdatnosti, ale pro rozpory v překladu zůstaneme u anglického slova self-efficacy. Nezáleží na schopnostech člověka, ale na jeho víře ve vlastní schopnosti, že je v jeho silách zvládnout překážky a problémy v životě. Míra self-efficacy u člověka ovlivňuje to, co člověk zkusí a co nezkusí udělat např. pro vyřešení svého problému (Karren, et.al, 2009).

Vnímání self-efficacy ovlivňuje myšlenkové vzorce, prováděné aktivity, ale také emocionalitu, zejména co se týče celkového emočního vzrušení a aktivace (arousal). Kebza (2005) také uvádí, že úroveň self-efficacy se může zjišťovat

pomocí čtyř druhů informací. Za nejefektivnější je považována zkušenost se zvládnutím úkolové činnosti, dále pak zkušenost s demonstrací výsledků činnosti druhých lidí jako vzorů, třetím zdrojem je přesvědčování lidí o jejich vlastní schopnosti, znalosti a dovednosti. Posledním zdrojem jsou informace o vlastním zdravotním stavu.

Jen velmi zřídka může self-efficacy predikovat chování. Záleží na velikosti úsilí a na víře, že člověk může uspět. Častěji bude člověk s vyšší mírou self-efficacy usilovat o úspěch, méně věci vzdávat (Karren, et. al, 2009).

Tato charakteristika také určuje, jak bude člověk reagovat na stres. Lidé s nižší mírou self-efficacy se častěji cítí zaplaveni stresem, protože věří, že život je neovladatelný. Je to také prediktor správného chování ve vztahu ke zdraví. Koreluje to s kvalitou života, úspěšným zvládnutím těžkostí, změnou zdravotně závadného v žádoucí chování. Pokud člověk věří, že dokáže přestat kouřit, dosáhne toho s větší pravděpodobností. Souvisí to také se zlepšením zvládnutí kognitivních úkolů (Karren, et. al, 2009; Křivohlavý, 2009).

Ukázalo se, že toto přesvědčení o vlastní schopnosti řídit dění má blízký vztah k užívání aktivních strategií zvládnutí stresu. Také hraje podstatnou roli v životě starých a nemocných. Lze říct, že člověk, který se domnívá, že dokáže řídit chod dění, lépe zvládá vlastní emocionální stav a čelí hrozcím negativním vlivům života (Křivohlavý, 2009).

Dotazníky, které měří self-efficacy, jsou v dnešní době hojně rozšířeny a jsou často používány například právě při odvykání kouření nebo při intervenčních aktivitách v oblasti výživy, fyzické aktivity nebo zvládnutí stresu (Kebza, 2005).

2.4 Sense of coherence (SOC)

Tuto koncepci vytvořil Antonovsky a do češtiny je často překládána jako "smysl pro soudržnost" nebo "smysl pro integritu". Antonovsky (1979, 1987 in Kebza, 2005) vycházel ze svých poznatků o osobách, které byly vězněny v nacistických koncentračních táborech.

Termínem „koherence“ se rozumí jednak soudržnost v sociálním slova smyslu (pospolitost skupiny lidí), ale i vnitřní soudržnost osobnosti člověka (pevný charakter). Z tohoto vyplývá, že člověk, který má tuto vnitřní soudržnost osobnosti a žije v společenské skupině, která je pevná a pospolitá, vzdoruje životním

těžkostem (Křivohlavý, 2009)

Z rozdílů, které zjistil u těchto lidí ve schopnosti čelit extrémním podmínkám, stanovil tři složky, které tvoří sense of coherence (Kebza, 2005):

- a) **srozumitelnost** (comprehensibility) – člověk chápe svět a vlastní místo v něm jako srozumitelný, uspokojivý a uspořádaný celek, který funguje logicky a s vysokou mírou předvídatelnosti
- b) **zvladatelnost** (manageability) – člověk má schopnost ovlivňovat, kontrolovat a zvládat své životní role
- c) **smysluplnost** (meaningfulness) – nalezení smyslu své existence; je-li svět srozumitelný a zvládnutelný, potom by měla být lidská existence, bytí, chování, vztahy k druhým chápány také jako smysluplné.

V psychologické terminologii může být SOC chápáno jako osobnostní charakteristika nebo copingová strategie – trvalá tendence vidět svět více či méně uspořádaný, předvídatelný a zvládnutelný. Pokud je tento předpoklad pravdivý, SOC by mělo být odpovědí jedince na různé druhy stresových situací (Antonovsky, Sagy, 1986).

SOC, stejně jako jiné charakteristiky adolescentů, by mělo být více kolísavé v adolescenci než v dospělosti, jako výsledek přirozeného vývoje adolescentů. Povaha vztahu mezi adolescentem a jeho rodiči také ovlivňuje vývoj SOC. Dospívající, který má blízkou citovou vazbu s rodičem a má rozvinutou otevřenou komunikaci s nimi, přistupuje ke světu spíše jako k soudržnému než ten, v jehož rodině není taková emocionální blízkost (Antonovsky, Sagy, 1986).

Vývoj SOC také ovlivňuje stabilita komunity, ve které jedinec žije. Adolescentovi, který žije ve stejné komunitě dlouhé období a očekává, že tam zůstane, se vyvíjí silnější SOC než tomu, který se hodně stěhuje a není si nikdy jistý, kam v budoucnu půjde (Antonovsky, Sagy, 1986).

Podle Paulíka (2010) se základ SOC stanovuje už v raném vývoji. Během prvních třiceti let se může modifikovat, kdy důležitou fází je nástup do zaměstnání a první roky v něm. Poté se relativně ustálí, ale i pak jsou možné změny, ale spíše menší. Nedostatek SOC budí v člověku pocit, že základním rysem života je chaos. Pocity z neřízenosti dění, z nesrozumitelnosti, z nemožnosti zvládnout životní dění, vedou k depresi, úzkosti, obavám ze selhání, k pocitům marnosti, k pocitu

odcizení.

2.5 Hardiness

Suzanne Kobasová a Salvator Maddi se zaměřili na lidi, kteří jsou schopni zůstat zdraví i v případě, že jsou pod zátěží. Sledovali rozdíl ve struktuře osobnosti u těchto dvou typů lidí. Tento rozdíl v osobnostech nazvali termínem hardiness.

V našich podmínkách se hardiness překládá jako nezdolnost (Kobasová, 1979).

Klíčovým faktorem hardiness je smysl pro kontrolu. Tato "kontrola" znamená přesvědčení, že člověk může ovlivňovat události tím, že se na nich bude spíše podílet než být pouze obětí okolností (Karren, et.al, 2009).

Hardiness je charakterizováno třemi základními složkami. Jedinec s vysokou mírou hardiness je plně v tom, co dělá (commitment), je přesvědčen, že může ovlivňovat běh událostí a také to dělá (control) a změny ve svém životě považuje nejen za normální, ale také jako nutnou podmínku pro další vývoj (challenge). Pro lidi s vysokou mírou hardiness je typická snaha brát všechny události jako zajímavé a smysluplné. Jejich optimistické kognitivní zpracování náročných situací jim pomáhá přetvořit životní události do méně stresujících forem (Šolcová, 2007; Kobasa, 1979).

Commitment

Schopnost převzít odpovědnost. Základní je přesvědčení o vlastní hodnotě a významu a stejně tak o významu prováděných činností. Důraz na snahu čelit událostem (Šolcová, 2007).

Smékal (2002 in Kebza, 2005) upozorňuje na to, že dimenze „commitment“ je blízká „hledačské aktivitě“ (sensation), což je jakýsi protipól naučené bezmocnosti. Je to aktivní hledání možného řešení i v případě nepříznivého vývoje.

Control

Mít svůj život pod kontrolou, ovlivňovat ho, řídit ho. Kontrola znamená to, co jedinec v konfrontaci se stresovou situací udělá, aby snížil účinek stresoru (Šolcová, 2007).

Challenge

Člověk si je vědom, že život je proměnlivý, nikoli stabilní. Vztahy, problémy a situace vidí jako výzvy, ne jako problémy. Hledá zajímavé zážitky a vymýšlí

způsoby jejich řešení. Změna je výzva, ne problém (Šolcová, 2007).

Podle Paulíka (2010) vede prověřování těchto tří komponent k pochybnostem o vnitřní konzistenci. Zdá se, že komponenty control a commitment jsou podstatnější součástí než challenge.

V případě, že jsou komponenty hardiness optimálně rozvinuty, bere se jedinec jako aktivní účastník dění, který může do dění zasáhnout a ovlivnit i další vývoj. Současně se aktivitám, které jsou pro něj smysluplné, věnuje naplno a zůstává na cestě za cílem i přes nepřízeň okolností. Pro takového to člověka jsou podstatné vztahy k dalším lidem. Je aktivní a iniciativní. Neobvyklé situace jsou pro něj výzvou (Paulík, 2010).

Při nízkém hardiness člověk reaguje neschopností využívat své zdroje, nevidí smysl toho, co se děje a změny chápe jako neovlivnitelné, nad kterými nemá žádnou kontrolu (Kobasa, 1979). Zažívá pocity beznaděje a bezmoci. Častá je neujasněnost hodnotové orientace, nerozhodnost, nedůvěra v sebe i druhé, pesimismus, odcizení, deprese, nespokojenost (Paulík, 2010).

Šolcová (2007, 52) sledovala souvislost mezi hardiness a fyziologickou odpovědí v klidových podmínkách a v podmínkách anticipace stresogenní události. Zjistila, že *„osoby s vysokou úrovní hardiness a vysokou úrovní kontroly vykazují příznivější odpověď psychofyziologických ukazatelů na psychické zatížení.“* Naproti tomu u lidí s vysokou úzkostností se objevovala zvýšená odpověď srdeční frekvence na psychické zatížení oproti lidem s nízkou úrovní úzkostností.

2.6 Optimismus

Optimismem se zabýval Seligman. *„Je to postoj lidí, kteří přisuzují výrazně kladné charakteristiky různým aspektům životních událostí“* (Křivohlavý, 2015, 59). Tento postoj je opačný naučenému pesimismu.

To, jaké cíle, aktivity nebo stavy člověk sleduje a vnímá je jako žádoucí či nežádoucí, ovlivňuje chování člověka. Čím je cíl pro člověka důležitěji vnímaný, tím má pro něj také vyšší hodnotu. Očekávání lze chápat jako stav důvěry či pochybností, že bude vytyčený cíl dosažen. Člověk potřebuje mít dostatek důvěry, aby se pustil do nějaké činnosti (Dosedlová, Klimusová, Slováčková & Kebza, 2011).

Jedinec může být plný naděje či pochybností v něčem, co je velice široké, např., že se mu podaří dobrá kariéra nebo naopak v konkrétní věci, jako je úspěšné zvládnutí zkoušky. Toto platí také pro optimismus a pesimismus. Na výzvy reagují optimisté důvěrou v dosažení žádoucích výsledků a pokračování v akci i přes nepřízeň a zdlouhavý a obtížný postup. Pesimisté jsou opačně plni pochybností a váhají (Dosedlová et al., 2011).

Stovky studií ukazují, že pesimisté se snadno vzdávají a často trpí depresemi. Studie také ukazují, že optimistům se daří lépe (ve sportu, ve škole, v práci). Většinou mají lepší zdraví, lepší stárnutí a nemají takové zdravotní problémy středního věku. Dokonce existují důkazy, že optimisté se dožívají vyššího věku (Seligman, 2013).

Optimismus je velmi blízko koncepci naděje. Seligman zdůrazňuje, že negativní věci nemají dlouhé trvání pro optimistu. Dále říká, že optimisté se rychle zbavují negativních věcí, které v minulosti zažili. K dosažení cíle má osoba k dispozici určitou míru energie. Má také ponětí o tom, jakou cestou se vydat. Snyder prokázal, že lidé silné naděje se snadněji distancují od negativních zážitků v minulosti, jak vyplývá z teorie Seligmana. Zjistil ovšem také to, že člověk se silnou nadějí se z tohoto negativního zážitku poučí a v dalším jednání použije tvořivější způsob řešení situace (Křivohlavý, 2015).

Optimisté věří, že se jim přihodí spíše to dobré, než to zlé. Věří, že budoucnost pro ně dopadne dobře. Optimismus má blízko také k dalším pozitivním vlastnostem jako je štěstí, self-efficacy a hardiness (Karren, et.al, 2009). Výzkumníci se domnívají, že dispoziční optimismus "dispositional optimism" - přesvědčení, že výsledky jednání a chování člověka budou pozitivní a ne negativní, může být hluboce zakořeněno v mozku u některých lidí (Karren, et.al, 2009). Dispoziční optimismus, který je relativně stálý a trvalý, je ovlivněn do jisté míry geneticky, ale není jasné, zda je ovlivněn geneticky sám o sobě nebo ve vztahu s jinými charakteristikami temperamentu (Dosedlová et al., 2011).

Špatné věci, které se někdy stanou, vidí optimisté spíše jako izolované události než jako univerzální tendence nebo jako opakující se vzorce v životě. Optimisté internalizují z každodenních událostí to dobré. Tato vlastnost jim pomáhá zůstat pozitivní i v těch situacích, které nemohou kontrolovat a změnit. Tento optimistický

postoj jim pomáhá efektivněji se vypořádat s těmito situacemi (Karren, et.al, 2009). Navzdory tomu, krátkodobý stres může aktuálně ovlivnit imunitní systém – posilnit člověka. Avšak příliš mnoho optimismu může naproti tomu oslabit imunitu. Nejlepší kombinace je optimismus zakotvený v realitě, ne slepý optimismus. Optimismus může být podstatný faktor v životě. Může ve velké míře ovlivňovat, jak zdravě a jak dlouho člověk žije. Optimismus dokáže otevřít cestu ke zdraví i k léčbě (Karren, et.al, 2009).

Optimismus je podstatnou součástí smysluplného života. Člověk se silnou vírou v pozitivní budoucnost se může věnovat něčemu, co má pro něj dostatečný přesah (Seligman, 2013).

Optimismus jako explanační styl

Tato teorie vychází z teorie atribucí a teorie naučené bezmoci. Atribuční teorie sleduje, jak lidé posuzují příčiny událostí. Vysvětlování příčin ovlivňuje i očekávání, která mají do budoucna. Vysvětlovací styl má tři dimenze: trvalost, univerzálnost a personalizaci (Seligman, 1990 in Dosedlová et al., 2011).

Optimismus i pesimismus lze vysvětlit jako explanační (atribuční) styly. Při explanačním optimistickém stylu dochází k přisouzení externích, nestabilních a specifických příčin neúspěchu a negativním událostem. Pesimistický styl je vysvětlován přisouzením interních, stabilních a globálních příčin negativním událostem (Dosedlová et al., 2011).

Pesimista věří, že všechno špatné bude trvat dlouho a zkazí to vše další a za to špatné může on sám a nikdo jiný. Optimista přemýšlí o nepříjemnostech opačným směrem. Věří, že problém je dočasný a příčiny jsou redukovány jenom na tento problém. Pro optimistu není porážka jeho vina. Za porážku mohou okolnosti, smůla nebo někdo jiný. Situace je pro něj výzvou o překonání (Seligman, 2013).

Vysvětlovací (explanační) styl vzniká již v dětství. Pesimismus nebo optimismus osvojený v dětství, je toho základem. Prepubescentní děti jsou velmi optimistické a mají odolnost vůči beznaději. To už po pubertě mít nikdy nebudou. Jaký se dítěti vytvoří vysvětlovací (explanační) styl záleží ve velké míře na tom, jaký explanační styl má matka dítěte, jaká kritika a v jaké formě přichází k dítěti od dospělých a na tom, jak dítě prožívá krize, které zažívá – hlavně rané ztráty a traumata (Seligman, 2013).

2.6.1 Flow

V posledním desetiletí se věnuje pozornost jevu flow (zaujetí). Autorem teorie flow je Csikszentmihalyi. Definuje ho jako stav, ve kterém je jedinec pohroužen do své činnosti, že pro něj nic jiného není důležité. Tento prožitek je velmi radostný pro jedince. Autor stanovil také vlastnosti tohoto flow. Jedna z těchto vlastností je ta, že pokud tento zážitek trvá, jedinec může zapomenout na všechny nepříjemnosti a problémy, které má v životě (Csikszentmihalyi, 1996).

K flow se dostává při dynamické rovnováze mezi výzvou situace (příležitost) a schopnostmi (Křivohlavý, 2006). Činnost, která vede k flow, vyžaduje naprosté soustředění pozornosti, takže už jedinec nemá kapacitu na informace, které se k tomu nevztahují. Další vlastností je například to, že člověk neuvažuje o selhání, protože je příliš ponořen do činnosti a ani nevnímá čas. Jedinec, který prožívá flow, nemá pocity nejistoty, úzkosti či rozpačitosti, co si například pomyslí druzí lidé (Csikszentmihalyi, 1996).

2.7 Naděje

Křivohlavý považuje naději jako *“emoci, která se váže k představě, že vše, co je žádoucí, je i možné, nebo že se události mohou obrátit k lepšímu”* (Křivohlavý, 2015, 12). Tímto je naděje blízko k touze, víře, důvěře a přesvědčení.

S nadějí se člověk může potkat všude. Člověk žije stále v naději, že se mu něco podaří. Je to právě toto nadějně očekávání. Nadějí se zabývali už v antice filozofové a v křesťanství patřila mezi základní cnosti *víra – naděje – láska* (Křivohlavý, 2015).

Hartl a Hartlová (2015) v Psychologickém slovníku naději definují jako *„emoční postoj charakteristický očekáváním něčeho příznivého, např. výsledku léčby“*.

Představovat si různé výsledky událostí v budoucnu a jednat podle těchto představ je jedna z vlastností člověka. Naděje je psychologický stav odlišný od optimismu, ale často používaný v literatuře v těsné blízkosti. Naděje je základní emoce pro pochopení základních lidských odpovědí – stanovení cílů, investování, coping a změny (Bruininks, Malle, 2005).

Nadějí může být charakterizováno jednání, kdy si člověk zvolí nějaký cíl a snaží se ho dosáhnout, až se mu to podaří jeho cílesměrným jednáním. Naděje je doprovodným projevem cílesměrného jednání. Dodává jedinci sílu, když se mu do

cesty za cílem postaví překážka. Je to zdroj pozitivních emocí. Naopak překážky jsou zdrojem negativních emocí, zmaření a frustrace. V případech, kdy došlo ke zmaření celoživotního směřování, se někdy může objevit i extrémní projev pocitu marnosti – sebevražda (Křivohlavý, 2006).

Podstatné jsou dva momenty podle Snydera (2000): *hledání a uvědomování si cest*, které mohou vést k cíli a *existence motivačních sil*. Hledání cílů znamená složitou psychickou aktivitu. Předchází tomu ještě tzv. zvažování hodnoty cílů a pravděpodobnost dosažení tohoto cíle. O naději lze hovořit pouze tam, kdy je pravděpodobnost dosažení v tzv. středních hodnotách a tedy ani hodnoty naprosté nemožnosti (0%) ani naprosté jistoty (100%).

Ukázalo se, že naděje se vytváří v kojeneckém až batolecím věku. Pro naději je podstatný dobrý vztah s člověkem, který o dítě pečuje, nejčastěji se jedná o matku. Podstatná je tedy vazba mezi dítětem a nejčastěji rodičem nebo jiným pečujícím člověkem (Snyder, 2000). Dále je důležitý model života těchto dospělých. Třetím faktorem je chování dospělých při tom, když dítě řeší problém, přibližuje se k cíli a dosahuje ho (Křivohlavý, 2015).

Ukázalo se jako dobré, když rodiče nenapovídali dítěti, co má chtít, ale dokázali vytvořit takové prostředí, které pro dítě bylo podnětné a povzbuzovalo to jeho zvědavost. Pro stimulování jednání je podstatné, aby jejich cílesměrná aktivita byla přiměřená jejich možnostem. Řešení úkolů, které byly jen o něco těžší než ty, které děti už dříve zvládly, se ukázaly jak nejlépe stimulující a motivační. Také se ukázalo důležité vedení dětí k hledání alternativních cest, když byla cesta k cíli zablokována (Křivohlavý, 2015).

V předškolním věku mají na utváření naděje vliv také pohádky, které se čtou dětem. Děti mají rády, když se jim čtou pohádky. Tyto příběhy jim dávají scénář, jak se mohou chovat v určitých situacích. Pokud je příběh v něčem podobný životu předškoláka, potom je to o to víc pro něj silné. Hrdinové v pohádkách zvládají překážky na své cestě k cíli. Dětské příběhy mohou být scénáře potenciálního způsobu zvládnutí obtíží, které mohou v pozdějším věku nějakým způsobem využít (Snyder, 2000).

Averill a kolegové (1990 in Bruininks, Malle, 2005) se ptali participantů na to, co je to naděje. Na základě jejich výzkumu vytvořili 4 "pravidla" naděje založené na

posouzení budoucí situace.

- **pravidlo opatrnosti:** pouze pokud se odhad pravděpodobnosti úspěchu jeví jako reálný.
- **moralistické pravidlo:** lidé doufají pouze v to, co je pro ně osobně a společensky přijatelné.
- **pravidlo priority:** lidé doufají v to, co je pro ně podstatné.
- **pravidlo akce:** lidé by měli být ochotní podat přiměřený výkon k dosažení jejich cílů.

Averil et al. (1990 in Bruininks, Malle, 2005) také zjistili, že naděje je těžké řídit, je to spíše zaujetí než jednání. Naděje není racionální a podněcuje chování. Podle těchto poznatků hraje podstatnou roli emoce naděje v tom, jak člověk přistupuje a zaobírá se tím, co ho čeká a výsledky těchto událostí.

Někdy nastane situace, kdy se člověku nedostává naděje. Snyder si kladl za otázku, proč u některého člověka naděje je a u některého ne, proč někdo je připraven plný energie hledat nové cesty k cíli a někdo to vzdá ihned. Jedním z důvodů je to, zda má člověk vysokou úroveň naděje nebo naopak nízkou. Dalším důvodem je také to, že jedinec s vysokou úrovní naděje dokáže najít při překážce v cestě k cíli jinou, alternativní cestu (Snyder, 1998 in Snyder, 2000).

Výzkumníci porovnávali těžkosti, s nimiž se lidé setkávají ve svém životě a zjistili, že těžkosti se vyskytují jak v životech lidí se slabou, tak i silnou nadějí. Nejde tedy o to, že by jedni měli méně a druzí více těžkostí. Ukázalo se, že rozdíl je v postoji vůči těmto překážkám. Důvodem jsou odlišné představy a přesvědčení o těchto těžkostech. Jedni mají postoj, že překážka je zvládnutelná, druzí si myslí, že překážka nelze zvládnout. Jedinci se silnou vůli přistupují k problému jako "Zvládnou to", "To se dá vyřešit", "Nevzdám se" atd. Lidé se slabou vůli si říkají "To se nedá zvládnout", "To je pohroma", "To je konec" atd. Lidé se silnou nadějí chápou překážku jako výzvu, lidé se slabou nadějí ji chápou jako past (Křivohlavý, 2015).

Rozdíl také našli v oblasti emocí. Negativní emoce spojené s překážkou se objevují jak u lidí slabé, tak i silné naděje. Rozdíl je v intenzitě těchto negativních emocí. U lidí silné naděje dosahují nižší intenzity negativních emocí než u lidí slabé naděje. Zjistilo se, že lidé silné naděje dokážou lépe vyhledat a najít

alternativní cestu k vytyčenému cíli. Jsou schopni flexibility v uvažování o cíli – pružnosti a proměnlivosti ve volbě cíle. Člověk si nejzřetelněji uvědomuje, že žije v naději ve chvíli, kdy se mu na cestě k cíli postaví překážka (Křivohlavý, 2015).

2.8 Sociální opora

Sociální integrace, začlenění jedince do sociální struktury je významným faktorem jeho psychické pohody a zdraví. Díky sociálním vazbám k druhým lidem, skupinám a širší společnosti, je pro jedince přístupná sociální opora. Kebza (2005, 151) mluví o sociální opoře jako o „*sociálním fondu, ze kterého lze čerpat v případě potřeby systémem sociálních vztahů, jejichž prostřednictvím se člověku dostává pomoci při snaze dostat nároků a dosáhnout cíle*“.

Sociální opora se definuje s ohledem na existenci osob, které jsou tu pro jedince, věří jim, může se na ně spolehnout. Liší se od konceptu, který je sociální opoře blízko – sociální síť. Ta zahrnuje role a vazby, definované jako příbuzenské vztahy. Na sociální síť lze nahlížet jako na strukturu, prostřednictvím které je sociální opora poskytována (Kožený, Tišanská, 2003).

Sociální opora byla jedním z prvních faktorů, u kterých bylo zjištěno, že moderují vliv nepříznivých událostí v životě na psychickou pohodu a zdraví jedince (Kebza, 2005).

O sociální oporu je zájem už desítky let. Cobb (1976) mluví o podporující interakci mezi lidmi jako protektivním faktoru vůči zdravotním následkům náročných životních událostí. Zjistilo se, že sociální opora může člověka ochránit v krizi proti široké škále patologických jevů. Navíc sociální opora u lidí se zdravotními obtížemi dokáže redukovat množství požadované medikace, urychlit zotavení a usnadnit dodržení životosprávy.

Verešová (2007) mluví o sociální opoře jako o pomoci, kterou jednotlivci, skupině či komunitě poskytují jiní lidé. Tato pomoc lze charakterizovat jako aktivní podpora a spoluúčast při řešení zátěžové situace. Sociální opora působí jako účinný nárazník, který stojí proti stresu, čímž ho tlumí.

Při sociální opoře jde o dvě doplňující se aktivity, které jsou vzájemně propojené, a to (Verešová, 2007):

- dávání nebo také poskytování sociální opory

- přijímání sociální opory

Sociální oporu lze rozdělit do tří úrovní (Křivohlavý, 2009; Kebza, 2005, 153):

1. Makroúroveň – úroveň participace na aktivitách nejbližší komunity; jde ovšem i např. o pomoc překračující hranice státu – pomoc lidem zasaženým zemětřesením atd.
2. Mezoúroveň – rozsah a kvalita struktury a podpůrných funkcí sociální sítě jednotlivce; určitá sociální skupina pomáhá jednomu ze svých členů nebo lidem ve svém okolí – např. pomoc starým a chronicky nemocným
3. Mikroúroveň – kvalita intimních vztahů jednotlivce; pomoc v rámci dyády vztahů – matka a dítě, manželé atd.

Podle Kebzy (2005) je nutné odlišit anticipovanou (očekávanou) sociální oporu, mobilizaci (aktivaci) sociální opory a získanou (obdrženou) sociální oporu.

Anticipovaná sociální opora se společně se SOC, hardiness či lokalizací místa kontroly LOC řadí mezi zdroje odolnosti. Je to pocit, že je jedinec druhými milován, je brán vážně a je akceptován (Kebza, 2005). Reflektuje obecná očekávání, že jedinec má podporu ostatních bez ohledu na to, zda je tato percepce pravdivá či ne (Kebza, Šolcová, 2003).

Mobilizace je často brána jako strategie zvládnání stresu. **Získaná sociální opora**, aby byla přijatá, musí vyhovovat potřebám na straně jedince, který tuto oporu přijímá. Jedná se o faktickou pomoc, které se jedinci dostalo (Kebza, 2005; Šolcová, Kebza, 2003).

Ve studii Šolcové a Kebzy (2003) se anticipovaná sociální opora liší podle povolání jedince. Nejlépe se ukazují vysokoškolští odborníci (lékaři, právníci, učitelé atd.) a osoby, které vykonávají nemanuální povolání (techničtí odborníci, administrativní pracovnice atd.). Nemoc, která jedince omezuje nebo fyzický handicap, se uplatňuje u anticipované sociální opory negativně.

Šolcová a Kebza (2003) také zjistili, že neuroticismus (negativní afektivita) je pozitivním prediktorem anticipované sociální opory, negativně se ukazuje tendence k sebestylizaci a věk jedince.

U získané sociální opory uvádějí dva prediktory: pohlaví a hardiness. Ženy získávají větší sociální oporu. Ukázalo se, že vliv hardiness ovlivňuje komponenty odpovědnost a kontrola, tedy lidé, kteří mají odpovědný přístup k životu a aktivně

na něm participují, získávají od druhých sociální oporu (Šolcová, Kebza, 2003).

2.8.1. Druhy sociální opory

Křivohlavý (2009) rozděluje sociální oporu:

Instrumentální opora

Tento druh opory je velice konkrétní – např. poskytnutí finanční pomoci, zajištění potřebných věcí atd. Jde o věcnou pomoc.

Informační opora

Postižený dostává informaci, která by mu měla pomoci při orientaci v situaci, do které se dostal. Rady mohou poskytovat například lidé, kteří s tou situací mají zkušenosti. Patří sem i naslouchání člověku, který je v tísní.

Emocionální opora

Člověku, který zažívá tíseň, je empaticky sdělována emocionální blízkost, je mu naznačována náklonnost, dodávána naděje a uklidnění.

Hodnotící opora

Jedinci je sdělována úcta, posilňuje se jeho kladné sebehodnocení a sebevědomí, je povzbuzován ve víře, naději atd. Do této kategorie spadá také sdílení těžkostí (sharing) i společné nesení těžkých úkolů (mutuality).

Mareš (2002, 40) třídí sociální oporu například podle hlediska charakteristik souvisejících převážně s příjemcem opory:

- počtu příjemců (přijímaná jedincem, dvojicí, malou skupinou, velkou)
- zvláštnosti příjemce (věk, pohlaví, sociální postavení, etnikum apod.)
- vyžádanosti opory (výslovně vyžádaná jedincem, jedincem je naznačena potřeba, nevyžádaná opora)
- způsobu vidění opory (reálně poskytnutá, subjektivně vnímaná)
- očekávanosti opory (očekávaná jedincem, neočekávaná)
- akceptování příjemcem (opora akceptována, odmítaná)
- důsledků pro příjemce (s pozitivními důsledky, s neutrálními důsledky, s negativními důsledky)

S tím souvisí také zájem posledních let, kdy se začalo mluvit také o negativních důsledcích sociální opory. U člověka, který potřebuje pomoc, může docházet

k negativním reakcím a to zvláště tehdy, když poskytovaná pomoc (Kebza, 2005):

- je v rozporu s vlastní potřebou a pohledem na autonomii jedince
- ohrožuje sebeúctu a sebedůvěru jedince
- není v souladu s obecným chápáním, jak se má zachovat „správný muž nebo žena“
- je rizikem znevážení a diskreditace jedince
- vzbuzuje pocit bezmoci
- neodpovídá potřebám jedince

Přínosem anticipované sociální opory naproti tomu může být (Kebza, 2005, 167):

- podpoření vlastní snahy a práce na zvládnutí situace
- podpoření dobrého fungování vztahů v sociálním okolí
- zachování naděje

Křivohlavý (2009) také upozorňuje na možné negativní následky sociální opory. Mohou to být situace, kdy pomoc jedinci znesnadňuje osobní vyrovnání se se stresovou situací. Například u starších lidí, o které je pečováno tak, aby si nemuseli udělat nic sami. Dochází tak k přemíře sociální opory a staří lidé jsou zbavováni schopnosti se sami obsloužit a to má pak špatný vliv na sebehodnocení jedince.

Někdy dochází k nepochopení lidem v těžkých situacích z důvodu odlišnosti představ, co je potřebné a nutné udělat. Každý má velmi osobní představu a očekávání v otázkách sociální opory a pomoci. Často člověk v krizi očekává určitý projev sociální opory a nedočká se. To se pak může projevit na psychickém stavu (Křivohlavý, 2009).

2.9 Odpuštění

Jedním z prvních terapeutů, kteří upozorovali na pozitivní důsledky procesu odpuštění, byl kanadský psychiatr R. C. Hunter, který zaznamenal, že lidé s mnohými psychologickými problémy, jako například úzkost, deprese, paranoia, mohou zažívat uzdravení skrz odpuštění. Dále pennsylvánský psychiatr R. Fitzgibbons začal jako jeden z prvních používat proces odpuštění jako intervenční techniku v terapii. Zaznamenal snížení úrovně strachu u lidí, kteří odpustili. Také

zjistil, že tito lidé začali vyjadřovat hněv vhodnějším způsobem. Tyto závěry se shodují se zjištěními M. Kaufmana, izraelského psychiatra, že člověk, který odpustil, získává emocionální zralost (je schopný odvahy, lásky a péče o druhé). Kromě toho, R. Fitzgibbons naznačil, že procesem odpuštění je možné redukovat tělesné symptomy způsobené hněvem a zlepšit tak zdraví člověka, popřípadě i znormlizovat hodnoty krevního tlaku (Enright, 2011 in Prešinská, 2014).

Odpuštění není jednorázový úkon, ale je to proces, který je někdy kratší, někdy delší. Psychický stav „ukřivděného“ se průběžně mění. Po krizové situaci vznikají u postižené osoby pocity zlosti, snaha odplatit viníkovi atd. Odpuštění může začít tehdy, kdy se porušená emocionální rovnováha začíná měnit a objevuje se empatie, soucítění, pokora, představa přijatelnosti jiného řešení. Představa neodpuštění končí ve chvíli, kdy vzniká alternativní pohled na možnost řešení krize odpuštěním (Křivohlavý, 2015).

Chronická nenávist nebo hostilita mohou ovlivňovat zdraví nepříznivým směrem. Léčebný prostředek je v této situaci odpuštění. Pro odpuštění lze vytvořit podmínky například tím, že se na situaci a osobu, která způsobila křivdu, člověk podívá objektivněji (Vašina, 2009).

Hostilita, kterou neodpuštění provází, ohrožuje zdraví ne pachatele, ale „ublíženého“. Druhá cesta než odpuštění je pomsta, ale ta vede často pouze k rozdmýchání ohně. Odpuštění je dobré i proto, že ve svých důsledcích pomáhá oběti. Dobré je nejdříve rozpoznat důvod zrady a porozumět tomu (Vašina, 2009).

Jeden z modelů odpuštění je **Pyramidový model odpuštění** podle Worthingtona o pěti krocích (1998):

1. připomenutí konfliktu

Jedná se o připomenutí si konfliktu a objektivního pohledu na něj. Vhodné je podpůrné prostředí. Během tohoto objektivního hodnocení konfliktu je nutné být co nejvíce oproštěný od emocí. Tím se dosáhne oddělení emocí od zážitku.

2. empatické vcítění se do viníka

Jedinec se dívá na konflikt z perspektivy útočníka a je schopný se do něj vcítit. Tento krok pomáhá jedinci pochopit, co cítil viník a jak přemýšlel. Jedinec může pro lepší empatické vcítění napsat např. dopis, kde se snaží vysvětlit viníkovo počínání, připomenout si dobré zkušenosti s ním, představit si interakci s viníkem

za příjemnějších podmínek a přitom dýchat zhluboka a pomalu při rozpomínání si nebo představování si situací a viníka.

3. altruistický dar odpuštění

Tento dar znamená vzdát se snahy po pomstě a odplatě. Jedinec, kterému bylo ublíženo se má rozpomenout na svou minulost a své prohřešky vůči lidem. Dochází ke zjištění, že i on měl nějakou vinu. Poté se zamýšlí na pocity, které zažíval, když jemu bylo odpuštěno a to má vést k emocionální projekci vůči viníkovi, k soucitu s ním a touze oběti odpustit.

4. závazek odpuštění

Závazek odpuštění pomůže jedinci, aby vytrval při pochybnostech o správnosti jeho rozhodnutí. Tento závazek by měl proběhnout před někým. Měl by před tímto „svědkem“ hovořit o zážitku odpuštění, napsat dopis, jako by ho chtěl poslat viníkovi, přečíst ho nebo ho může také poslat viníkovi, ale není to pro odpuštění nutné.

5. vydržet v rozhodnutí odpuštění

Odpuštění je dlouhodobý proces, který není jednoduchý. Na pomoc vytrvat Worthington udává několik kroků: uvědomit si, že to, že jedinec nezapomene na kritickou událost a bude pociťovat strach z opakování situace, není neodpuštění; snaha o nesoustředění pozornosti na negativní emoce; připomínat si, proč si jedinec zvolil odpuštění; hledat ujištění z okolí; znovu si pročítat z dopisu a připomínat své rozhodnutí odpustit.

Výzkumy ukazují, že odpuštění založené na empatii má větší účinnost než odpuštění založené na racionálním základě (Worthington, 1998).

Existují nemalé rozdíly mezi lidmi v ochotě nebo neochotě odpouštět. Tuto schopnost nebo dispozici odpustit druhému člověku to, co udělal, nazvali výzkumníci „osobnostní rys typu odpouštění“. Tento rys je definován jako cnost, tj. (Křivohlavý, 2015, 136) *„obecná dispozice daného člověka potlačit hněv a nenávisť k lidem, kteří mu něco zlého udělali, a vidět je v příznivějším světle“*. Jedinec si je vědom, že ho tato událost vyvedla z klidu, rozčílila a rozzlobila, ale má dostatečně vyvinuté schopnosti řídit svůj hněv a utlumit nenávisť. Jsou také schopni se vžít do situace viníků a dovedou odlišit čin od lidské důstojnosti

pachatele.

Ve studiích v oblasti psychologie se vyskytuje několik pojetí odpuštění (Křivohlavý, 2015, 108):

1. odpuštění jako interpersonální jev
2. odpuštění jako intrapersonální jev
3. odpuštění jako akt, kdy odpouštím sám sobě
4. odpuštění jako činnost, kdy odpouštím instituci (podniku, kolektivu, straně, vládě atp.)
5. hledání odpuštění a poskytování odpuštění
6. hledání odpuštění u Boha a odpuštění Bohu

Enright a kol. (1998, 46–47) definuje odpuštění takto: *„Odpuštěním je ochota vzdát se práva na vztek (zlost, odpor, zášť atp.), negativního posuzování a lhostejného chování vůči člověku, který mne nespravedlivě zranil, a snaha vychovávat v sobě k němu postoj velkorysosti, slitování, a dokonce i lásky.“*

Při procesu odpuštění jde o zlepšení empatického porozumění tomu, kdo křivdu spáchal, důvodu i toho, co se stalo. Není nutné při odpuštění dojít až ke smíření poškozené osoby s útočníkem. Jde o dosažení většího pokoje a klidu, fyzického uklidnění a o dobrý subjektivní pocit. V první řadě jde o zaměření pozornosti na interpersonální dění „postiženého“ člověka (Křivohlavý, 2015).

Odpouštění a smířování jsou nadějí v situaci beznaděje. Křivohlavý (2004a) říká, že je to často řešení situací, které můžeme označit za „krizi vlastní existence“. Někteří lidé nevěří v odpuštění a smíření.

V některých situacích je odpuštění pro člověka až „nadhledně těžké“ (Křivohlavý, 2004a):

- rána je příliš čerstvá
- bolest, kterou způsobilo zranění, je nesnesitelná
- když hrozí další agresivní projev viníka
- nejsou podmínky, které odpuštění umožňují
- v případě, že je jediná možnost „boj“ pro jedince
- v případě, že je jediná možnost soupeření a snaha „zvítězit, nebo zemřít“
- kde je spravedlnost výš než dobré vztahy s lidmi

- kde je sebeochrana velice tvrdá
- kde jsou silné a nezměnitelné zásady
- kde lidé v okolí nechápou skutečně odpuštění jako způsob řešení krize

K odpuštění lze jedince vést, nabízet mu tuto možnost jako řešení neřešitelné situace, ale není možné člověka nutit. Odpuštění nelze chápat jako běžnou psychoterapeutickou techniku, jako je např. relaxace. Odpuštění vede k určité změně hodnot klienta. Nedá se říct, že by psychoterapie odpuštění byla naprosto hodnotově neutrální. Terapeut má být citlivý ke stávající struktuře morálních hodnot. Třeba je i souhlas klienta k tomuto zásahu (Křivohlavý, 2004a).

V psychologických studiích je definováno nejen to, co je odpuštění, ale také to, co není (2004b):

- pardonování (odpuštění např. dluhu)
- popření (snaha nevidět, co druhý udělal)
- kompenzace (odškodnění, vyrovnání škody)
- zapomenutí (selhání paměti)
- hra (záměrné „tahy“ ve společenském životě)
- smír (znovu obnovení původního vztahu)

2.10 Víra, náboženství a smysl existence

Víra a náboženství spolu bezesporu souvisejí. Neznamená to však, že kde je víra, musí být vždy i náboženství. Někteří autoři nacházejí souvislosti také s hledáním smyslu života. Proto jsme zařadili víru, náboženství a smysl existence do jedné kapitoly.

2.10.1 Víra a náboženství

Podle Křivohlavého (2009) má víra a důvěra podobný význam. O důvěře a víře můžeme hovořit v sekularizovaném prostředí (důvěra pacienta jeho lékaři, dřívější uzdravení díky dodržování terapie atd.), ale také v náboženské oblasti. Náboženská víra má tři dimenze: *obsahovou* (intelektuální, kognitivní), *vztahovou* (důvěra) a *konativní* (vztah k činnosti, kterou víra formuje). Hall a Allport rozdělili víru na intrinsickou a extrinsickou. *Intrinsickou* víru chápou jako víru, která vychází z hloubi nitra člověka jako bytostné přesvědčení, které ovlivňuje i jeho způsob

života. *Extrinsická* má vnější podobu víry, ale motivy jsou „nezdravé“ (sociální, zvykové aj.).

Lidé, kteří se nacházejí v těžkých životních situacích, čerpají sílu z duchovních zdrojů (Pargament 1997). Člověk má potřebu bojovat za to, co je pro něj posvátné. Vzchopí se k boji ve chvíli, kdy je ohroženo právě to posvátné, co je zdrojem nejcennějších hodnot (Pargament, 2008).

Náboženství byla po staletí oblast, která se zabývala nejvíce smysluplností existence a smyslem života. Náboženství nabízelo lidem cíle, ke kterým se podle toho konkrétního náboženství vyplatilo směřovat svůj život (Křivohlavý, 2006).

Smysl života v psychologii má mnoho společného s pojetím života v náboženství. V obou případech je kladen důraz na „*zaměření a směřování k nadějným cílům, na budoucnost a na smysluplnou aktivitu člověka*“ (Křivohlavý, 2006, 155).

Psychologie je věda popisná, takže její snahou je popsat a konstatovat, že člověk si cíle staví a snaží se k nim dostat. Náboženství a speciálně křesťanství doporučuje a nabízí určité cíle, zve ke směřování života k určitým cílům – vztahu k sobě, k druhým lidem a k tomu, co jedince přesahuje. Dává člověku možnost volby, svobodného rozhodnutí. Pokud se člověk vydá tímto směrem, dodává mu sílu a naznačuje, kudy vede cesta k cíli a ukazuje, jak jít dál. Připomíná mu ovšem jeho plnou odpovědnost za svůj život (Křivohlavý, 2006).

Říčan (2007) rozšiřuje osm základních forem náboženských prožitků Heilera (1961):

ÚCTA. Do pojmu úcta spadá bázeň, obdiv, touha po odevzdanosti. V náboženství je úcta základ, který se často projevuje např. pokleknutím.

STRACH. Strach zůstává, když z úcty zmizí obdiv a touha. Jedinci je bližší úzkost, když se cítí opuštěn od Boha a když nedokáže prožívat radost a pokoj při obřadech a modlitbě.

VÍRA A DŮVĚRA. Tento postoj je znakem o Boží dobrotě, štědrosti a ochotě pomoci. Konkrétně víra a důvěra jsou v popředí a silně prožívány, když věřící člověk dokazuje svou věrnost tváří tvář útlakům.

NADĚJE. Je to víra zaměřená do budoucnosti, prožívaná zvláště při „vkročení do nejistoty“.

LÁSKA. Zde je myšlena hlavně láska k bližnímu – soucit s jeho utrpením, ale také

potěšení ze vzájemné blízkosti, sdílení radostí druhého, radost ze společných aktivit atd.

POKOJ. Je to stav vnitřního klidu, který je založený na víře, naději a lásce. V křesťanském smyslu mluvíme často o pokoji z jistoty odpuštění hříchů z Boží milosti.

RADOST. Radost má široké spektrum prožitků. Obyčejná radost může v náboženském kontextu vystupňovat až do orgiasticko-extatického charakteru. V hluboké meditaci zažije buddhista tichou, pokojnou radost oproštěnou od vzrušení naopak může být také překypující mystická radost nebo radost dnešních charismatiků.

NUTKÁNÍ SDÍLET SE. Příkladem může být Buddha, který obětoval život zvěstováním spásného učení. V Bibli to byl např. apoštol Pavel. Může to být také motiv poslušnosti k autoritě nebo obranou vůči pochybnostem.

POKORA. Tam, kde se věřící sklání před Bohem a jsou si vědomi své nepatrnosti, pokora bývá přítomna.

SVOBODA. Prožitek svobody někdy doprovází odmítnutí, resp. ztrátu víry.

VDĚČNOST. Běžný spontánní cit. Skrz tento cit často dochází ke kultivaci náboženského života.

INSPIRACE. Je to prožitek náhlého vhledu, poznání souvislostí a smyslu věcí. V případě chápání prožitku jako Boží dar se někdy používá silnějšího výrazu „zjevení“.

SUBJEKTIVNÍ JISTOTA. Jistota konkrétní Boží vůle při rozhodování.

ZKUŠENOST VYSLYŠENÉ MODLITBY. Při vyslyšení modlitby a to zvláště když se to stane brzy a je-li kýžený výsledek události nepravděpodobný, prožívá člověk ujištění, že Bůh existuje a že jedná a stará se.

SMYSL ŽIVOTA. Náboženství je podle Frankla jedním ze způsobů, jak objevit smysl vlastního života. Podoba smyslu života je často vědomé poslání, které si člověk zdůvodňuje náboženskou vírou, nebo „pouhým“ pocitem naléhavosti a radosti z činnosti (Křivohlavý, 2006).

ČISTOTA. Je to spirituální metafora očištění duše i těla. Znamená oproštění od vin etického rázu. Psychologický motiv lze nalézt v tradičních očištných rituálech. Téma čistoty souvisí také se svobodou od naléhavých sexuálních přání. To vytváří

dojem o vyšší hodnotě celibátu než sexuality.

PRAVDA. Typické zaujetí pravdou lze nalézt u Buddha, který se charakterizuje jako probuzený a osvícený.

TOUHA PO OSOBNÍ DOKONALOSTI. To může být projev narcistické poruchy osobnosti, ale lze to chápat také (jungovsky řečeno) jako volání archetypu svatosti.

(SVATÝ) HNĚV. Může nastat ve svatých válkách nebo když je nepřítel démonizován a odpadají proto zábrany.

DOJEM, ŽE NĚKDO JE PŘÍTOMEN. Tento pocit není sám o sobě spirituální, ale snadno se stává právě spirituálním pocitem. Věřící anticipuje přítomnost nadpřirozené bytosti a nebo se k ní modlí.

Víra člověku pomáhá nahlédnout svět v širších souvislostech. Hledá smysl v utrpení člověka, vede k pozitivnímu očekávání a dává naději, že přijde pomoc vyšší moci v zápasení s těžkostmi. Pro zvládnutí utrpení Pargament (1997) ukazuje tři druhy cest:

- odevzdání se: důvěra vyšší moci
- sebeřízení: člověk ve svobodě, která mu byla dána se zodpovědností, zachází s možnostmi, které má
- spolupráce: člověk v kooperaci s Bohem řeší problémy

Paulík (2010) dává do souvislosti pozitivní vliv náboženské víry a spirituality na odolnost s vědomím smysluplného uspořádání života i všeho kolem, což může být zdrojem pocitu jistoty a bezpečí (blízké pojetí SOC). Víra se promítá do potenciálně očekávané sociální opory, optimismu, sebedůvěry, self-efficacy atd. Víra ovlivňuje nazírání na svět, důvěrný vztah s „předmětem“ víry a také chování (respektování některých norem a principů). Pro značný počet lidí představuje vyjádření toho nejvyššího a přesahujícího, pojem Bůh. Pro některé to ovšem může být např. osobní moc, sláva, bohatství. S vírou a pozitivním vlivem na odolnost souvisí i odpuštění, o kterém jsme více pojednávali v kapitole Odpuštění, stejně tak naděje (viz. kapitola Naděje).

2.10.2 Smysl existence

Asi nejvíce se smyslem života zabýval V. E. Frankl, který přežil pobyt v koncentračním táboře. Upozorňuje na potřebu změny pohledu na otázku smyslu života. Je nutné učit sami sebe a ty, co si zoufají, že nejde o to, co my ještě očekáváme od života, jako spíše o to, co život očekává od nás. Člověk se ocitá v roli dotazovaného. Na tuto otázku se neodpovídá planým mluvením, ale činem, správným jednáním. Život znamená nést zodpovědnost za správné odpovědi na otázky života. Podle Frankla jsou požadavky, které život klade, vždy zcela konkrétní. Nezastupitelnost a nenahraditelnost každého člověka je to, co je nutné si uvědomit a co dá vyniknout zodpovědnosti za svůj život. Člověk musí znát „proč“ své existence a proto pak unese také téměř každé „jak“ (Frankl, 2006).

Smysl si sám jedinec nedává, ale hledá ho. Smysl nedává někdo druhý, to vede k moralizování. Při hledání smyslu je pomocí svědectví druhého. Jedinec dokáže najít smysl v tom, co může být nebo naopak v tom, co už bylo. V hledání smyslu mu pomáhají vrcholné zážitky, ve kterých je možné zpětně dát smysl celému životu, který prožil (Frankl, 2006).

Nezákladnější zdroj smysluplnosti života zůstává pravděpodobně po celý život neměnný a relativně stabilní. Dílčí zdroje vykazují stabilitu, ale jsou i proměnné v průběhu života. Velký vliv na to má fáze života člověka, jeho zážitky a zkušenosti (Křivohlavý, 2006).

Pokud chápeme smysl života jako celostní charakteristiku života, představuje zásadní moment interakce člověka s prostředím, který je vysoce pozitivní, pokud je člověk přesvědčen, že má pro co žít (Paulík, 2010).

Baumeister (1991) upozorňuje na to, že smysl má dvě úrovně – nižší a vyšší. Vyšší úroveň smyslu života odkazuje na nižší úroveň. Pokud něco dává člověk do kontextu, interpretuje to ve vyšší úrovni. Je prakticky nemožné žít bez jakéhokoliv smyslu. Denní, krátkodobé chování je plné smyslu. Je však možné žít pouze na nižší úrovni smysluplnosti a nemít vyšší úroveň smyslu. Někteří lidé mají plán na každý den, ale plán pro celý život nemají.

Frankl se zabýval také souvislostí smyslu a utrpení života. Při utrpení člověka záleží na postoji, se kterým se člověk staví k utrpení. Záleží na správném postoji, na vzpřímeném protřpení osudu. Na tom, jak člověk nese úděl, když už mu není

umožněno vzít ho do vlastních rukou. Nezbyvá mu nic jiného, než úděl přijmout a nést. Poctivé protřpení osudu je nejvyšším výkonem, jaký je člověku dopřán (Frankl, 2016). Utrpení se pro Frankla (2006) v koncentračním táboře stalo úkolem. Nejvyšší odvaha byla odvaha trpět.

Smysl života je zahrnut v SOC, v komponentě smysluplnost a souvisí také s hardiness, zejména v commitment, kde aktivní úsilí a zaujetí vede k nalezení toho, co je pro jedince podstatné a cenné, tedy to úsilí je smysluplné (Paulík, 2010).

3 Výzkumy vztahující se k tématu

Je jen málo psychologických studií, které se zabývají bývalými politickými vězni v Československu. Více je historických či politologických, stejně tak je to, co se týče diplomových prací. Pozornost těch psychologických studií, které se tímto tématem přece jenom zabývají, je častěji zaměřena na patologii, na negativní následky vězení.

Zájem o poznatky dopadu života politických vězňů se projevil relativně brzy po konci komunistických režimů v zemích východní Evropy (1989). Studie, kterou vytvořili Bauer, Priebe, Häring a Adamczak v roce 1993, sledovala psychické zdraví 55 politických vězňů v období před, během a po vězení v Německé Demokratické Republice NDR pomocí polostrukturovaného rozhovoru, klinické a samoposuzovací škály. Pacienti prožili vážné trauma zahrnující psychické mučení, dlouhé vězení a samoty. Zjistila se přítomnost deprese a úzkosti s vegetativními obtížemi a zvýšené aktivace (arousal). V 64% případů symptomy neustupovaly.

K podobným výsledkům dospěla studie z roku 1997, tedy osm let po konci komunismu. Studie sledovala na vzorku 146 politických vězňů z NDR, kteří nevyhledali odbornou pomoc, výskyt psychiatrických diagnóz. Výsledky ukázaly v 30% současnou a v 60% dlouhotrvající PTSD ve vzorku bývalých politických vězňů. Další z úzkostných poruch, které se u nich vyskytovaly také, byly například klaustrofobie, sociální fobie. U těchto lidí se vyskytovala také disociace ve větším měřítku (Maercker, Schützwohl, 1997).

Willis, Chou a Hunt (2015) vytvořili přehled studií, zabývajících se dlouhotrvajícími

psychickými následky u politických vězňů v Evropě. Výsledky ukazují, že zkušenost uvěznění z politických důvodů může vést k velké řadě psychiatrických a tělesných symptomů. Tyto symptomy zahrnují posttraumatickou stresovou poruchu PTSD, depresi a úzkost.

Značné množství studií se zabývá dopadem mučení a tvrdého zacházení s vězni. Můžeme uvést například studie palestinských vězňů, které ukazují, že jak fyzické, tak psychické mučení je nebezpečné pro psychické zdraví politických vězňů. To se ukázalo zvýšenou hladinou PTSD symptomů, zvláště při kombinaci těchto druhů násilí. Psychické mučení bylo také spojeno se somatickými symptomy, které jsou typické pro ty, kteří to přežili (ztráta hmotnosti, hypertenze a bolesti atd.) (Punamäku, Sarraj, 2010). Větší intenzita mučení a špatného zacházení souvisela s nižší úrovní posttraumatického růstu a většímu výskytu negativních emocí. U mužů s jistou vazbou, kteří byli vystaveni mučení a špatnému zacházení, se objevovala souvislost s vyšší úrovní posttraumatického růstu, zatímco u těch, kteří měli nejistou vyhýbavou vazbu, se vyskytoval relativně vyšší výskyt negativních emocí. Muži s jistou vazbou vykazovali obecně více posttraumatického růstu, tzn. osobnostní síly, pozitivní afiliace k druhým a změny ve spiritualitě, oproti probandům s nejistou vazbou, u kterých se vyskytovaly negativní emoce. Rozdíl byl také v socioekonomické charakteristice. Muži s vyšší profesní pozicí, stabilním zaměstnáním a dobrou ekonomickou situací vykazovali více osobní síly a pozitivní afiliace k druhým (Salo, Qouta & Punamäki, 2005).

V porovnání vězňů, kteří byli před zavřením političtí aktivisté a prošli mučením a těch, kteří zažili také mučení, avšak méně tvrdé, ale nebyli političtí aktivisté, se ukázalo více symptomů úzkosti, deprese a PTSD navzdory méně závažnějšímu traumatu u politických neaktivistů. V porovnávání těchto dvou vzorků byla menší psychologická připravenost asociována také s chudším psychologickým statutem. Toto zjištění odpovídá tomu, že psychologická připravenost na trauma je rozhodující při dopadu následků traumatu (Basoğlu, Mineka, Paker, Aker, Livanou & Gök).

Z českého prostředí lze uvést studii Buškové (2009), která se snažila zjistit, jak vězení 50. let v Československu ovlivnilo životy šesti participantek a jaké užívaly strategie přežití během vězení. Faktory, snižující dopady politického násilí, které

u žen nalezla, jsou ideologie, šťastné dětství, sebevědomí, pocit kontroly nad situací či vnitřní místo kontroly LOC, podpora rodiny a přátel. Vůle ke smyslu života se ukázala jako silným faktorem pro přežití v táboře, ale stala se také negativním faktorem při návratu domů.

Švehlová (2001) sledovala přenos traumatu z jedné generace na druhou. Dělal rozhovory s dcerami politických vězňů, jak vnímají své zkušenosti a jak se vyrovnávají s mlčením postkomunistické společnosti. Podstatným zjištěním ve studii Švehlové bylo zjištění, jak důležitou roli hraje formální vzdělání ve vnímání sebe, i jak ho vnímají ostatní lidé. Bránit dětem, aby mohly dosáhnout vyššího vzdělání, byl nejužitečnější nástroj zastrasování. Studie zjišťuje, že sdělení traumatu snižuje psychologický dopad tohoto traumatu. Některé z dcer se zmiňovaly o depresi nebo pocíťovaném zoufalství, tři z dvanácti dcer chodily na psychoterapii.

Praktická část

4 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky

Lidé, kteří byli odsouzeni za bývalého Československa z politických nebo náboženských či jiných důvodů, zažili velmi těžké, zpravidla několikaleté období ve vězení a v pracovních táborech, resp. uranových dolech. V posledních letech vznikly různé aktivity s cílem sdílet s širokou veřejností zkušenosti těchto lidí, ale i lidí, kteří přežili jiné nedemokratické systémy, jako např. nacismus. Asi nejznámější je Paměť národa (www.pametnaroda.cz), Post Bellum (www.postbellum.cz) či Politictí vězni.cz (www.politictivezni.cz).

Je nemalé množství studií zabývajících se dopadem nacismu, ale už méně studií, které se zaměřují na následky komunistického režimu u nás. Studie zabývajících se tematikou bývalých politických vězňů jsou spíše politologické či historické. Z psychologických můžeme uvést práci Buškové (2009), která sleduje, jak vězení 50.let v Československu ovlivnilo život šesti bývalým politickým vězeňkyním a pomocí jaké strategie se jim podařilo přežít. Další je práce Švehlové (2001), která se zabývá přenosem trauma z jedné generace na druhou v případě potomků politických vězňů z 50. let v Československu. Obecně je častěji pozornost zaměřena na patologii, my se v naší práci zaměřujeme spíše na pozitivní aspekty, na růst člověka.

Tato diplomová práce se zabývá zkušenostmi bývalých politických vězňů a kvalitativní cestou hledáme atributy odolnosti u těchto lidí. V příbězích se objevují také zátěžové faktory, které jim znesnadňovaly život. Toto téma by mělo přiblížit traumatickou zkušenost těchto lidí i s pozitivními vlivy jejich zkušenosti.

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit a popsat zkušenost bývalých politických vězňů z jejich životního příběhu v období zatčení, období vězení a po návratu domů. Sledujeme klíčové faktory odolnosti, které přispěly ke zvládnutí všech těchto tří období a především pobytu ve vězení a v pracovních táborech. K dosažení tohoto cíle byly zformulovány tyto **výzkumné otázky**:

Hlavní výzkumná otázka

Jaká je zkušenost bývalých politických vězňů?

1. výzkumná podotázka

Jaké jsou faktory odolnosti v životních příbězích bývalých politických vězňů?

2. výzkumná podotázka

Jaké jsou zátěžové faktory v životních příbězích bývalých politických vězňů?

5 Popis metodologického rámce

5.1 Metoda výzkumu

Ve výzkumu jsme použili kvalitativní analýzu dat Interpretativní fenomenologickou analýzu (dále jen IPA), popsanou autory Jonatanem A. Smithem a Mikem Osbornem. IPA se zabývá vnímáním participantů jejich osobního nebo sociálního světa. Jedná se o přístup fenomenologický, což obnáší podrobné zaobírání se participantovým světem. Dochází ke dvěma úrovním procesu, kdy se participanti snaží pochopit svůj svět a výzkumník se snaží pochopit participanty a jejich svět, tedy k dvouúrovňové interpretaci a k dvojité hermeneutice. Metoda je tudíž propojena s hermeneutikou a teoriemi interpretace. IPA se snaží pochopit perspektivu účastníků, jaký mají pohled a co si myslí o daném tématu. Perspektiva účastníka je rozhodující (Smith, 2008).

Proces začíná vytvořením výzkumné otázky a volbou vzorku, dále realizací rozhovoru, přepisem rozhovoru, vlastní analýzou dat, převedením těchto dat do narativní podoby a zakončuje se interpretací výsledků. IPA se využívá je-li cílem zkoumat komplexitu, proces nebo novost. Výzkumná otázka se obvykle formuluje široce a otevřeně (Smith, 2008).

Hlavním smyslem IPA je plné zhodnocení každého participanta (případu). Z tohoto důvodu je ve studiích analyzovaných metodou IPA obvykle výzkumný soubor malý, což umožňuje detailní analýzu jednotlivých případů. Není vhodné používat velký vzorek už kvůli tomu, že je to v psychologii časté. IPA si klade za cíl hloubkovou

analýzu konkrétního fenoménu a ne zobecňování teorie pro celou populaci (Pietkiewicz, Smith, 2014).

Pro analýzu IPA se výzkumníci snaží najít spíše homogenní vzorek. Nejedná se o náhodný či reprezentativní výběr vzorku, ale o záměrný racionální výběr, kdy je skupina přesně definovaná a výzkumná otázka je pro ni signifikantní. Autoři spíše uvažují o teoretické zobecnitelnosti výsledků než o empirické (Smith, 2008).

Smith (2008) doporučuje pro studentské práce 3 – 6 respondentů. Tento relativně nízký počet dovolí detailní analýzu každého případu a zároveň umožní analýzu podobností a rozdílů napříč tématy.

Nejobvyklejším způsobem pro získávání dat je polostrukturovaný rozhovor s jedním výzkumníkem a jedním probandem. Někdy se využívají také alternativní způsoby sbírání dat, například deníky, focusové skupiny, dopisy nebo chatové rozhovory (Pietkiewicz, Smith, 2014).

Polostrukturovaný rozhovor umožňuje výzkumníkům být flexibilní v otázkách podle participantovy odpovědi a umožňuje objevení důležitých a zajímavých oblastí. Polostrukturovaný rozhovor s sebou přináší bohatá data. Na druhé straně redukuje kontrolu nad situací, trvá dlouho a jeho analýza je náročnější (Smith, 2008).

Smith (2008) doporučuje si pečlivě připravit otázky k rozhovoru nebo osnovu rozhovoru. To přináší promyšlení témat a oblastí, kterých by se výzkumník chtěl dotknout. Nejdříve volí spíše obecnější otázky, později specifitější. Rozhovor trvá většinou hodinu a více, kdy by si měl výzkumník pohlídat, aby nebyl rozhovor přerušen. Lidé se většinou cítí pohodlněji a lépe ve známém prostředí např. u sebe doma, ale jsou i případy, kdy není vhodné vést rozhovor u participanta doma (např. v rodině s malými dětmi). Někdy se výzkumník rozhodne, že nepoloží některou otázku z osnovy rozhovoru nebo ji naopak položí dříve. Osnova není pevně daná.

Rozhovor by měl být nahrávaný, protože pouze zápis z rozhovoru je nedostačující. Při přepisování rozhovoru se zapisuje vše, co participant řekl či udělal jako jsou pauzy, smích, přeřeky atd. (Smith, 2008).

5.2 Popis analýzy dat

Zájem výzkumníka v procesu analýzy dat je učení se světu respondenta. Cílem je porozumět obsahu významu spíše než měřit frekvenci obsahů. Proces analýzy zahrnuje interpretační vztah výzkumníka a přepisu rozhovoru. Je to osobní proces zkoumání mentálního a sociálního světa participanta, ke kterému dochází zaobíráním se textem a procesem interpretace (Smith, 2008).

IPA poskytuje flexibilní návod, který lze přizpůsobit jednotlivým výzkumníkům podle jejich výzkumných objektů. Nutno mít na paměti, že tento návod je pouze ilustrace jedné možné cesty analýzy kvalitativního materiálu. Není to tedy konkrétní návod podle kterého se má přesně postupovat a po výzkumníkovi je dokonce požadováno, aby dokázal myslet flexibilně a kreativně (Pietkiewicz, Smith, 2014).

V případě, že se zpracovává více rozhovorů, nejdříve se detailně zanalyzuje jeden a poté se přistupuje k dalšímu. Nejdříve je jednotlivý případ, později se přistupuje k obecnějším tvrzením (Smith, 2008).

Postup analýzy

Postup analýzy má několik kroků, kterými výzkumník prochází (Smith, Flowers a Larkin, 2009; Říháček, Čermák, Hytych a kol.)

0. Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem

Prvním nebo nultým krokem v analýze je výzkumníkova reflexe vztahu k tématu pro transparentnost ve výzkumném procesu. Nutná je reflexe také svých prekonceptů, motivaci k tématu, zkušenosti s tématem.

1. Čtení a opakované čtení

Přepis rozhovoru je opakovaně čten. Výzkumník by měl být zaujat příběhem a ponořen do něj. Může být užitečné si znovu pustit nahrávku rozhovoru pro lepší „vtáhnutí“ do příběhu.

2. Poznámky a komentáře

Je nutné, aby výzkumník byl otevřený datům a žádná nezavrhoval. Snaží se zachytit vše podstatné a zajímavé. Mohou být ve formě asociací, otázek. Tyto komentáře se píšou po stranách textu. Tato fáze procesu je podobná volné analýze textu. Výzkumník má dospět ke komplexním a detailním poznámkám, které mají

deskriptivní povahu.

3. Rozvíjení témat

Dochází k redukci dat a poznámek formulováním rodících se témat. Více se zde pracuje s vlastními poznámkami a komentáři než s textem. Tato témata zachycují konkrétněji zkušenost probanda. Názvy témat jsou na o něco málo vyšší úrovni abstrakce než původní poznámky. Nutné myslet na princip hermeneutické kruhu: část celku je interpretována ve vztahu k celku, celek je interpretován ve vztahu k části.

4. Hledání souvislostí

Mapuje se propojení a vztah mezi tématy, které výzkumník stanovil. Výhodné je sepsat témata na papír se souřadnicemi, kde se nachází. Některá témata se propojí s dalšími, z některých se stanou témata nadřazená. Nutné je stále se vracet k primárnímu textu a ověřování si, zda nalezené vztahy a spojení platí také pro primární text (Kocvrlichová, 2006).

5. Narativní podoba

Témata jsou převáděna do narativní podoby, kde se shrnují významy přítomné v rozhovoru s participantem. Pro lepší přehlednost může sloužit tabulka témat. Tvrzení dokládá výzkumník citacemi se souřadnicemi z rozhovorů (Kocvrlichová, 2006).

Po těchto fázích se přistupuje k dalšímu rozhovoru úplně stejně jako k prvnímu. Po analýze všech rozhovorů přichází na řadu souhrnná analýza všech rozhovorů.

6 Charakteristiky zkoumaného výběru

6.1 Volba vzorku

Participant v našem výzkumu museli splňovat kritérium zkušenosti politického vězně za Československa, tedy do výzkumu spadali ti, kteří byli uvězněni z politického (či náboženského atd.) důvodu za komunistického režimu v bývalém Československu. Pohlaví ani délka pobytu ve vězení se nezohledňovala.

6.2 Popis souboru

Bylo osloveno 8 bývalých politických vězňů. Se všemi proběhl rozhovor, avšak 3 rozhovory nebylo možné použít z důvodu vysokého věku participanta, jeho

špatného zdravotního stavu a z toho vyplývajících špatných kognitivních schopností a nemožnosti vést dostatečně dlouhý rozhovor.

Soubor byl tvořen metodou prostého záměrného výběru a metodou sněhové koule. Metodou prostého záměrného výběru jsem získala 5 participantů, ze kterých jsem 2 nemohla použít. Další 3 participanty jsem získala doporučením od ostatních participantů. Z této skupiny jsem nepoužila jeden rozhovor.

Participant byli všichni muži ve věku 80 – 94 let. Všichni participant bydlí na Vysočině, kromě jednoho, který pochází z Brna. Doba jejich pobytu ve vězení se různila od 7 měsíců do 11 let.

6.3 Charakteristiky participantů

Charakteristiky participantů vycházejí z toho, co řekli o sobě v průběhu rozhovoru. Z citací a z přepisu rozhovoru byla jména lidí a měst nahrazena *** pro zachování anonymity participantů. Každý z participantů dostal navíc slovo či slovní spojení podle asociace k jeho životu.

Participant A „Unavený poutník“

Žije ve městě na Vysočině. Na Právnickou fakultu nebyl přijat kvůli špatnému kádrovému posunku. Jeho otec byl tajemník Lidové strany. Uvězněný byl ve dvaceti letech, velkou část svého trestu strávil na Jáchymovsku v uranových dolech, kde pracoval na šachtě. Zavřený byl kvůli šíření protikomunistických letáků a údajnému získávání milice. V pracovním táboře strávil šest a půl let, poté byl propuštěn na podmínku domů, o kterou žádala jeho budoucí žena. Po propuštění pracoval v dolech na Ostravsku a na Vysočině, poté jako recepční v hotelu. Zažíval velké nepříjetí společnosti. Měl velké problémy se zaopatřením rodiny. Setkával se často s odmítáním a s častými problémy. O svých vzpomínkách a zkušenostech z vězení a lágru je zvyklý mluvit a to například ve školách k žákům.

Participant B „Bojovník“

Respondent B nyní žije na Vysočině. Protikomunistickou činnost začal přibližně ve svých dvaceti letech. Komunismu se snažil vzepřít, a proto začal šířit letáky a tajně psát protikomunistická hesla po budovách. Zajat byl v roce 1949 na 18 let. Společně s dalšíma dvěma spoluvězni se pokusil o útěk z věznice, ale byl chycen.

Zažíval časté fyzické násilí. Po několika měsících ve věznicí Bory byl odvezen na Jáchymovsko, kde strávil 11 let v pracovních táborech. Byl propuštěn v roce 1960 na všeobecnou amnestii. Po návratu domů dělal meliorace, poté v cihelně, kamenolomu až nakonec kvůli nemožnosti sehnat lepší práci se dostal na Sokolovsko, kde nezažíval stigma politického vězně. Po roce 1970 se vrátil i s rodinou na Vysočinu.

Participant C „Pevná skála“

Participant C žije na Vysočině. S problémy s komunistickým režimem se potýkala už participantova rodina. Participanta se citelněji problémy dotkly při přechodu ze základní školy na střední, kdy mu nebylo umožněno studium na gymnáziu. Pan C se scházel se svými kamarády a společně se vzdělávali v teologii a náboženství na faře premonstrátů. Už v tuto dobu byli pod dohledem Státní bezpečnosti StB. Po pozavírání klášterů v republice zavřeli také respondenta C. Vyšetřování a nelidské vyslýchání trvalo sedm měsíců, kdy byl poté respondent propuštěn na svobodu. Po návratu domů mu bylo znemožněno vrátit se zpět do své práce a musel odejít na důlní brigádu, kde po nějaké době začal dělat zdravotníka a pracovníka záchranné pomoci v dole. Ještě po několika letech respondenta a jeho rodinu StB hlídala a po Sametové revoluci se snažila o spolupráci s ním, aby „donášel“ na své spolupracovníky, což odmítl. Respondent má nyní velkou rodinu.

Participant D „Klikař“

Respondent D vyrůstal v křesťanské rodině a po celý život inklinoval ke křesťanství. Důležitost jeho víry se promítá do celého rozhovoru. Už od mládí se vyskytoval a participoval na různých spolcích, které byly spjaty s křesťanstvím. Odsouzený na rok a půl do vězení byl kvůli orelské pouti v době, kdy činnost Orla byla zakázána. Participant se tam sešel s vedoucími Orla a předali si značku na případné dorozumívání dopisy. O pár měsíců později byl participant zavřen. Rok a půl strávil v Uherském Hradišti ve vězení, poté mu byl trest zvýšen na 4 roky. Zbytek strávil na Jáchymovsku v dolech. Víru žil i po odsouzení a pomáhal ve víře i spoluvězňům. Byl propuštěn o 3 měsíce dříve na podmínku. Po návratu neměl velké problémy ve společnosti ani s prací a nezažíval nepřijetí.

Participant E „Filozof“

Participant E vyrůstal v křesťanské rodině. Nyní žije zasvěceným životem. Během svých studentských let na gymnáziu se aktivně účastnil a vedl sekundární kruh Studentské katolické akce SKA, která měla za úkol evangelizaci (šíření víry) mezi spolužáky, tedy vkládání křesťanských hodnot do praktického života. V tu dobu už bylo SKA a tedy i participant sledování StB. Pan E nebyl připuštěn k maturitě a začal pracovat ve velké strojírně, kde se zaučoval na zámečníka. Po nepřipuštění k maturitě další rok šel pan E na vojnu, kde strávil 2 roky. Z vojny byl odvezen a uvězněn jako politický vězeň z důvodu činnosti v SKA. Ve vězení (2 roky) a v pracovních táborech (4 roky) na Jáchymovsku byl 6 let a poté byl propuštěn při amnestii v roce 1960. To, co participant zažil, ho posilnilo do dalšího života a to především jeho víru. To těžké, co prožíval, se snažil žít v křesťanském postoji a v lásce k druhým. Víra a Bůh pro něj byli velkým zdrojem síly, díky kterým obstál a existenciálně ho to posilnilo do dalšího života.

Po návratu domů byl připuštěn k maturitě. Poté byl přijat na vysokou školu na obor filozofie, kde pokračoval v rigorózním studiu. Potýkal se se stigmatem politického vězně, kdy nemohl vycestovat do ciziny. I po návratu byl sledován StB.

7 Sběr materiálu a analýza dat

7.1 Sběr materiálu

Rozhovory proběhly v rozmezí prosinec 2014 až srpen 2015. Při rozhovorech byl pořizován zvukový záznam, který byl poté doslova přepisován. Čtyři participanté byli osloveni po telefonu, jeden ústně. Rozhovory proběhly ve všech případech doma u participantů.

Nejdříve došlo ke vzájemnému představení, poté seznámení s účelem rozhovoru. Souhlas s výzkumem, informace o průběhu rozhovoru a zachování anonymity proběhly verbálně. Všichni participanté byli dotazováni, zda souhlasí s nahráváním na diktafon. Všichni souhlasili.

7.2 Rozhovor a přepis rozhovoru

Osnova rozhovoru byla rozdělena na tři části. Část zatčení, druhá a většinou nejobsáhlejší část bylo období pobytu ve vězení nebo pracovním táboře a třetí

část se týkala životní etapy a zážitků po návratu participanta domů.

Zaměřovali jsme se na životní příběhy participantů. Participanti měli svobodu zaměřovat se na ty aspekty jejich příběhu, které jim připadaly podstatné a chtěli je sdělit. V případě potřeby byli dotazováni na konkrétní věci. Rozhovory trvaly v průměru 2 hodiny.

Nahráný rozhovor byl doslovně přepsán. U třech rozhovorů nedošlo k transkripci z důvodu nemožnosti použít rozhovor. Rozhovor s nespisovnými výrazy, obecnou češtinou či přerušovanými vnějšími faktory, nedokončenými větami atd. byl ponechán v této formě pro svoji větší autenticitu.

Za zdroj validity považují bohatá data získaná v rozhovorech. Při analýze a interpretaci dat z rozhovorů jsou uvedeny doslovné citace z rozhovorů.

7.3 Analýza rozhovorů

Rozhovory byly zpracovány pomocí metody IPA (Interpretativně fenomenologická analýza). Postup analýzy byl popsán v kapitole Metoda výzkumu. Pomocí metody IPA dochází k interpretaci pěti rozhovorů a nalezení hlavních témat.

V rozhovoru jsou sledovány faktory odolnosti a zátěžové faktory, tak jak je jednotliví participanti prožívali. Nejdříve bude každý rozhovor interpretován zvlášť a poté proběhne souhrnná analýza napříč rozhovory. Poté přijde na řadu formulace výsledků.

Analyzováno bylo pět rozhovorů metodou IPA. Jednotlivé kroky analýzy souvisejí s dalšími kroky. Nutné je se stále vracet k předešlým krokům analýzy, ale zvláště pak k primárnímu textu, aby interpretace byly opravdu na základě primárního textu rozhovoru. Každá citace je doplněna číselnými souřadnicemi, které odkazují na části rozhovorů, kde lze doslovnou citaci nalézt. Například číslo 7.216 znamená, že citace je ze strany 7, řádku 216.

7.3.1 Rozhovor A

Muž, ve vězení strávil 6 a půl let

„Unavený poutník“

Faktory odolnosti

Sociální opora (kamarádi, budoucí žena, rodina)

Naděje (pozitivní vnímání minulosti, smíření s nenávratnem, pohled do

budoucnosti)

Zátěžové faktory

Stigma a izolace (stigma, stigma dětí, izolace, opatrnost v kontaktech)

Nepříznivé podmínky (buzerace, nelidské zacházení, podmínky)

Faktory odolnosti

V příběhu respondenta A lze nalézt faktory, které mu pomáhaly nebo zpětně pomáhají při pohledu na svůj život a na svoji zkušenost politického vězně.

Velkou roli pro něj hrála jak v době, kdy byl vězněn v pracovním táboře, tak i poté, když se vrátil domů, sociální opora. Nejvýznamnější pro něj byla jeho rodina, rodina (budoucí) manželky a také přátelství, které se vytvořilo mezi vězni v pracovním táboře. V „lágru“ pro něj byla posilující naděje brzkého konce situace a pozitivní vnímání budoucnosti.

Kamarádi pro respondenta byli jak psychická, tak fyzická pomoc. Docházelo tam k vzájemné podpoře, pomoci a soudržnosti mezi nimi.

„Pak mi říkali kamarádi: „Ty blbče, ty tady přece nemůžeš zůstat, ty tady nemůžeš dělat, pojď s náma, my se tě pokusíme vzít k těžbě“ (4.107 – 109).

„A my sme, co sme o sobě věděli, že sme stejného, stejný krevní skupiny, tak sme se drželi spíš mezi sebou. Tak třeba k tej těžbě, když sem pracoval u tej těžby, bylo vyloučený, aby sme mezi sebe vzali někoho jiného“ (7.219 – 221).

Pro respondenta má velký význam také jeho budoucí žena, která na něj po celou dobu, kdy byl v „lágru“, čekala. Právě jejím žádostem o propuštění na podmínku bylo vyhověno.

... „si pro mě přišel jeden esembák s tím, že se mám vrátit na lágr a bylo mi řečeno, že bylo vyhověno mé žádosti, respektive žádosti mé budoucí ženy, která na mě celou dobu čekala a když minula polovina toho mýho trestu, teda 5 let, je začala bombardovat každého snad čtvrt roku žádostmi, aby mě propustili na podmínku. (...) Taký moje první cesta vedla za ní“ (4.118 – 124).

Především rodina jeho ženy byla pro něj oporou když byl vězněn, ale i později, když se vrátil domů. V čase po návratu z tábora byla pro něj velmi podstatná jeho

vlastní rodina, žena a děti.

„Prostě ti rodiče byli vynikající, moc sem je měl rád, moc nám pomohli“ (12. 391 – 392).

„A byl sem spokojenej, já myslím, že sme byli taková dobrá rodina. Že sme si dokázali rozumět, vyhovět ve všem všudy“ (16.519 – 520).

Respondent A přistupuje k tomu, co zažil v „lágru“ i k tomu, co zažil po příchodu z něj, smířlivě. Posilující pro něj byla naděje, se kterou přistupoval k situaci. Dobu, ve které žije nyní, bere příznivěji, z části mu vykompenzovala to, co mu způsobil komunistický režim. Minulost se snaží brát pozitivně a vyhledávat to dobré.

„Ne, takhle, já si myslím, možná se budete divit, ale když my se sejdeme na nějakéj tej schůzi nebo něco, tak jestli si myslíte, že nějak teskníme a já nevím co, my už ani na tym, my hledáme v těch smutnejch dobách nebo v těch prožitcích něco, co by nás pobavilo, jestli tam bylo něco veselejšího“ (15.483 – 486).

„My už nenadáváme, už neteskníme. Víme, že sme ty léta ztratili nenávratně, že s tím se už nic nedá dělat, že teďka ta doba nám to vcelku dost vrátila, že už ta situace je příznivější a žijeme, no“ (15.486 – 488).

„A nějaký takový, samozřejmě člověk přemýšlel o tom, kolik toho času se promarnilo. Ale že bych se k tomu nějak vracel. Ne. Museli sme žít s tím, že jdeme dál (16.523 – 525).

„Ta naděje samozřejmě furt trvala, že to není prostě možný (...) No a těšili sme se, že to nějakéj konec vezme, museli sme. Ta naděje furt v nás pořád nějak doufala. Doutnala, tak“ (8.246 – 250).

Zátěžové faktory

Participant A v rozhovoru často negativně vzpomíná na těžkosti spojené s vězením, ale nejvíce na problémy, které ho čekali, když se vrátil domů. Zmiňuje nálepku „politického vězně“. V centru pozornosti je toto stigma politického vězně.

„...to, co následovalo, bývalo mnohdy drastičtější než to, co tam bylo“ (1.4).

Respondent zažíval opakované nepřijetí od ostatních.

... „sem se dostal do společnosti, která se na mě dívala přes prsty“ (9.286).

„Jakmile se objevilo moje jméno nebo jméno mého táty, nebylo prostě. Nešlo to“ (9.303 – 304).

... „oni o bejvalýho politickýho vězně A taky ne moc stáli“ (12.400).

... „sme dláždili tu ulici a viděl sem, jak někteří moji známí, se kterýma sem se důvěrně, se zpoza rohu chodí dívat, jak tam kmitám. Nechtěli teda jít ke mně nebo možná jenom, ne že by mě to přáli, ale chtěli mě vidět a stávalo se zhusta, že když mě měl někdo teda z těch známých potkat, že teda radši přešel na druhej chodník, abychom se nemuseli setkat“ (14.459 – 462).

Pro respondenta bylo náročné žít v místě bydliště po návratu.

„Jo těch těžkostí, jenom s tím vidíte, jaký byly těžkosti, třeba s tím bytem, s tím vším, že prostě v *** sem se nedokázal prosadit“ (14.466 – 467).

Respondentova minulost politického vězně měla dopad také na jeho rodinu, respektive na jeho děti. Původní stigma „politický vězeň“ se rozšířilo na stigma „dítě politického vězně“. Potýkaly se s problémy při výběru vysokých škol.

„No a potom ty děti, ty měly taky problém. Moje dcera chtěla jít původně na kantořinu, no a tehdy tady ten ředitel tady na gymplu si pozval manželku a říká jí: No prosím vás. Vždyť na tu školu ona nemá šanci se dostat. Dyť vona musí jít, pokud chce študovat, na školu, kde není takovej přetlak, kde není takový nával (...) Tak jí tehdy doporučil v Olomouci speciální pedagogiku. (...) No. Honza, syn, chtěl jít na zubaře. Totéž. „Nemá šanci.“ „Kam může jít?“ „Zkuste to v Pardubicích na chemii, tam tolik neberou.“ (...) Byly problémy, ale to už bylo po šedesátým osmým roku, kdy už to bylo teda tak nějak volnějši a možná proto se i na tu školu tak nějak i dostali“ (14.471 – 15.480).

Respondent žil po návratu z vězení poměrně uzavřen v úzkém kruhu rodiny.

„Já sem se snažil té rodině, takhle, ta doba byla tak, že prostě nám nepřála. Pro nás, pro mě nebylo možný jít nikam, ani snad do divadla“ (15.500 – 501).

... „takže my sme žili rodina sama pro sebe, no a v nějakým úzkým okruhu těch nejbližších, těch našich rodin, dědů, babiček, a to bylo všecko“ (15.508 – 16.510).

Respondent byl opatrný v sociálním kontaktu s lidmi. Spíše se vyhýbal potenciálně „nebezpečnému“ kontaktu, proto nechodil například nikdy do hospody.

„Musel bejt člověk v té době strašně teda opatrněj na to, s kým se stýká, aby někde nepromluvil nějaký křivý slůvko“ (14.462 – 464).

„Já sem taky nikdy nechodil do hospody, ani teď, i když jak říkám, byl sem tehdy deset let na hotelu, ale že bych si šel sednout na pivo do hospody, to teda neznám. Nechodím. To sem si nezvykl“ (14.464 – 466).

Vězni zažívali velmi náročné podmínky. Místa, kde spali a žili, byla plná štěnic. Pro respondenta byla nejnáročnější zimní období.

„Byly to starý baráky, který neměly strop. Byly to baráky, který byly osazený postelema, dřevěnýma postelama, dvouposchoďovejma, byly tam jakýsi strožoky a všecko bylo plný štěnic“ (2.62 – 63).

... „ten původní tábor, to bylo opravdu hrozný, zima jak v morně, to si nedovedete představit, jak říkám, barák bez střechy, měli jsme jenom jednu deku. V zimě hrůza teda“ (6.204 – 205).

S respondentem a s ostatními vězni bylo zacházeno tvrdě a bez úcty. Musel se také účastnit častých nástupů, které byly dlouhé a nepříjemné a ohrožovaly jeho zdraví.

„Ty cesty teda byly dost trapný, protože chodili sme v pětistupech. Ty krajní na těch krajnicích těch pětic drželi lano, to lano bylo opásáno ohledně celýho toho, podél celýho toho útvaru pochodujícího za doprovodu esembáků, automaty a psy“ (3.76 – 79).

„Ty cesty teda byly strastiplný, trvaly mnohdy teda příliš dlouho. Nástupy při čekání, protože leckdy se stalo, že někdo při tom fárání nahoru se opozdil a čekalo se vždycky až celej ten útvar bude pohromadě, takže se nám stávalo v zimě při tom vyfárání, že ty mokrá hadry na nás opravdu zmrzly na kost a totéž se stávalo i při těch neustále opakovaných nástupech na lágru, protože tím nám teda dost znepríjemňovali ten pobyt“ (4.133 – 138).

... „ale ty nástupy, to byla teda vopravdu hrůza. (...) Protože když sme šli do tý práce, to bylo přesně spočítaný, ale v průběhu toho dne, někdo někoho nějakým

způsobem odtáhli nebo něco takovýho, tak udělali chybu a furt se počítalo kolem dokola a my stáli, pršelo, pršelo, mrzlo, mrzlo a stáli sme furt v těch řadách“ (4.138 – 5.144).

V lágru docházelo k šikaně vězňů vězeňskou stráží. Intenzita této šikany nebo jak ji nazývá respondent „buzerace“ se lišila podle toho, zda vězeňská stráž spadala pod ministerstvo vnitra či ministerstvo spravedlnosti.

„Pokud v těch věznicích, a ze začátku i na tom lágru, tomu šéfovali bejvalí příslušníci vězeňské stráže – fialoví, oni totiž měli fialový uniformy, ta buzerace nebyla až tak velká. Až to převzali teda ministerstvo vnitra, už teda zelení, tak opravdu každý takový „nesundal čepici před příslušníkem“ už znamenalo jakýsi pohovory a nepříjemnosti a tak dál. Bylo třeba se jim vyhýbat“ (5.152 – 156).

„Oni vždycky chtěli vědět, co si říkáme a tak, páč byli mezi náma, říkalo se tomu bonzáci, kteří donášeli, prostě dokázali informovat to vedení, aby nikdy nebyl klid, aby byl důvod k přestěhování, k nějaký brigádě. (...) No ale jak říkám, když tam byli ti fialoví, tak to bylo tak nějak snesitelný, ale potom, když tam byli ti zelení, tak bylo to horší“ (7.228 – 233).

7.3.2 Rozhovor B

Muž, ve vězení strávil 11 let

„Bojovník“

Faktory odolnosti

Smysl pro kontrolu

Naděje

Víra

Pocit identity

Sociální opora (kamarádi ve vězení, poskytovaná sociální opora)

Ironie

Zátěžové faktory

Smrt

Nepříznivé podmínky

Dohled StB

Nemožnost kontroly

Stigma

Faktory odolnosti

Z životního příběhu respondenta B vystupuje jeho proaktivní přístup k životu a k těžkostem, které ho potkaly. Značný vliv má charakteristika, kterou jsme nazvali smysl pro kontrolu.

Podstatná pro něj byla naděje, se kterou se díval do budoucnosti a vyskytuje se tam také ať už zkonkretizovaná či méně uchopená víra, sociální opora ve vězení a na pracovních táborech a identita politického vězně. V příběhu je znát i ironie, se kterou někdy respondent přistupuje ke svým zážitkům.

Respondent B často jedná aktivně, „bere věci do svých rukou“ a jedná. Má potřebu bojovat vůči tomu, čemu nevěří a nesouhlasí s tím. Má smysl pro kontrolu dění.

„Čili nějak sme pociťovali nutnosť proti tomu se nějak vzepřít, proti tomu bojovat, nějakým způsobem se nevzdát“ (1.5 – 6).

„Ještě pak osobně sem se navíc uchýlil, že sem popisoval na hlavní takový budově“ (1.15 – 17).

... „mezi tím sem se tam seznámil s klukama mladýma a začli sme plánovat útěk, bylo nám tam ouvej“ (4.117 – 118).

... „že se nesmíme vzdát“ (11.344).

... „já sem si byl vědom, že sem opravdu nenáviděl ten komunismus, že sem proti tomu měl snahu něco udělat“ (17.552 – 553).

... „já bych z toho dneska byl nešťastnej, že sem stranou, zůstal stranou. Ba naopak, já sem tak částečně na sebe, ne hrdej, to není, blbě řečeno, nevádí mi“ (17.554 – 18.556).

Respondent si snažil po celou dobu udržovat naději, pozitivní pohled do budoucnosti, že nastane to lepší. To mu pomáhalo vydržet podmínky, které zažíval.

... „neztrácet naději, že pudou od vlády komouši“ (1.6 – 7).

„Bůh ví, kdy odsud vypadneme, ale vždycky sme si říkali: „Ten režim nemůže

dlouho trvat.“ To byla taková naše pochodeň, která nám zářila na tý cestě“ (10.330 – 333).

„Ano, nás tam držela víra, víra v něco, že to přežijeme a že ten komunismus nemůže už tak dlouho trvat, že to přežijeme“ (11.343 – 344).

Respondent spatřuje v tom, že dokázal přežít podmínky, které měl, nějaký nadpozemský zásah, vůli Boha a ochranu Boží.

... „asi sem měl nebo mám nějakýho strážce božského“ (10.326 – 327).

„Takže vůle nebo řízení Boží“ (19.597 – 598).

Pro pana B je silná identita politického vězně, kterou přijal za své. Je cítit i jakási jeho síla odolat komunistům a nepřístupit na jejich jednání s nimi.

„My jako političtí vězni, my sme to to většina takhle dodržovali. My sme říkali: „My nedáváme najevo žádnou milost, protože to sme vlastně říkali, že sme si vědomi viny, kterou sme spáchali.“ Kdežto my sme si nebyli vědomi, že sme spáchali zločin proti lidskosti“ (13.415 – 417).

Ve vězení a v „lágrech“ vznikaly kamarádské vztahy. K pomoci a sounáležitosti tam docházelo oboustranně, tedy k přijímání sociální opory, ale také k poskytování.

... „já sem na tý cimře, sme se znali dobře a tam byl strážmistr *** se jmenoval a tomu sem říkal: „Hele, máme plánovanej útěk.“ A on povídá: „No nevím, jestli se vám to podaří. Kdyby se vám to podařilo, vemte směr Želivskej klášter. V Želivském klášteře je opat (...) on vás tam určitě schová, nechá vás tam a pak se uvidí.“ To nám hodně pomohlo“ (5.146 – 151).

„Byli sme kluci kamarádi, byli sme tam všichni stejní“ (10.323 – 324).

„Já povídám: „Hele ***, dali sme se, domluvili sme se, já tě teda neopustím. Bud' půjdeme spolu a bud' to klapne nebo to neklapne“ (5.153 – 155).

Vyprávění minulých zážitků občas doplňuje určitou dávkou ironie či nadsázky.

„Přišli a dali nám „naše vaše“ a tím naše pouť končila a odvezli nás“ (5.167 – 168).

... „sem měl teda taky takový štěstí, že mě všude vždycky dali pár facek“ (6.187).

Zátěžové faktory

V příběhu respondenta B se vyskytují také zátěžové momenty a faktory. Z příběhu vystupuje fakt, že smrt byla v „lágru“ reálně přítomna. Vězni tam zažívali velmi náročné a nepříznivé podmínky a to i po návratu domů, kdy respondent zažíval stigma politického vězně.

Ve vězení a v pracovních táborech byl velký psychický tlak na člověka. Někteří tento tlak nevydrželi a páchali sebevraždy, někteří to nevydrželi zdravotně a umírali v lágrech nebo po příchodu domů. Dá se říct, že vězni byli stále v kontaktu s radioaktivitou. Smrt byla přítomná i v myšlenkách vězňů a brali ji jako velmi reálné riziko.

„Tak sme museli chodit kolem nich v zástupu a dívat se na ty mrtvý“ (8.264).

„Sme si říkali: „To takhle 14 dnů, měsíc a je po nás“ (10.305 – 306).

„Jeden odešel, nepřežil to ještě tam, některej se vrátil, byl půl roku doma, odešel. Nejvíc potom, co sme se vrátili, bylo to záření. Ta aktivita té rudy, to hodně kluků odcházelo, kdy ten organismus to nepřežil“ (10. 324 – 326).

„A to když sme jako kolikrát seděli, říkali sme si: „I když se vrátíme domů, co doma, jak dlouho tady můžeme být? Strava minimální, podvýživa, v práci radioaktivita. (...) Když dožijeme těch 40, 50 let, ale to nám Pán Bůh asi nedopřeje“ (10.333 – 11.337).

„Ten to nevydržel, ten se chudák oběsil, na šachtě se oběsil. Ten tlak, ten nátlak, co tam bylo na to, ten nevydržel, no“ (11.346 – 347).

Vězni zažívali velmi nepříznivé životní podmínky, se kterými se museli potýkat denně.

„Pak mě dali normálně už jako na kopku, kde se dralo peří. To bylo teda zoufalý, to vám řeknu“ (7.204 – 208).

„A nastal teda tím pádem na lágru obrovský těžký režim. Nástupy čtyřikrát denně byly, ráno, před obědem, odpolední, večerní, noční, sčítání, a volnost pohybu po lágru byla omezena. Zkrátka velice zpřísněnej režim“ (9.268 – 270).

„Práce to byla těžká. Pracovalo se, jednak neměli sme prakticky žádný pracovní oděvy nebo pomůcky. To se pracovalo v těch muklovskejch hadrech. Ve většině

my sme nebo muklové dělali tam, kde civilové nechtěli dělat nebo třeba ze skal přšelo (...) tak ste byla celých šest hodin tý práce pod tou vodou“ (9.284 – 289).

... „takže ste byla mokrá úplně durch a teď si představte v zimě, kdy byl kolikrát dvacetí stupňovej mráz a teď přijelo auto a měli ste nastoupit, ale vy ste se nepohla. To bylo zmrzlý“ (10.302 – 304).

„Třeba ten život na lágru. To ne-nebyl prakticky žádněj život“ (11.348).

... „odstrojili sme se, ze začátku bylo ještě to hrozný, že mundúr, ten promočenej a špinavej byl od toho vrtání, od tý hlíny, písku, od toho kamení, co bylo na nás, tak sme neměli kam dát. To se věšelo, byli hřebíky zabodaný ve zdi a tak na ty hřebíky sme věšeli to smradlavý, špinavý prádlo a v tom sme spali, byli, čili ta radioaktivita byla furt na tý cimře, čili furt byla s náma“ (11.352 – 356).

„Čili bylo to takový hrozný, no. Říkám, někteří kluci to nevydrželi“ (19.601 – 602).

Pro respondenta byla podstatná snaha řešit situaci, aktivně k ní přistupovat. Někdy mu to bylo zamezeno.

„Přišel a nic neříkal a pěstí, kdyby mě dal pár facek, tak nic neřeknu, ale pěstí jednu zleva, jednu zprava. Bejval bych nespádl, ale couvl sem a tam byly židličky, tak sem o ně zakopl a spadl sem a ten do mě ještě kopl. No měl sem pouta, nic sem nemohl dělat“ (5.170 – 6.172).

Respondent zažíval po návratu problémy při snaze najít si vyhovující práci. Když se chtěl odstěhovat za lepší práci v rámci ČSR, tak mu v tom bránili kvůli jeho historii politického vězně.

„Pro nás mukly většinou, téměř stoprocentně byly buď lomy, cihelny, meliorace, kotelny. (...) Čili takový podřadnější, méně placený a více náročný na práci, ty to jako pro nás byly“ (13.426 – 429).

„Vy ste politickej vězeň, tam není u vás záruka, že byste musel tento“ (16.495 – 496).

I po několika letech od propuštění se mu StB tajně vloupala do bytu při nepřítomnosti respondenta a jeho rodiny a kontrolovala potenciální důkazy protistátní činnosti.

„Pak sem zjistil, že to byla návštěva estébáků, kteří přišli a prohlíželi, jestli tam nemám nějaký letáky nebo zbraně, zkrátka něco protistátního“ (16.503 – 513).

7.3.3 Rozhovor C

Muž, strávil ve vězení 7 měsíců

„Pevná skála“

Faktory odolnosti

Sociální opora (pocit sounáležitosti)

Psychická příprava

Víra a morálka

Odpuštění

Zátěžové faktory

Dohled StB

Stigma (dětství, politický vězeň, stigma dětí)

Vyšetřování

Zlost

Faktory odolnosti

I v příběhu respondenta C lze nalézt zkušenosti, postoje, lidi, aj., díky kterým svoji nelehkou situaci zvládl. Podstatná pro něj byla víra v Boha a možnost modlit se, také jeho morálka, podle které se řídil. Pomocí mu byla i zkušenost z kurzů zaměřených na psychiku pro zaměstnance psychiatrické léčebny, kde pracoval. Dokázal svým věznilům odpustit a zanechat minulost minulostí.

V životě participant potkal lidi, kteří mu pomohli, když potřeboval. Silnou vzpomínkou pro něj je také zkušenost ze soudu, pocit sounáležitosti, kdy se setkal s ostatními vězni, kteří byli uvězněni také z náboženského důvodu.

... „kde sem se dostal, díky tomu mému strýci, kde se teda uvolnilo místo, kde ta škola přecházela z čtyřletého na tříletý obor a tak ta škola potřebovala asi doplňovat ročníky, třídy a tím sem se teda dostal na zdravotní školu“ (1.25 – 27).

„A ona za mnou přišla, zkrátka oddělení chtělo se se mnou zkontaktovat a teď

nikdo nenabral odvalu a tahle moje žena, ta sestřička ambulantní, tak ta zkrátka šla a přišla na návštěvu. No já sem koukal“ (5.138 – 140).

„A vona říká: „Já bych vám chtěla pomoci aspoň nějak. Víte co? My máme teďka dodat jako nemocnice ***, teda ne jako nemocnice, ale ounc celej, to znamená zdravotnictví ***, my máme dodat dva lidi na důlní brigádu, na roční důlní brigádu“ (6.171 – 173).

„Podstatný je a já jim pořád tluču do hlavy. Dokud – a oni se mají rádi, oni se navštěvují a i ti, co se přiženili, přivdali a já cítím uspokojení, zkrátka, že jim to klape“ (13.436 – 437).

... „a ta mi povídá: „Ty podívej, až tě budou vyslychat, budeš mít, určitě budeš mít křížový výslech, víš co to je?“ Teď mi bleskově řekla, co to je a jak se mám chovat u toho a to sem, to byla jedna obrovská pomoc“ (19.644 – 646).

„Ještě teda u toho soudu, tam sem byl překvapenej a do dneška ještě zase krásnou milou vzpomínku na ty, co sem ani nevěděl, že se tak jmenujou nebo že to jsou kněží třeba nebo že to jsou lidi varhaník nebo já nevím, lidi inklinující ke kostelu nebo k víře. Tak to byl zážitek u toho soudu, když sme se viděli, tak sme na sebe koukali, každej kroutil hlavou. My sme se neznali“ (16.537 – 540).

Respondent C pracoval v psychiatrické léčebně jako zdravotník a měl možnost se účastnit kurzů pořádaných oddělením pro zaměstnance. Poznatky z těchto kurzů mohl použít pro svoji psychickou obranu vůči vyšetřovatelům.

Tomu svému vyšetřovateli mýmu sem říkal: „No podívejte, když mě teda takhle se mnou teda takhle zacházíte, tak já vám říkám, že teda nic takového, co mi tady předkládáte, sem nikdy neslyšel (...) tak si to zapište, já tímto dnem s váma s nikým přestanu komunikovat.“ (...) Zkrátka sem zavřel pusku a vydržel sem to v absolutním mlčení čtrnáct dní“ (4.109 – 114).

„Když sem byl na té psychiatrii, tam byly takové různé psychologické kurzy pro zaměstnance. Já sem na to chodil. No a teďka sem, různé věci sem. Sem říkal: „Já teď, když nebudu s váma mluvit, tak tím vy budete nejvíc postižení“ (4.119 – 120).

Pan C byl pevný ve svých morálních zásadách a tlaku na spolupráci nepodleh. Nesouhlasil s častým postojem lidí, který se za komunismu objevoval „Kdo

nekrade, okrádá rodinu“. Silou ve vězení mu byla víra v Boha a modlitby.

„Nebo chtěli vědět aji a to sem se teda rozzlobil na ně, chtěli vědět ve sboru učitelským a vychovatelským poznatky na nějaký lidi. Čili šťáry normálně“ (11.359 – 361).

„A já sem říkal: „A to se nestydíte přijít za mnou s takovouhle věcí.“ A pak sem na ně ještě teda přitlačil a říkám: „S pravdou ven, hoši. Já nejsem zvyklej lhát nebo nejsem zvyklej takovýhle nějaký nedobrá věc, k tomu se nějak stavět, nene. Upozorňuji vás, přišli jste v tomto případě na špatnou adresu, protože já bych se nikdy k žádné takové činnosti nezapůjčil“ (11.368 – 371).

„Takhle mluvili. Tam toho bylo, tak si zkrátka brali. A jim vůbec nevadí, že teda kradli a že teda se chovali takhle“ (19.629 – 630).

„No a bylo to zkrátka ryze tah na nábožensky založený lidi. To jo, to sem byl a sem“ (15.477).

„Mě držela víra. Jak sem byl zvyklej se modlit, tak sem se modlil“ (16.515 – 516).

... „tak sem toho člověka, aniž bych mu něco říkal, nějak ho přesvědčoval, jenom tímhle svým příkladem, sem ho zkrátka přivedl k víře. Já sem ho naučil Otče náš, já sem ho naučil Věřím v Boha, pak se se mnou modlil i tu křížovou cestu“ (16.521 – 523).

Respondent svým věznilům odpustil. To, co zažil, i ty křivdy, to už považuje za dávnou minulost, ke které se nemá cenu vracet.

„A teď se na mě pořád díval úpěnlivě a teď najednou mi řekl: „Prosím vás, jestli sem se k vám nějak – já myslím, že sem na vás nechoval nějak zle, to si nemyslím, ale jestli sem vám nějak ublížil, tak mi to odpustte.“ Já říkám: „Váženej pane, já sem vám všem už dávno odpustil“ (12. 382 – 384).

„To snad není pravda, jak daleko a jak vytrvale jsou schopni v sobě nést, přežvykovat a trápit se takovýma myšlenkama, vždyť přece všechno je dávno, dávno pryč“ (19.622 – 623).

Zátěžové faktory

Respondent C zažíval tvrdé zacházení při vyšetřování. I po propuštění na svobodu byl několik let pod dohledem Státní bezpečnosti. Po návratu domů byl

konfrontován s problémy politických vězňů, kdy nesměl pracovat tam, kde dříve pracoval a ani nikde jinde v celém kraji. Špatně prožívá skutečnost, že se pořád najdou lidé, kteří popírají zlo, které komunismus způsobil.

Dohled StB zažíval ještě ve své původní rodině. Později ho StB kvůli jeho náboženské aktivitě hlídala. I po návratu domů byl pod dohledem, což zjistil až po několika letech.

... „my už jako rodina sme byli pořád sledováni. Sledováni proto, že jednak můj tatínek byl - v Ostravě se po válce otevřela varhanní škola, první varhanní škola v republice. A on byl jejím absolventem“ (1.16 – 17).

... „protože sme byli sledovaní tou Státní bezpečností“ (1.21).

... „protože nás si už vytypovali, tak nás ta Státní tajná bezpečnost vzala zkrátka pod zorný úhel dohledu a pohledu a teďka nás zkrátka mermomocí chtěli zavřít. Sestavovali si plán, jak na to“ (2.59 – 60).

„A tím na nás všechny, na nás byli nasazeni zkrátka takoví muži StB, kteří nás doslova hlídali“ (2.68 – 69).

... „tak si představte, že on za mnou pravidelně jednou, no nepravidelně, za mnou do tý *** jezdil a sledoval mě, jak se chovám, co dělám a tak“ (10.332 – 333).

... „všecko bylo ještě tak politicky živý, zaměřený na nás tak jako dost přísně a já sem měl stanovený dohled Státní bezpečnosti, devět let to trvalo“ (10.330 – 331).

... „celá rodina byla celá ta léta údobí i v 60. letech, všichni sme byli pod dohledem“ (18.606).

Pan C se potýkal s problémy spojenými ať už se špatným kádrovým posudkem, který znamenal nepřijetí na gymnázium, tak s problémy po návratu z vězení. Stigma politického vězně padlo také na syna, který měl problémy s přijetím na vysokou školu.

... „oni mě nechali pěkně v poklidu žít celý prázdniny a čtrnáct dní před začátkem školy, kdy sem teda měl jít do gymnázia, tak přišel dopis „Nebude přijat, nevhodný ke studiu“. A tím sem dostal další takovej životní kopanec, protože to člověka jako, nebylo mi to jedno“ (1.22 – 24).

... „tak mi říkala: Jirko, poslouchajte, představte si, že tady nesmíte pracovat. Vy

máte zákaz práce nejen tady v ***, ale v *** kraji celém“ (5.169 – 170).

„Kluk, i když si to musel teda sám po gymnáziu vydobýt. On chtěl jít studovat medicínu a věděl, že normálním způsobem, když se přihlásí, tak věděl, že by ho nepřijali“ (12.392 – 394).

Respondent zažíval tvrdé vyšetřovací metody komunistů. Odolal psychickému tlaku i přesto, že ho na čtrnáct dní zavřeli do korekce, což byla jenom sklepní díra, kde mohl pouze sedět. Snaha psychicky zlomit respondenta spočívala také v omezení potravin.

„Vyšetřování byly různý, zpočátku velmi přísný až někdy takový dost hrubý, že nás zkrátka nutili, třeba mě osobně, já sem nevěděl nic“ (3.73 – 74).

... „hnedka ty první dny to bylo vostrý poměrně u mě, protože už teda znali o mně minulost z rodinného pohledu“ (3.80 – 81).

„Zpříšňovali to vyšetření, že mě vyšetřovali jednak tak, že na psychiku, že jo, nárazově v noci vzbudili, ve dne, střídali tak ten časový ten, jestli mě tuhle tím zkrátka nevyvedou z míry“ (3.98 – 99).

„A zavřeli mě takzvaně do korekce. To bylo teda jedno z nejpřísnějších zážitků, který sem zažil, kdy mě zkrátka vzali z té cely“ (3.101 – 102).

... „to měli všecko dopředu udělaný – takovej plechovej hrnek, půllitrák a to mi tam spustili dolů a v tom mi dali třeba zpočátku čaj, hořký čaj a nic víc za celý den“ (4.122 – 124).

„No a když mě vyndal ven, tak mně dali takzvaně nakládačku“ (4.132).

„A ti vyšetřovatelé, to byli teda hoši, to byli, to sem říkal, kdo toto může dělat, takovouhle práci nečistou“ (20.665 – 666).

„A tuhle to všecko zdaleka vůbec mě nenapadlo, že se voctnu v takovéhle situaci v takovýchle záležitostech a v takovýmhle přístupu lidí, to mě v životě nenapadlo, nikdy, nikdy“ (21.684 – 685).

Respondent projevuje nespokojenost nad tím, že se pořád najdou lidé, kteří popírají špatnost komunistické strany a režimu.

„Tím se nakonec zjistilo, jak to byl jo promyšlenej zapletenej pavouk a je! I dneska existujou lidi, kteří nevěří tomu, že voni ta komunistická strana a že voni taky byli

dobří, to neříkejte. Já říkám: Jo jako všichni lidi. Ale podívejte se, kolik napáchali zla. A to je ovšem, tam následuje neznalost“ (16.540 – 17.54).

7.3.4 Rozhovor D

Muž, strávil ve vězení 4 roky

„Klikař“

Faktory odolnosti

Víra a morálka (víra, morálka, duchovní pomoc)

Kvalitní práce (vědomí vlastní potřebnosti)

Vztahy

Smíření se situací

Sociální opora

Dobré podmínky

Zátěžové faktory

Vyšetřování

Nemožnost činnosti

Faktory odolnosti

Nejsilnější téma v příběhu participanta D je víra. Participant byl vězně kvůli křesťanské akci a i ve vězení či v pracovním táboře, kde bylo cokoli křesťanského nelegální, se věnoval seberozvoji ve víře a dá se říct, že i šířil křesťanství. Stal se z něj „duchovní vůdce“, ke kterému ostatní spoluvězni přinášeli cokoli křesťanského, co našli a ke kterému si pro to také chodili. Poskytoval „duchovní pomoc“. Podstatné pro přežití čtyř let jako politický vězeň pro něj také byly jeho dovednosti a odbornost ve sváření. Jeho práce si „bachaři“ vážili a cenili si jí. Celkově měl relativně dobré vztahy v pracovním táboře a to i proto, že se snažil nevybočovat a nedělat problémy. Po návratu měl dobré podmínky pro život a nepotýkal se s velkými problémy proto, že by byl politický vězeň.

Víra pro pana D byla a je hodně podstatná. Pro pomoc se utíkal k Bohu. Zvládnout kriminál mu pomáhalo i to, že se společně modlili s dalšími spoluvězni. Spoluvězni za ním také často chodili ohledně víry pro „duchovní pomoc“. Panně Marii vděčí za

záchranu života, kdy spadl z výšky tří a půl metrů po hlavě mezi železo a nic se mu nestalo. Participant byl také žádán o spolupráci s StB, tu razantně odmítl, stejně jako podepsání „budování socialismu“, protože se to neslučovalo s jeho náboženstvím a morálkou.

„Tak sme se někdy modlili přitom, když to bylo nějaký takový závažnější“ (1.6 – 7).

„Pán Bůh to všechno vedl dobře a dobře to vypadalo“ (8.244).

„Nebál sem se. Já sem povídal: „Sme křesťané, tak musíme taky něco pro Pána podstoupit“ (8.244).

... „a než sem dojel dom, tak sem všecky vykouřil a byl sem tak nakouřenej, že sem prosil Pána Boha, aby mi pomohl přestat kouřit. Tak sem vod tý doby už nekouřil“ (9.260 – 262).

„Rozmysleli si to, asi sem jim to možná vymodlil“ (9.272 – 273).

... „my sme se pak z toho modlili. A když sme se modlili třeba při sluníčku na trávníku, tak sme si dali Rudý právo a vedle toho třeba Písmo svatý a leželi sme a četli sme nebo sme si povídali v rámci toho náboženskýho vzdělání, víš“ (11.324 – 326).

„No jistě, modlili sme se pořád“ (11.337).

... „hlavou sem narazil na strop. Jenže jak sem byl na šikmým žebříku, já sem byl v kolmici a žebřík šikmej, tak ted'ky, jak sem narazil na strop, tak sem se chtěl zachytit, ale ted'ka vteřina mi asi scházela a už sem nedosáhl na ten žebřík. Ted' sem věděl – je zle. Tak sem vykřikl: „Matičko Boží!“. To sem ještě stihl vykřiknout a padal sem po hlavě z tý tří a půl vejšky mezi železa, krámy, po hlavě, střemhlav a tak sem dopadl a nestalo se vůbec nic. Ani sem se nezranil. Dopadl sem hlavou na to železo a ani sem se nezranil. Tím následkem, jak sem vykřikl tu prosbu k Matičce Boží, tak sem byl zachráněnej. (...) To byly takový některý okamžiky velice pamětlivý“ (13.403 – 14.415).

„Ty hodinky sme se modlili a různý ty modlitby, který byly natištěný v tý knížce nebo sme se modlívali růženec“ (14.432 – 433).

„Jo, tam sme se hodně modlili. Pořád sme se modlili. Měli sme takový společenství živýho růžence, tak sme se tři modlili živý růženec“ (17.498 – 499).

„Pak mě jednou vyzval a povídá mi: Vy ste tady dobrej pracovník a je o vás

chvála, potřebovali bysme abyste i s náma pracoval. (...) Já už nevím, co sem mu řekl, ale byla to trefná odpověď a byli sme v kanceláři a on jak sem mu to řekl hned na začátku, tak povídá: Marš ven!“ (7.195 – 199).

„No, já sem křesťan a já ten socialismus budovat nebudu, protože je to proti mému náboženství. Tak se tomu moc divili. A byl tam jeden chlap, pak jich tam bylo asi osm, všichni, se všema sem se pak utkal, kvůli tomu, že sem nepodepsal ten výstup“ (8.238 – 240).

„Mně to mnohdy, když se někde něco našlo, tak mi to donesli ti spoluvězni do mýho, na mou vězeňskou celu“ (11.321 – 322).

... „tam nahoře na tý Marijánský tam byl klášter a nějaký takový kostelní knihy, když tam něco našli ještě chlapi, tak to nosili ke mně“ (11.332 – 333).

... „já sem například sem měl knížku K *Bohu*. Myslím, že ji mám ještě tady. Já sem ji uměl nazpaměť. Všecky ty podstatný věci sem znal z paměti a když sem někomu něco půjčoval, tak sem mu říkal: „Najdi si stránku 350“ nebo podobně a hned to našel, co sem mu chtěl říct“ (11.344 – 346).

„Když něco potřebovali z toho našeho ensáblu, tak si půjčili nebo sem jim prostě půjčil“ (12.350).

Participant měl v táboře relativně dobré vztahy. Sám se snažil nevyčnívat a nedělat problémy.

„Velitel tábora mě navrhl na podmínku. Sám!“ (6.186 – 187).

„Tak sem tam po týhle stránce měl to postavení dobrý. Když sem tam něco dělal, tak mě respektovali“ (10.291 – 292).

„A respektovali můj postoj k tomu a všechno a nikdy mě nešíkanoval nebo něco. Já sem taky nikdy neprovokoval nikoho a když se stalo, že něco bylo, tak sem mlčel, no“ (10.300 – 301).

Vážili si ho v pracovním táboře díky jeho svářečským schopnostem. Práci dělal dobře a byli s ním spokojeni. Respondent D si byl vědom, že ho a jeho dovednosti potřebují.

... „já sem tam pracoval jako svářeč a všichni mě chválili“ (6.172).

„A tak ten prostě, tam to bylo potom, byl sem tam přidělenej a byli se mnou

náramně spokojeni. A ten jeden, ten velitel, byl Rusák, povídal: „***, udělejte ještě něco, aby vám to prodloužili, potřebujeme vás tam“ (7.219 – 221).

... „že sem byl odborník na sváření. Furt sem měl práci“ (9.281).

„A on říkal, ten velitel tý eskorty, ne, někdo tam říkal: „Běžte pro ***, nenechte si to tady zkazit“ (9.284 – 285).

„Tak sem viděl, že si toho váží, tý mý práce“ (10.287 – 288).

„Takže takovou odbornou práci a toho si považovali, že sem dělal odborně“ (10.311).

„Oni potřebovali mě, ne já je“ (17.503).

Se svou situací byl pan D smířený.

„No, to se nedalo už nic dělat, prostě už sme to museli podstoupit, když už sme byli zatčeni“ (4.124).

V táboře vznikalo mezi spoluvězni přátelství. Vzájemně si pomáhali. Sociální oporu měl participant i ve své budoucí ženě, která na něj celé ty roky čekala a poté se vzali.

„Jo, dobrý vztahy, jo. Jednou mně povídal kamarád (...) Přišel za mnou a povídá: „***, modli se za nás, utíkáme.“ (...) A tak za dvě hodiny mi někdo povídá: „*** skonči, my už sme se vrátili“ (9.265 – 272).

„Jo, že nedostanu oběd (...) Ale ten spoluvězeň kuchař to věděl, tak mi po obědě kon-kon, nachystanej, celej ten oběd a donesl to dozadu za barákem a dal mi to na stůl“ (2.359 – 361).

... „já sem dostával dost peněz na táboře, takže sem mohl různým lidem spoluvězněm pomoct. A když někdo, tak sme jim pomáhali“ (12.376 – 13.377).

„Křesťanský to tam fungovalo všude. Bylo to tam vidět, že je to boj proti křesťanství a tak se to tam snažili, kdo to měl, tak trochu převézt o tom, tak pomáhal, co mohl“ (13.379 – 380).

„Čekala na mě ty tři nebo čtyři roky na mě čekala. Tak sme to vydrželi a potom sme se voženili“ (18.532 – 533).

Podmínky v táboře byly podle participanta obstojné. Po návratu domů participant

nepocítoval žádné stigma, ani jeho rodina. Práci si našel ve svém rodném městečku a pracoval tam několik let. V městečku ho přijali a brali bez problému.

„To byl pracovní tábor, takovej důležitěj, tak nás tam netrýznili hladem“ (12.369).

„A když sem šel okolo kovárny, tak: „Možná, že tě budou šibovat sem k nám“ (...)

Tak beze všeho se stalo, že sem šel pracovat jenom tady v ulici“ (15.460 – 463).

„Já sem byl taková nula mezi těma politickýma vězněma. To měli možná nějaký poslanci, ale obyčejnej dělník, jako sem byl já, neměl žádný že by se někdo bál s ním mluvit“ (16.475 – 476).

Zátěžové faktory

Participant D zažíval ve vězení i velmi těžké věci. Byl několikrát tvrdě vyslýchán. Čas ve věznici v Uherském Hradišti pro něj byl velice náročný. Nejhorší pro něj bylo, že nemohl nic dělat po necelé čtyři roky, kdy byl vězněn.

Věznitelé se snažili participanta fyzicky zdolat. Vyslýchán byl od StB třeba 15 hodin v kuse.

„A když přišel někdo od výsledku, tak byl vždycky zmořenej, rozbitej, mučenej, víš. Tam byli dva nebo tři a sotva chodili po nohou. Tak voni, když je vyslýchali, tak jim dávali náklad na chodidla. Zezuli se do bosa a šlehali je prutama“ (3.86 – 90).

„A když sem někde nějakou úhybku udělal zřejmě k tomu, abych někoho kryl, tak okamžitě mě zastavil a dostal sem nějakěj, prostě náložku toho bití a viděl sem, že sem řekl něco nesprávně, tak sem to opakoval, tak to ze mě všecko dostali“ (4.106 – 109).

„Propocenej, propotil sem košili navrch, měl sem všecko propocený, i zimák, víš. Jak sem musel v podřepu nebo dělat dřepy. Takovým způsobem nás tam chtěli donutit, abych se přiznal“ (5.130 – 131).

„Byl sem úplně vyčerpanej a propocenej, všecko, košile, kravata, všecko se propotilo (...) Potom mně poručili dřepy dělat a s přepažením. A když sem byl v nejkritičtějším okamžiku toho podřepu, tak řekli: „Zastavit! A držet!“ kolik oni uznali za vhodný. A já už sem se potom svalil, protože sem byl vyčerpanej, tak mě potom zvedli, no, řekli: „Tak vstaň!“ A dávali nový a nový dávky toho cvičení. A cvičili sme celý den“ (5.151 – 156).

„No a tak to byla taková černá díra v tom mém životě. Ten uherskohradišský koncentrák, no“ (6.165 – 166).

Nejtěžší bylo pro pana D, že nemohl nic dělat, žádnou aktivitu či činnost po dobu, kdy byl uvězněný.

„No, nejhorší. Ta doba, ta doba, že sem tam no, že sem prostě čtyři roky byl odsouzenej k nicnedělání a prostě to vydržet“ (16.492 – 493).

7.3.5 Rozhovor E

Muž, ve vězení strávil 6 let

„Filozof“

Faktory odolnosti

Vztahy

Sociální opora

Kvalitní práce

Odpuštění

Víra (přerámování utrpení, věrnost Bohu, duchovní zdroje, katarze, žádné soudy, duchovní povolání, šance)

Zátěžové faktory

Dohled StB

Stigma

Vyšetřování

Nepříznivé podmínky

Faktory odolnosti

Participanta jeho období politického vězně posílilo do dalšího života. Sociální oporou mu byli jeho kamarádi, které získal ve vězení a v táboře. Vzájemně se posilovali a pomáhali si. Ve vězení, ale i po návratu domů si vytvářel dobré vztahy s lidmi, ze kterých mohl také profitovat. Nejsilnější v životním příběhu participanta E je víra a participantův životní postoj a posun skrz jeho těžké zkušenosti pomocí víry v Boha. Participant zažil upevnění víry i díky možnosti ověření pravosti a opravdovosti jeho víry a věrnosti Bohu.

Participant dobře vycházel s lidmi, se kterými spolupracoval a kteří byli jeho nadřízení.

„Oni strašně jako nadávali, jak to jako on trpí, tak že jim slíbil, že to prostě, že to bude deponovaný a že to pošle dom. Tak mně tam šel taky jako na ruku. A vyústilo to v to, že já při příští dovolence sem to vzal domů, jo“ (5.162 – 164).

... „tak mě vzali na zkoušku a s jistými rozpaky, protože ve mně viděli nějakýho náboženskýho fanatika nebo já nevím, já sem je potom postupně z toho vyváděl a nakonec předseda strany té naší dílny řekl té komisi, která vybírala ty příspěvky (...) tak on jim řekl: „Já vám na to nedám, protože sem s ním o tom předtím mluvil a já sem říkal, že jim na to nedám ani korunu, ale až bude sbírka na Matku Terezu, tak sem ochoten dát kolikoliv, protože vím, že to jde jí (...) předseda partaje a on to tam řekl u té komise, že teda co sem namluvil a že teda nedá. Takže to bylo dobrý, já sem tam měl dobrý vztahy“ (15.485 – 494).

... „takže sem tam měl dobrý vztahy se všema, nikomu sem nepodležal, nebyl sem do nějakých soutěží zapojený a oni zas věděli, že mám o tyhle věci zájem, tak mi neházeli zas klacky pod nohy“ (17.549 – 551).

„Takže zase tam mně šli zase na ruku. Já sem tam neměl žádný nepřátele, ale ani sem se nepodbízel“ (18.581 – 582).

Participant měl kolem sebe lidi, se kterými si vzájemně pomáhali. Sociální oporu přijímal od kamarádů a lidí kolem sebe, ale také ji poskytoval druhým.

„Tam bylo třeba 85%, tak sme napsali 105% a tak. A tím sme ochudili vojenskou správu teda o dost peněz (...) a těm klukům sem pomohl, oni z toho živili rodiny, jo“ (6.186 – 188).

... „vždycky tam sou takový krásně momenty vztahový, že třeba já sem tam, mě hodili na barák a tam za mnou přišel jeden kluk, o pár let starší než já, já sem byl vykulenej, byl sem tam jeden z nejmladších a von mně říká: „Ty nepotřebuješ něco?“ „Ne díky, nepotřebuju.“ On za chvíli přišel a donesl mi sušenky“ (8.273 – 9.277).

„Takže to sme se vzájemně drželi. Já si pamatuju na jednu situaci, kdy ze začátku, já sem jako velice těžko snášel tu námahu té práce, té hornické práce, protože já sem devět měsíců na nic nesáhl (...) a jeden z těch mých známých ***, on

pracoval v Akademii věd v Ústavu pro jazyk český, tak mi říkal: „A nechybí ti něco?“ Já sem mu říkal: „Ty, já mám takovou jakousi skoro depku z toho, že já to nestíhám.“ „No to máš říct hned, to my už ti jako pomůžeme.“ Pak se stalo, že mě odsud vzali a dali mě k jednomu zedníkovi“ (11.349 – 360).

„A on jestli bych mu v tom nějak nepomohl, protože věděl, že já se tím zabývám, že mě to zajímá, tak já sem mu říkal, my sme si tykali, já sem mu říkal: „Tak dobře, tak já ti něco připravím“ (16.538 – 540).

„A on mi říkal: „Napiš si posudek, jaký chceš, já ti ho podepíšu“ (17.545).

Participantovi E záleželo na tom, aby jeho práce byla kvalitní.

„V první řadě, já sem se snažil, abych vykazoval co nejlepší pracovní výsledky po stránce kvality“ (15.500 – 501).

„Oni mě tam hodnotili po řemeslné stránce teda velice dobře“ (17.546 – 547).

Pan E odpustil všem, kteří ho vyšetřovali a trýznili. Nepocítuje žádnou nenávist vůči těmto lidem. Toto odpuštění je pro něj darem, který má od Boha, díky němu dokázal odpustit a necítit nenávist nebo jakoukoliv zášť ke svým věznilům.

„Já teda jako mám velký obdarování v tom, že sem nepocítil nenávist. Nepocítil nenávist“ (19.635 – 636).

„Já sem nepocítil fakt jako nenávist, opravdu s čistým svědomím to můžu říct“ (19.639 – 640).

„Moje reflexe vězeňského života by byla neúplná, kdybych opominul jeden z největších darů, jaký se mi od Pána dostal a to je odpuštění všem, kteří mi ublížili, absence nenávisti vůči nepřátelům“ (20.652 – 21.653).

Pro participanta byla víra v Boha tou největší oporou. Svoji zkušenost politického vězně vidí jako čas, kdy mu sílu dodávala víra a Bůh a kde měla jeho víra možnost podstoupit zkoušku opravdovosti. Ve vězení a hlavně v pracovním táboře čerpal sílu z duchovních zdrojů, které pro něj byly různé křesťanské a liturgické texty, možnost slavení mše svaté a společenství dalších křesťanů. Svoji těžkou zkušenost dokázal přerátovat jako zkušenosti, které ho v životě velmi pozitivně ovlivnily a posunuly dál. Prožití šesti let ve vězení také ovlivnilo participantovo životní rozhodnutí vzdát se rodiny a jít do zasvěceného života.

„Pocházím z katolické rodiny, naši rodiče, nebo moji rodiče byli teda hluboce věřící a oni nám víru předávali svým příkladem, ne tím, že by nás nutili k zachovávaní nějakým povinností“ (1.5 – 7).

... „ta orientace křesťanská byla hluboce zakotvena v nás, řekl bych až bytostně“ (1.9 – 10).

... „ale samozřejmě vykládat o tom, jak mě Pán chránil od těch těžkejch úrazů, to by zase bylo na dlouhý vykládání“ (12.383 – 384).

... „a zase, to je všechno řízení Boží, já teďka už na náhody nevěřím“ (16.509 – 510).

... „a na tu školu mě pak vzali a zase Pán byl se mnou“ (17.551).

Svoji negativní a těžkou zkušenost dokázal participant uchopit jinak, pozitivně, a to způsobem, že hledá, co mu ta situace a zkušenost politického vězně dala a co tím obdržel.

„Že člověk v tom prostředí prostě se zbavuje všech možných takových klišé a dostává se na podstatu osobnosti a to je dáno i těmi vnějšími podmínkami. Budťo tou naprostou izolací, kdy opravdu člověk je naprosto sám se sebou, ale i já jako věřící s Bohem a vstupuje do toho pouze ta represivní složka reprezentována teda těmi vyšetřovateli. Jinak sem sám a prověřuje se ta má věrohodnost toho mého zaměření duchovního, do jaké míry sem já schopen toto uvádět do praxe těch bezprecedentních situací, do kterých sem se dostal. Do jaké míry mě ta, ta řekl bych víra, drží nad věcí nebo se ztrácím v jakési ideologii“ (10.312 – 318).

„Ta naprostá izolace. S tím se člověk nesetkal v běžném životě. A druhá, totální absence soukromí (...) málo místa a člověk naráží na toho druhého, stále musí uhýbat, musí se vyrovnávat s tou jinakostí každého člověka. A tam zas jde na dno. A uvědomuje si v čem je podstata té mojí víry a toho mého vztahu k Bohu a jak se musí odrážet v tom vztahu k těm, kteří jsou mně dáni a do jaké míry já sem schopen jim o té víře svědčit“ (10.321 – 327).

To nejpodstatnější, co získal pan E během let, kdy byl uvězněn, je věrnost Bohu a utvrzení své víry. Jeho víra obstála a on mohl vyznat svoji víru nejen sobě, ale i veřejně.

„A to pro mě byl si myslím největší přínos, za který sem Pánu vděčný. Protože já sem poznal, že to nejdůležitější, na čem jako v životě záleží, je být věrný těm zásadám a těm ideám tzn. Bohu, za každých okolností, i za těch bezprecedentních a to mě provázelo jako vklad do toho dalšího života, když jako já sem se vrátil“ (10.334 – 337).

„Získal jsem však neskonale víc. Pán mi dal sílu veřejně vyznat svoji víru v hvězdné hodině mého života, což mělo pro moji budoucnost existenciální význam“ (20.645 – 646).

Pro jeho život v podmínkách vězení a pracovního tábora byly důležité duchovní zdroje, ze kterých čerpal. Posilovalo ho vědomí, že Bůh ho neopustil, sounáležitost se spoluvězni, kteří měli stejné křesťanské hodnoty a stejnou víru. Důležité pro něj byly i křesťanské texty, které měl nebo které kolovaly mezi vězni. Jednu dobu se mohl také tajně účastnit mše svaté.

... „co mně dodávalo tu sílu, bylo těch faktorů bylo více. Bylo to vědomí toho, že Bůh je se mnou. To mně dodávalo sílu na těch samotkách“ (10.342 – 11.343).

„To, že sem našel společenství stejně smýšlejících a žijících křesťanů v podobě těch mukulů“ (11.343 – 344).

... „právě to vědomí toho společenství, to že tam člověk není sám, to je takový velice povzbuzující a posilující a za to sem teda velice vděčný“ (11.362 – 363).

... „a my sme tam třeba tajně měli misálek, jo, takže sme vždycky napsali v sobotu nebo v tom dni před nedělí texty a čtení a evangelium a to kolovalo mezi námi“ (11.363 – 365).

„Jeden čas tam byli i tři kněží, to bylo ale jen krátkou dobu, ale byli tam a oni celeburovali mši svatou, ale to bylo utajený všecko“ (11.365 – 366).

Já sem třeba tam měl taky jednu knížku, to byl takovej bestseller poválečnej o jednom knězi, který působil v Anglii a takovým humorným způsobem popsaná taková obhajoba církve, velice vtipný a já sem to měl schovaný a nikdy na to nepřišli“ (11.368 – 371).

„Nebo nějaké ty přednášky katolické nauky, to bylo takový jako povzbudivý, takže to mě jako teda taky hodně drželo. Jednak ten svátostný život, ten duchovní, který byl podpořen třeba tím setkáním s tím Božím stolem, ale i to živé společenství

církve, to taky“ (12.380 – 383).

„Tak sme dorazili do toho Leopoldova, vystoupili ven, všecho ze sebe svlíknout a ted'ka nás prohlíželi důkladně samozřejmě, ale zase ne tak důkladně, abych nepropašoval jednu cennou věc, jednu velice cennou věc, která, kterou sem si schoval a kterou sem si dovezl i po tom propuštění a to je tady toto. Normální toaletní papír. (...) Jenomže já tam mám celej mešní řád napsanej“ (12.388 – 395).

Prožití vězení a pracovního tábora s sebou přineslo katarzi, kterou participant zažil.

... „tak abych z toho vyšel v jakési katarzi, v jakémsi očištění“ (10.328).

„Prošel jsem jakousi vnitřní katarzí“ (20.647 – 648).

Participant se naučil nesoudit druhé. Snaží se nemít předsudky, ale vidět na člověku to dobré a nesnažit se ho „škatulkovat“.

... „na štěstí jsou takový autoři jako třeba Tomáš Kempenský, který říká: „Člověče, jestli si myslíš, že si lepší než tvůj bližní, neučinil jsi ani krůček ve svém duchovním životě.“ Tak. A to je prostě to, co mě vždycky uvede do reality. Protože co já vím, čím si prošel ten esesman nebo estébák“ (20.666 – 669).

„Nebo druhá věc, člověk má tendenci škatulkovat a pak ho tam už nechávat v té škatulce (...) Takže to je také důležité mít na paměti, že člověk se mění, že na něj působí celá řada vlivů a mění se“ (20.673 – 21.676).

„Dát mu šanci. A respektovat, že on může být jiný, než ho dává ten ideologizující pohled“ (21.678).

Participant E si díky zkušenosti politického vězně uvědomil duchovní povolání k zasvěcenému životu.

... „pochopil jsem, že Pán si mne volá k zasvěcenému životu a že můj život má před Boží tváří cenu jen tehdy, překročím-li svůj vlastní stín pohotovou službou lásky ke svým bližním“ (20.649 – 651).

Participant E se dívá na svoji zkušenost politického vězně jako na šanci poznat více a opravdověji svoji víru.

... „já sem to spíš chápal jako takovou šanci poznat, v čem spočívá podstata toho mého křesťanství, co po mně Bůh žádá, když mě takto formuje, jo, když mně zablokoval prostě tu budoucnost v té sféře občanského růstu kariérního, který měli spolužáci, kteří takto postiženi nebyli“ (10.331 – 334).

Zátěžové faktory

Participant zažíval těžké věci a náročné situace během jeho pobytu ve vězení a na Jáchymovsku, ale už v jeho mládí byly situace, které mu znepríjemňovaly život. Po návratu z vězení zažíval také problémy ve studiu či práci. Už od jeho gymnaziálních let ho sledovala Státní bezpečnost. Nepřestala ani po návratu z vězení. Při vyšetřování zažíval tvrdá zacházení a podmínky, ve kterých žil, byly často nelidské.

Participant byl hlídáný StB kvůli jeho křesťanské aktivitě v mládí. Dohled StB trval také na vojně a když se vrátil z vězení, tak byl také pod dozorem StB.

„Oni však o všem věděli, ale my sme byli takoví dost jako naivní, tak sme to zase tak úzkostlivě neskrývali“ (3.73 – 74).

„Ta činnost šla do takového, řekl bych skrytosti. No ale samozřejmě ta druhá strana, ta politická moc, ta to sledovala. Ta sledovala činnost církve a věděla, že toto existuje“ (3.76 – 78).

... „ale byl sem stále pod hledáčkem státní bezpečnosti“ (5.141 – 142).

„O nás věděli, že my sme byli zapojeny do té studentské katolické akce (...) takže oni nás měli teda v patrnosti“ (5.146 – 149).

... „že moje věci sou tam zpřeházený a zavolal mě ten velitel, náš teda, a říká mi: „Byla tady kontrola z ministerstva z národní obrany a vzali ti tam věci nějaký. Knížky“ (5.156 – 158).

... „už byli v Ostravě, tak tam mi dělali prohlídky osobních věcí, ale bez mého vědomí teda. A taky mi vzali Nový Zákon a já nevím co ještě, nějakou knížku“ (5.165 – 166).

„Od estébáků sem byl hlídanej po propuštění. Oni nám řekli: „Budete sledováni“ (18.600).

Pan E se po návratu z vězení někdy setkával s negativními reakcemi ohledně jeho

minulosti politického vězně. Nejvíce v akademickém prostředí, kde se později pohyboval, kdy hrozilo, že nebude moci přistoupit k rigoróznímu studiu. Za režimu nemohl vyjet do světa, kam byl zván z různých zemí.

... „že se sešla vědecká rada a oni tam diskutovali, koho pustí k tomu rigoróznímu řízení a koho ne a v té komisi seděla nějaká tajemnice z té naší katedry a ta se postavila proti, jak to, že ho chcete pustit, když on je bývalý protistátní živel a byl souzený za protistátní činnost“ (17.575 – 18.578).

... „ale jinak to bylo s estébáky, protože já sem třeba nemohl vycestovat do zahraničí. Ještě v roce osmdesát devět mně zamítli“ (18.583 – 585).

... „a oni mi řekli: „Pokud bude tento režim existovat, budete vždycky odstaveni na vedlejší kolej a nikdy nepojedete do západní ciziny. Nedostanete pas. A to skutečně dodrželi až pomalu do posledního měsíce“ (18.589 – 591).

„Já sem měl po absolutoriu vysoký školy a nikde mě nevzali. I když já sem nějak vehementně o to neusiloval, ale nemohl sem třeba dělat to, co bych chtěl“ (21.691 – 693).

S participantem bylo zacházeno tvrdě. Vyšetřování probíhalo často dlouho a docházelo k němu neočekávaně, takže participant nemohl být v klidu.

„A tam už byli ti obezetaři a já už věděl, že je zle. Hodili mě do auta, dali mi klepeta, jo, a odvezli mě někam. Tam potom že jo došlo k takovému předběžnému vyšetřování, dovedli mě do takové místnosti, tam sem byl sám a přede mnou bylo asi nějakých sedm, sedm nebo osm těch estébáků těch vojenskejch“ (6.174 – 177).

... „a pak mě odtáhli zase pryč. A já sem nevěděl kam. Zase mě vyvedli ven, dali mně ty železa, dali mě na oči takovou neprůhlednou pásku, abych nevěděl, kam jedeme“ (7.211 – 213).

... „nechali mě tam a já sem tam byl řadu týdnů teda, na té samotce a to už byla teda normální cela“ (7.216 – 217).

„A to byla taková doba, kdy já sem tam prožíval takovou samotu a nebyl to žádný klídek, protože já sem nevěděl dne ani hodiny, kdy mě zavolaj k výsledku. Výsledky někdy trvaly nonstop dvanáct hodin, ve dne v noci, ve dne noci. Já sem zalehl a nevěděl sem, kdy mě vzbudí, jo. A zase zavázat oči, teda někam

odvedli, přivedli do kanceláře na židli a dvanáct hodin sem tam seděl na židli“ (7.231 – 234).

... „nějak sem to asi nesnášel fyzicky moc dobře, protože jednou mi ten estébák říká: „Člověče, vy ste strašně pohublej, jak to?“ Říkám: „To není moje věc, to je vaše věc.“ (7.234 – 236).

Ve vězení vládly těžké podmínky. Participant byl několikrát zavřen nespravedlivě do korekce, kde byl také několik dní v mrazu. Vybavení cel bylo často velmi chudé nebo žádné a vězňů na jedné cele hodně.

„Hodili mě do takovýho sklepa, tam nebylo vůbec nic. Ani cela. To byl vznešenej název pro ten prostor tam. Tam nebylo okno, tam byla vybouraná cihla akorát, tak tam sem byl nějakou dobu“ (7.209 – 211).

... „na té samotce byl, jak sem říkal, řadu týdnů sem tam byl. A to opravdu sem byl na cele, která neměla absolutně žádný vybavení, tam nebyl stůl, stolek, židle, nic, tam byl akorát takovej ten tureckej záchod, ten nížkej a k tomu byl kohoutek“ (7.226 – 229).

... „tam už byl stůl a byly tam lavice, ale zas třeba WC bylo reprezentováno kýblem, bez nějaké záclony, to byla taky asi jejich nějaká taktika ponížit člověka“ (8.244 – 246).

... „tam mě hodili na celu, tam nás bylo čtrnáct, stísnění, strašně stísnění, když sme chtěli ustlat, tak tři museli vystoupit, jeden mohl ustlat“ (12.400 – 401).

... „z té malé cely mě dali na velkou a tam nás bylo šedesát. Tam nás bylo šedesát, byl tam jeden suchej záchod a čtyři kohoutky vodovodní, cela neustále zamčená, pokud nás nedovedli na pracoviště a zpátky. Jinak stále pod zámkem, což mělo negativní vliv na psychiku některých lidí, protože vznikala ponorková nemoc, že“ (13.411 – 414).

„Zase teda jako korekci. A to nebyla žádná legrace. Tam mě hodili do korekce 16. ledna, to si pamatuju přesně, to mí nejstarší bráši měli narozeniny 16. ledna, jo a já mu říkám: „Pane veliteli, tady je rozbitý okno.“ „Neměl ste dělat lumpárny, jinak byste nebyl tady.“ A tam nebylo žádný topení v lednu. Tam v padesátým pátým roce bylo -55 stupňů. Takže žádná legrace. Zase v úzký kobce, tam nebylo nic, zase jen kýbl a jinak nic a strava každěj třetí den jinak kousíček chleba, voda ráno,

v poledne, večer, jinak šmitec. Takže za každou pitomost se člověk mohl dostat do korekce“ (15.476 – 483).

7.4 Souhrnná analýza

Souhrnná analýza je prováděna na základě společné tabulky témat respondentů A, B, C, D a E. Ano znamená, že konkrétní téma se vyskytlo u konkrétního participanta.

Tabulka č.1 Faktory odolnosti

Participant	A	B	C	D	E
Naděje	ano	ano			
Sociální opora	ano	ano	ano	ano	ano
Smysl pro kontrolu		ano			
Pocit identity		ano			
Víra a morálka		ano	ano	ano	ano
Ironie		ano			
Příprava			ano		
Odpuštění			ano		ano
Kvalitní práce				ano	ano
Vztahy				ano	ano
Smíření se situací	ano			ano	
Dobré podmínky				ano	

Tabulka č.2 Zátěžové faktory

Participant	A	B	C	D	E
Stigma a izolace	ano	ano	ano		ano
Nepříznivé podmínky	ano	ano			ano
Smrt		ano			
Dohled StB		ano	ano		ano
Nemožnost kontroly		ano			
Vyšetřování			ano	ano	ano
Zlost			ano		
Nemožnost činnosti				ano	

7.4.1 Kategorie témat

Faktory odolnosti

U všech participantů nacházíme **sociální oporu** jako podstatný prvek jejich zkušenosti politického vězně. Sociální oporu spatřují participanté v rodině, ve své tehdy ještě budoucí ženě, často v kamarádství, které vzniklo v lágrech a ve vězení. Někteří uvádějí i sociální oporu, kterou oni mohli poskytovat druhým. Kromě participanta A mluví participanté o své **víře** v Boha jako o podstatném zdroji nebo se alespoň připouští (B) „nadpozemský zásah“ či Boží ochranu. Ve dvou případech (C, D) se víra pojí také s **morálkou**, která vychází z postoje křesťana. Téma **naděje** se objevilo u participantů A a B. **Odpuštění** trýznitelům považují dva participanté (C a E) za důležité v jejich příběhu. Rovněž dva participanté (D a E) mluví o dobrých **vztazích**, které měli během a po vězení. Participanté D a E dbali na **kvalitní práci**, kterou prováděli a která jim také pomáhala k lepšímu přístupu až už „bachařů“ či spolupracovníků.

Vznikají také témata specifická. Pro participanta B je to **smysl pro kontrolu**, **pocit identity** a **ironie**, se kterou se dívá na svůj život ve vězení. Pro participanta C je to **příprava**, kterou podstoupil než byl zavřen. U participanta D je to **smíření se situací**, které je podobné smíření s nenávratnem u participanta A v rámci jeho tématu naděje, a **dobré podmínky**, které participant D zažíval. U participantů A a E nenalzááme žádné téma specifické.

Zátěžové faktory

Žádné z témat se nevyskytuje u všech participantů. Nejčastěji zmiňované (kromě D) je téma **stigmatizace** a v případě participanta A je to spojené také s **izolací**, kterou zažíval po návratu. Participanté A, B a D mluví o **nepříznivých podmínkách**, ve kterých žili a participanté C, D a E o tvrdém **vyšetřování**, které zažívali. Někteří participanté (B, C, E) trpěli také **dohledem Státní bezpečnosti** před kriminálem, ale také po návratu domů.

V oblasti zátěžových faktorů se také objevily specifická témata pro konkrétní participanté. Pro participanta B to byla všudypřítomná **smrt** a **nemožnost kontroly** situace. U participanta C se objevila **zlost** na lidi v jeho okolí, kteří bagatelizují dopady komunistického režimu a považují ho za dobrý. U participanta D to byla **nemožnost činnosti**, tedy nicnedělání, které pro něj bylo náročné.

7.4.2 Souhrnná analýza všech rozhovorů

Analyzovali jsme každý rozhovor zvlášť, nyní přistupujeme k analýze všech pěti rozhovorů.

Faktory odolnosti

Podstatným faktorem odolnosti je sociální opora, hlavně přijímaná, ale také poskytovaná. U všech participantů to byla opora kamarádů ve vězení či v pracovních táborech, ale také tehdy budoucích manželek (A, C, D) nebo rodiny (A, C). Participant B, D a E sociální oporu také poskytovali svým kamarádům ve vězení a v „lágrech“.

Víra hrála velkou roli v přežití vězení a „lágrů“. Participant C, D a E ji mají jasně zkonkretizovanou, participant B ji má více abstraktnější, ale připouští „Božského strážce“ a vůli Boha v jeho životě. Participantům často pomáhaly modlitby a to hlavně společné (D, E) s ostatními podobně smýšlejícími vězni. Participant E v síle víry dokázal dát smysl utrpení, které prožíval. Celkově je vděčný (E) za zkušenost, kterou zažil jako politický vězeň. Po participantech (C, D) chtěli podepsání a slíbení spolupráce s StB, což participant z morálních důvodů odmítl.

S nadějí do budoucnosti a brzkého konce vězení se dívali participant A a B a pro participanty D a E hrály velký vliv dobré vztahy, které si tvořili s lidmi ve vězení, s „bachaři“ nebo také po návratu z vězení. Participant E považuje to, že dokázal odpustit všechno, co mu bylo způsobeno všemi, kteří se na tom podíleli, jako dar od Boha. Nenávist ani nepocítil. Participant C nechal minulost minulostí a svým trýznitelům také odpustil.

Kvalitní práce pomohla k dobrým podmínkám a k dobrým vztahům participanta D. Jeho odbornosti si vážili i v „lágru“. Také participant E kladl důraz na svoji kvalitní práci.

V rozhovorech se objevily také faktory, které se vyskytovaly pouze u jednoho participanta a neopakovaly se u dalších. Toto specifické téma bylo u participanta B smysl pro kontrolu, který se vyznačuje jeho snahou „vzít věci do svých rukou“, nevzdávat se a bojovat. Dalším tématem byl pocit identity reprezentovaný postojem „já politický vězeň“ a ironie, se kterou přistupoval ke svým těžkým zkušenostem. U participanta C se vynořilo téma psychické přípravy, kdy díky tomu, že se účastnil psychologických kurzů ve svém zaměstnání, mohl snadněji

obstát. Participant D byl se situací, která pro něj nastala smířen, bral ji jakou danou skutečnost, která se musí vydržet. Zároveň profitoval z dobrých podmínek, které měl v pracovním táboře, ale také po návratu v zaměstnání.

Zátěžové faktory

Nejčastěji se v příbězích participantů vyskytuje stigma (kromě D), se kterým bojovali participanti a to především po návratu domů. V některých případech se nálepka politického vězně a problémy společnosti s tím spojené dotýkaly také dětí participantů (A, C). Odmítání společnosti někdy bylo tak velké (A), že vedlo až k izolaci participanta. Nejčastěji měli participanti problémy s nalezením vhodné práce, která byla dobře placená a s dobrými podmínkami (A, B, C, E), ale často pracovali i po návratu v dolech (A, C).

Způsoby vyšetřování a chování vyšetřovatelů znamenaly pro participanty C, D a E těžké chvíle. Nelidským zacházením a často mnohahodinovým vyšetřováním se snažili vyšetřovatelé zdolat participanty fyzicky i psychicky. Někdy končili (C, E) v tvrdé korekci na několik dnů, kde nedostávali téměř žádné jídlo a podmínky byly velmi špatné. Často žili v místnostech, kde bylo příliš mnoho lidí. V budovách, kde přebývali byla častokrát zima (A, E), štěnice (A). Docházelo k buzeraci vězňů od „bachařů“ a podmínky byly nelidské (A). Práce v dolech na Jáchymovsku byla těžká a participanti byli ve stálém kontaktu s radioaktivitou (B, A).

Participant (B, C, E) byli sledováni Státní bezpečností. Dohled StB zažíval participant C už v dětství, kdy byla sledována jeho rodina. Sledování byli ještě před uvězněním, ale i několik let po propuštění (C, E).

Smrti v průběhu životní etapy ve vězení a v pracovním táboře byla pro participanta B reálně přítomna. Negativně také prožíval, když nastala situace, kdy nemohl kontrolovat dění, kdy mu bylo zabráněno v aktivním přístupu a řešení situace. Pro participanta D bylo nejhorší na čase, který strávil ve vězení a v pracovních táborech, nemožnost činnosti a aktivity. Participant C prožívá zlost při popírání zla způsobeného komunistickým režimem a hodnocení režimu jako dobrého a snahy vidět komunismus pozitivně.

8 Výsledky práce

1. výzkumná otázka

Jaká je zkušenost bývalých politických vězňů?

Z takto široce položené otázky se ukázala jako nejvýznamnější jak témata týkající se odolnosti, tak i témata týkající se zátěžových zkušeností. Pro konkrétnější představu jsme stanovili dvě podotázky.

1. výzkumná podotázka

Jaké jsou faktory odolnosti v životních příbězích politických vězňů?

V příbězích participantů se nacházejí různé podpůrné vlivy, se kterými se setkaly nebo je tyto vlivy nějak pozitivně ovlivnily. Některé tyto faktory odolnosti se vyskytují u více participantů. Pro přehled je stručně uvádíme:

Sociální opora:	kamarádi, rodina, budoucí žena
Víra a morálka:	víra v Boha, modlitby, ale také pevný morální postoj
Naděje:	naděje brzkého konce utrpení
Odpuštění:	odpuštění těm, kteří participantovi ublížili
Vztahy:	dobré vztahy, které vznikaly nejen ve vězení a v pracovních táborech, ale také po návratu
Kvalitní práce:	praktická dovednost – např. sváření

V příbězích bývalých politických vězňů se vyskytly také faktory, které byly typické pouze pro konkrétního participanta, tedy specifická témata:

Smysl pro kontrolu:	řízení dění, aktivní přístup
Pocit identity:	<i>já</i> jako politický vězeň
Příprava:	psychická příprava, která dopomohla k řešení konkrétních traumatizujících situací
Dobré podmínky:	dobré podmínky, ze kterých mohl participant nějakým způsobem profitovat
Smíření se situací:	smířlivý postoj k situaci
Ironie:	zkušenost sdělovaná a braná částečně s ironií

2. výzkumná podotázka

Jaké jsou zátěžové faktory v životních příbězích politických vězňů?

V příbězích se objevily také zátěžové vlivy, které jim znesnadňovaly zvládnutí situací, které nastaly. Některé se opakovaly u více participantů

Stigma: nálepka politického vězně ve společnosti

Vyšetřování: nelidské zacházení s participanty

Dohled StB: sledování participanta a často jeho rodiny

Nepříznivé podmínky: podmínky, které museli podstoupit, ve kterých žili

Také některé ohrožující vlivy byly specifické pro konkrétního jedince a u druhých se nevyskytovaly:

Smrt: každodenní reálná přítomnost smrti ve vězení či táboře

Nemožnost kontroly: nemožnost aktivního přístupu

Nemožnost činnosti: nemožnost jakékoliv činnosti či aktivity

Zlost: zlost na lidi v okolí, kteří popírají špatnost komunistického režimu

9 Diskuze

Cílem výzkumu bylo zjistit a popsat zkušenost bývalých politických vězňů z jejich životního příběhu v období zatčení, období vězení a po návratu domů. Sledovali jsme faktory odolnosti, které jim pomáhaly zvládnout jejich situaci. Opomenout jsme nemohli ani zátěžové faktory, které jim život ve vězení, v pracovních táborech, ale také život po návratu ztěžovaly a komplikovaly.

Nejdříve bychom se v diskuzi zaměřili na konkrétní participanty našeho výzkumu a poté také na faktory, které hrály pro participanty nejdůležitější roli v jejich příběhu a zkušenosti.

Participant A „Unavený poutník“

Příběh participanta A evokuje metaforicky příběh unaveného poutníka, který na své cestě potkal příliš mnoho překážek. I přes tyto překážky se dokázal dostat a jít dál až na konec cesty svého života, ale stálo ho to mnoho sil.

Pro pana A bylo velkou pomocí podpora jeho budoucí ženy, rodiny a kamarádů, tedy sociální opora ostatních. Držela ho také naděje, že jeho trápení a režim brzo skončí. I přesto se jeví, že jeho centrálním faktorem je **stigma a izolace**. Participanta čekaly po návratu doma další problémy, nepřijetí okolí, schválnosti místních komunistických funkcionářů, ale také běžných lidí. Odvraceli se od něj a participant se stáhl do ústraní se svou rodinou. Zjištění získání stigmatu od v první řadě mocenských struktur, jako významného zátěžového vlivu, koresponduje s výzkumem Wohlgemutové (2008). Ta ve své bakalářské práci zjistila, že stigma ze strany komunistických mocenských struktur a také kategorizování občanů vytvářené komunisty, bylo velice negativně vnímáno bývalými politickými vězni.

U participanta A vyvstává otázka spokojenosti se životem a jeho stálých otázek, které respondent má. V rozhovoru udává vlastní smíření s tím, co bylo, minulost nechává minulostí. Objevují se zde ale otázky ohledně jeho spokojenosti a smysluplnosti života a potenciální křivdy dvou let, které musel po návratu z pracovního tábora strávit na vojně. Důvodem může být jistá ambivalence, kterou může prožívat při pohledu na svůj život, kdy prožil spoustu dobrého, ale také objektivně mnoho příkoří. Jedním z těchto příkoří je znemožnění studia práv na

vysoké škole. Po propuštění z vězení pracoval téměř až do důchodu v dolech a tedy v zaměstnání, které pro něj jako politického vězně bylo vybráno, ne takové, které by si on sám vybral a preferoval a které bylo také fyzicky velmi náročné.

Participant B „Bojovník“

Pan B zažíval ve vězení velmi tvrdé zacházení. K problémům přistupoval s aktivním přístupem a snahou nalézt řešení nebo alespoň „něco dělat“. I z toho důvodu, nám příběh participanta B evokuje příběh „bojovníka“, který za svou ideologii a za to, čemu věří, bojuje. Jeho přímočarý přístup, který neuznával žádné milosti od nenáviděných komunistů, můžeme demonstrovat situací, kdy výslovně rodině zakázal, aby žádala o předčasné propuštění. To bylo relativně častým způsobem, jak dostat politického vězně dříve domů.

Zdůrazňuje nutnost předat poselství generacím, aby si byly vědomy, co byl komunismus zač, jak lidem uškodil a to nejen v naší zemi, ale i v Rusku a v dalších zemích. Participant má snahu, aby jeho zkušenosti přispěly k pochopení a pravdivému pohledu na komunismus.

Stěžejní faktor je u pana B **smysl pro kontrolu**, jeho proaktivní přístup. Smysl pro kontrolu je jednou z komponent hardiness (Kobasová, 1979). Tento postoj je také blízký teorii místa kontroly – locus of control (Rotter, 1966). Přístup participanta lze chápat tak, že k dění přistupoval s vnitřním místem kontroly, s přesvědčením, že běh událostí dokáže ovlivňovat. Tuto naši kategorii „smysl pro kontrolu“ můžeme také srovnat s Cloningerovou teorií charakteru (Preiss, 2000) a to se škálou sebeřízení. Jedinec je schopen kontrolovat, regulovat a adaptovat své chování podle situace, ve které se nachází, s vymezenými cíli a hodnotami.

Bušková (2009) došla k podobnému zjištění u politických vězeňkyň. Aktivní přístup a aktivní obrana dávala pocit kontroly nad situací. Tento pocit kontroly je jeden z nejdůležitějších ochranných faktorů proti traumatu a obvykle je silnější než jiné negativní faktory. Stresory, které jsou úspěšně zvládnuty, zvyšují sebevědomí a sebeúctu člověka.

Participant C „Pevná skála“

Pan C strávil ve vězení nejkratší čas a to sedm měsíců. Oproti ostatním participantům je to velký nepoměr, ale i přesto byl zahrnut do výzkumu. Jeho příběh je podobný příběhům ostatních participantů. Během vězení zažíval velmi

tvrdé vyšetřovací metody. Ve vězení, ale i po návratu se ho snažili komunisté donutit, aby podepsal spolupráci s nimi. To vždy jasně a striktně odmítl. I díky tomuto postoji pan C asociuje „pevnou skálu“. Po celou dobu vězení si stál za svou vírou v Boha a byl pevný ve svých morálních zásadách, i když to pro něj znamenalo mnoho problémů. **Víra a morálka** jsou také jeho centrálním faktorem. I u participanta C můžeme nacházet prvky smyslu pro kontrolu, jako u participanta B. Pan C přistupuje k situaci silného psychického i fyzického nátlaku aktivním způsobem a to tak, že přestává s vyšetřujícími mluvit, tedy na 14 dní „oněmí“.

Participant D „Klikař“

Participant D zažíval v období uvěznění a také po návratu „štěstí v neštěstí“. Proto asociace „klikař“. Těžké situace, tvrdé vyslychání, pro něj vícekrát končily dobře, kdy došlo k nějakému „zásahu“, který ho ušetřil strádání. Ať už to byl kamarád, který mu pomohl, vhodná situace po návratu domů, kdy mohl pracovat v oboru v místě bydliště anebo záchrana jeho života na šachtě, kterou připisuje Panně Marii. Lze přemýšlet také o tom, že většinu toho zlého se ze vzpomínek snaží vytěsnit a vzpomínat spíše na to dobré, humorné atd. Bušková (2009) však také uvádí, že štěstí je často významný faktor pro pamětníky holocaustu, který jim pomohl přežít.

U pana D identifikujeme dva centrální faktory a to **víru** a jeho dovednost, faktor, který jsme nazvali **kvalitní práce**. Víra pro něj byla nepostradatelnou součástí v jeho utrpení. Smysl utrpení viděl v možnosti trpět pro Krista. To souhlasí s Franklovým (2006) postojem důležitosti vidět smysl při utrpení.

Participant vykonával kvalitně svou práci. Byl zručný ve sváření a tato dovednost mu dopomohla k relativně dobrému postavení v táboře. Vážili si jeho práce a i díky tomu, byl navržen od velitele tábora na podmínku a byl tedy z vězení propuštěn o několik měsíců dříve. Můžeme se zamýšlet, co pro něj tato dovednost znamenala. Bylo to něco, o čem sám participant věděl, že je v tom dobrý a byl si vědom, že ho potřebují. Csikszentmihalyi (1996) mluví o jevu, který označuje flow. Je to stav, kdy je člověk pohroužen do své činnosti, že pro něj nic není důležité a zapomíná na své nepříjemnosti a problémy, které má. Můžeme se domýšlet, že tato dovednost pomáhala participantovi k psychickému „útěku“ z těžkých podmínek pracovního tábora.

Participant E „filozof“

Ústřední charakteristika pana E je jednoznačně **víra**. Zátěžové faktory jsou v životním příběhu také, ale v menší míře. Celý životní příběh participanta E je prostoupen jeho vírou v Boha a křesťanským náboženstvím. Svě zkušenosti politického vězně dává existenciální význam, o čem mluví také Frankl (2016). Svou těžkou zkušenost a situaci dokázal přerámovat a vidět na ní pozitivní aspekty. Těžké podmínky a tvrdé zacházení vzal jako šanci ověřit si svoji víru. V izolaci sám se sebou dokázal vidět i setkání s Bohem, v absenci samoty, kterou prožíval těžce, dokázat hledat možnosti, jak projevat spoluvězňům lásku. Sílu čerpal z duchovních zdrojů, které uvádí také Pargament (1997) u lidí v těžkých situacích.

Pro participanta E život má smysl. Svůj smysl vidí hlavně ve své víře a v následování Boha. Ve vězení našel své duchovní povolání a rozhodl se pro zasvěcený život. Vystudoval filozofii a získal v ní doktorát. Nad svým životem hodně uvažuje a svou zkušenost z období uvěznění má uspořádanou a jeho vyrovnanost je zřejmá už z kontaktu s ním. Pro jeho propracované myšlenkové pochody a přístupy ke svému životu jsme ho nazvali „filozofem“.

Jeho život a také jeho osobnost se jeví jako koherentní v souvislosti s teorií Antonovského (Antonovsky, Sagy, 1986) SOC. Participant pojímá svůj život jako srozumitelný, zvládnutelný a nechybí v něm smysl života.

Vybrané faktory

K některým faktorům jsme se již vyjadřovali u konkrétních účastníků, na některé další bychom chtěli také upozornit.

Sociální opora

Sociální opora je faktor, který se ve větší či menší míře vyskytoval u všech účastníků. Nejčastěji to byli kamarádi ve vězení, poté také budoucí manželky a rodiny. Sociální opora nebyla pouze ta, kterou dostávali, ale také ta, kterou poskytovali druhým, především kamarádům ve vězení. Ve vězení a v táborech si často vytvořili prostředí, které odpovídalo jejich hodnotám a postojům. Vzájemně žili v přátelských vztazích, neudávali se a pomáhali si.

Sociální opoře je věnována v psychologii značná pozornost. Byla také jedním z prvních faktorů, u kterých bylo zjištěno, že pozitivně ovlivňuje vliv nepříznivých

událostí na psychiku a zdraví (Kebza, 2005). Bohužel nejsou žádné výzkumy u bývalých politických vězňů, které by se zaměřovaly přímo na tuto problematiku. Z našeho výzkumu však je zjevné, že pro participanty byla sociální opora významným faktorem odolnosti.

Odpuštění

V některých případech se participanti přímo vyjadřovali k odpuštění, někde se z příběhu a z postoje participanta dalo vyvodit, zda dokázali odpustit těm, kteří se k nim chovali nelidsky.

Postoj participantů k odpuštění křivd, které jim byly provedeny jinými lidmi, nejčastěji vyšetřujícími nebo komunisty, byl až překvapivě pozitivní. Participant E považoval odpuštění a absenci jakékoliv nenávisti ke svým věznilům za dar od Boha, tedy i on si uvědomuje, že to není samozřejmostí po zkušenostech, které zažil, aby nepocítil nenávist. Participanti se snaží hledět do budoucnosti a nedívat se do historie a trápit se tím, co zažili.

Odpuštění v křesťanské víře má poměrně podstatný význam, proto se domníváme, že věřící participanti měli „větší motivaci“ si toto téma zpracovat a v případech našich participantů se jim to povedlo. Odpuštění se ovšem objevilo také u nevěřícího participanta, který neguje pocity vzteku s vědomím, že jde dál a nevrací se k minulosti.

Tyto pozitivní postoje nespatřujeme jako samozřejmé. I v souvislosti s výzkumem Buškové (2009), kdy je odpuštění pro její participantky těžké a mnohdy stále ještě neproveditelné.

Výzkum, který by sledoval odpuštění u bývalých politických vězňů, spatřujeme jako jeden z možných a žádoucích budoucích výzkumů.

Vyšetřování

Ve všech životních příbězích se objevovalo mučení, násilí, nelidské zacházení či šikana od věznilů. Ve vězení a v pracovních táborech docházelo k jakési dehumanizaci jedince v mysli pachatele, kterou popisují Andersen, Chen a Carter (2000) jako situaci, kdy pro pachatele člověk přestává být člověkem a chová se k němu takovým způsobem, jak by se za běžných podmínek nechoval. Společnost vnímala politické vězně jako spodinu a pachatelovi nehrozilo žádné morální odsouzení. Můžeme se zamýšlet a dát do souvislosti známé psychologické efekty

a experimenty, které s tímto mohou souviset, jako například Milgramův experiment poslušnosti k autoritě, kdy lidé dávali elektrické šoky dalšímu člověku i přes jeho bolestivé reakce. Byli přesvědčeni, že šoky jsou reálné. Chovali se podle toho, co jim bylo řečeno autoritou (Milgram, 1963). Jedním z vysvětlení chování vyšetřujících a dozorců může být poslušnost a chování podle nařízení nějakého vyššího velitele tábora. Zajímavý experiment z vězeňského prostředí byl bezesporu Stanfordský vězeňský experiment, kdy byli probandi rozděleni na dozorce a vězně. Experiment musel být předčasně ukončen kvůli krutosti dozorců. U participantů se objevovalo nepochopení, že jde pouze o experiment a ne o skutečnost (Zimbardo, 2014). Na těchto případech můžeme demonstrovat možnou spojitost mezi chováním, svobodou v chování a vlivy okolí a situace. Dopátrat se motivů krutého chování je velmi náročné. V každém případě naším cílem není omlouvat či popírat vinu dozorců. Tu si někteří pravděpodobně uvědomili, jak tomu nasvědčuje setkání participanta C s bývalým dozorcem, který brzo po setkání zemřel.

Souvislosti výzkumu

Na náš výzkum lze pohlížet v souvislosti s výzkumy Antonovského, který se zaměřoval na přeživší koncentračních táborů a přišel s teorií sense of coherence (Antonovsky, Sagy, 1986). Pro lepší pochopení může sloužit také literatura Frankla (2006, 2016), který prožil koncentrační tábor, odkud ve velkém čerpá pro svou teorii o smyslu existence.

Není překvapující, že bývalí političtí vězni si mohou nést dlouhodobé následky z vězení. Tomu také nasvědčují různé studie z jiných zemí. Nejčastěji se objevuje PTSD, deprese a úzkost (Willis, Chou & Hunt, 2015). Výzkumníci sledovali také vliv mučení na dlouhodobé následky a zjistili také nejčastěji výskyt PTSD (Punamäku, Sarraj, 2010). V našem výzkumu jsme nenalezli znaky posttraumatické stresové poruchy PTSD ani dalších psychiatrických problémů. Všechny participanty dělí od jejich zkušenosti přibližně padesát až šedesát let. Participantů jsou členy Konfederace politických vězňů KPV a dva z nich (A, C) mají zkušenosti s vystupováním a sdílením svých zážitků především s žáky základních škol. Je samozřejmé, že s žáky na základních školách nemluví o nejtěžších zážitcích, které zažili, ale i přesto se domníváme, že se zde může vyskytovat

terapeutický efekt, jak naznačují také výsledky studie Švehlové (2001). Sdělují své příběhy veřejnosti, dostává se jim tím možnost ovlivnit nějakým způsobem společnost a můžeme se domnívat, že se jim dostává morálního uznání za vytrpěné. V KVP mohou sdílet společně zážitky a zkušenosti s lidmi, kteří mají stejnou nebo podobnou zkušenost a to může vést také k terapeutickému efektu. Domníváme se, že také jejich faktory odolnosti přispěly k zmírnění následků politického násilí. To je v souladu se studií Basoglu a kol. (1997) a studií Buškové (2009), kde následky zmírňoval pocit kontroly nad situací, podpora rodiny a přátel a pak také ideologické přesvědčení, sebevědomí a šťastné dětství. Jeden z participantů (A) zmiňuje také dnešní dobu, která mu ten čas ve vězení celkem vynahrádila. Z toho usuzujeme, že i toto může u politických vězňů hrát roli ve vyrovnávání se s traumatem.

Závěr

Jako možné limity výzkumu se nám jeví metoda IPA, kdy při analýze dochází k dvojité interpretaci a to může být zdrojem zkreslení. Avšak u analýzy IPA je toto bráno v potaz. Stejně tak u kvalitativního výzkumu, který je subjektivní a ve velké míře záleží na výzkumníkových schopnostech, zkušenostech atd.

Participantů byli lidé vysokého seniorského věku. Jako výhodu můžeme uvést jejich životní zkušenosti a ucelenou životní dráhu. Jejich vysoký věk na druhou stranu také ovlivňoval jejich kognitivní funkce – paměť, pozornost atd. Někteří účastníci výzkumu si také na svoji paměť v průběhu rozhovoru stěžovali, že zapomínají ty věci, které prožili. Někteří měli zabíhavé myšlení nebo rozhovor nebyl vždy zcela srozumitelný.

I díky jejich pokročilému stáří a s ohledem na ně, jsme se rozhodli jim zpětně neposílat na kontrolu rozhovory, jak se to doporučuje pro větší validitu výzkumu, proto je zde možné snížení validity. Validitou nám zůstávají bohatá data a doslovné citace participantů.

Zvolili jsme vzorek pěti mužů, tedy nemáme ve vzorku žádnou ženu s podobnými zkušenostmi. Při srovnání našeho výzkumu a výzkumu Buškové (2009), která měla pouze ženy ve svém výzkumném souboru, prožívají muži a ženy zkušenost vězení v některých ohledech podobně (podobné faktory odolnosti i zátěžové faktory), ale v některých odlišně (např. neschopnost mluvit o násilí kvůli možným

pocitům studu či viny). Vzorek byl účastí pouze mužů z tohoto hlediska více homogenní.

Jako přínos této práce vidíme v tom, že vůbec vznikl výzkum zabývající se touto problematikou, která se nám zdá opomíjená. Období komunismu u nás je podstatnou a nezanedbatelnou součástí našich dějin. Ovlivnil mnoho lidí a také smýšlení mnoha lidí a zanechal stopy a hrdiny, které je třeba si připomínat. Tato práce může přispět k přiblížení zkušenosti bývalých politických vězňů a předání jejich odkazu. Mezi výzkumy zaměřenými spíše na patologii jsme přispěli k pohledu z druhé strany a to na pozitivní aspekty této zkušenosti, na prvky odolnosti.

Doporučili bychom další výzkumy s politickými vězni, zaměřené například na už zmiňovanou prožívanou sociální oporu, odpuštění nebo také na život jejich dětí a partnerů. V České republice není mnoho těchto výzkumů. Bývalí političtí vězni jsou nyní většinou ve vysokém stáří. Můžeme uvést smutnou skutečnost, že od rozhovoru do dokončení práce jeden z původně zamýšlených participantů zemřel (nakonec rozhovor s ním nebylo možné použít a nebyl zahrnut do vzorku). Je zde tedy naléhavá otázka budoucnosti výzkumů. Tyto výzkumy mohou přinést nové poznatky a pochopení komunistickému režimu a hlavně zkušenosti mnoha tisíců lidí, kteří byli uvězněni nebo jiným způsobem postiženi komunistickým režimem.

10 Závěr

Cílem této práce bylo popsat zkušenosti bývalých politických vězňů z jejich životního příběhu. Sledovali jsme období zatčení, věznění a období po propuštění. Podstatné v jejich zkušenosti byly atributy odolnosti, které byly zásadní ve zvládnutí této zkušenosti. Opomenout jsme nemohli ani zátěžové faktory, které hrály také podstatnou roli v životních příbězích participantů.

U pěti participantů, kteří tvořili výzkumný vzorek, se objevily tyto opakující se faktory odolnosti: sociální opora, naděje, víra a morálka, odpuštění, vztahy, kvalitní práce. U všech probandů se objevila sociální opora jako podstatné téma. Některé faktory se objevily pouze u konkrétních participantů: smysl pro kontrolu, pocit identity, ironie, příprava, smíření se situací a dobré podmínky.

Ze zátěžových faktorů se nejčastěji objevilo stigma a izolace (kromě jednoho participanta). Další zátěžové faktory, které se opakovaly, jsou: vyšetřování, nepříznivé podmínky a dohled StB. Také u zátěžových faktorů zmiňovali některé faktory pouze konkrétní participant: smrt, nemožnost kontroly, nemožnost činnosti a zlost.

Nejvýznamnější, centrální faktor u participanta A bylo stigma a izolace, u participanta B smysl pro kontrolu, u pana C víra a morálka, u participanta D to byly dva faktory a to víra a kvalitní práce a u posledního probanda E to byla víra.

Výsledky považujeme za významné pro přiblížení zkušenosti politických vězňů v nedávné historii a také proto, že se této problematice z psychologického hlediska věnuje pouze málo pozornosti.

Souhrn

Tato diplomová práce se zabývá otázkou existence atributů odolnosti (resilience) u bývalých politických vězňů během komunistického režimu v Československu. Zkoumá tyto faktory odolnosti a také zátěžové faktory přítomné v životních příbězích lidí, kteří byli uvězněni z politických, náboženských a jiných důvodů.

Nejdříve krátce představujeme historii komunistického režimu u nás a souvislosti, které jsou spjaty s politickými vězni, jako je například nechvalně známý zákon 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a také následné politické procesy. Vězeními a tábory nucených prací prošly desítky tisíc občanů. Došlo k mnoha popravám při vykonstruovaných procesech a během celého režimu emigrovalo více jak 200 tisíc lidí.

V teoretické části se zaměříme na teorii resilience (odolnosti), ze které jsme také vycházeli v našem výzkumu. Otázkou resilience se začala zabývat Emmy Wernerová (1995), která udělala longitudiální studii dětí na Havajských ostrovech. Sledovala dopad různých druhů rizikových faktorů na děti a protektivní faktory ve vývoji. Zjistila, že z rizikových dětí se z jedné třetiny stali zdraví a kompetentní dospělí. Toto zjištění vyvolalo velký zájem o další studium resilience.

Dále představujeme rodinnou resilienci a další související teorie, které lze chápat jako součást teorie resilience. Locus of control rozlišuje spektrum lidí, kteří se od sebe liší ve vnímané míře možnosti ovlivňovat dění. Na jedné straně stojí lidé s vnitřním místem kontroly, pro které je vývoj života závislý na jejich chování a schopnostech. Na druhé straně jsou lidé, kteří vnímají to, co se jim děje, jako nekontrolovatelné. Dále self-efficacy jako přesvědčení o vlastní zdatnosti splnit konkrétní úkol a zvládnout nesnáze spojené s úkolem.

Další teorií je sense of coherence. Autorem této koncepce je Antonovsky. Své poznatky získal z pozorování lidí, kteří přežili koncentrační tábory. SOC tvoří tři významné složky: srozumitelnost, zvladatelnost a smysluplnost. Jedná se o trvalou tendenci vidět svět jako více či méně uspořádaný, předvídatelný a zvládnutelný.

Hardiness je překládáno jako nezdolnost. Je charakterizováno třemi složkami commitment (schopnost převzít zodpovědnost), control (přesvědčení, že dokáže

ovlivňovat dění) a challenge (změny bere jako součást života). Mezi koncepce odolnosti jsme zařadili také optimismus a jev flow. Optimisté věří, že se jim přihodí spíše dobré věci než zlé. Věří v dobrou budoucnost. Tato koncepce má blízko ke štěstí, self-efficacy a hardiness. Flow je stav, ve kterém je jedinec pohroužen do své činnosti a nevnímá nic ve svém okolí, pouze tu konkrétní činnost.

Optimismus je blízký také další teorii a sice naději. Naděje je jednání, kdy si člověk zvolí nějaký cíl a snaží se ho dosáhnout. Toto cílesměrné jednání vedoucí k dosažení cíle je provázeno nadějí. Poslední dobou je také pozornost psychologů více upřená na odpuštění. My tento jev považujeme také za významný faktor odolnosti. Odpuštění není jednorázový úkon, ale je to proces. Při tomto procesu jde o zlepšení empatického porozumění události i pachatelů.

Sociální opora je definována s ohledem na existenci osob, které má jedinec k dispozici, věří jim a může se na ně spolehnout. Je to jeden z prvních faktorů, u kterého bylo zjištěno, že moderuje vliv nepříznivých událostí na jedince. O sociální opoře se mluví jako o přijímané, ale také jako o poskytované.

Posledními teoretickými koncepty v první části práce je víra, náboženství a smysl života. Víra se dělí na intrinsickou a extrinsickou. Intrinsická je ta, která vychází z hloubi nitra, extrinsická je ta vnější, kde motivy jsou např. zvykové či sociální. Víra člověku pomáhá nahlédnout na svět v širších souvislostech. Promítá se také do očekávání možné sociální opory, do optimismu, sebedůvěry, self-efficacy atd. Smysl má člověk hledat. Nejzákladnější zdroj smysluplnosti života se během života pravděpodobně nemění a je stabilní. Velkou roli hraje také to, v jaké životní fázi se člověk nachází, jeho zážitky a zkušenosti.

U výzkumu jsme vycházeli z práce Buškové (2009) z českého prostředí, která sledovala příběhy šesti bývalých politických vězeňkyň. Její poznatky poměrně korespondují s našimi závěry.

Pro účely popsání zkušenosti bývalých politických vězňů jsme zvolili kvalitativní přístup. Někteří respondenti byli vybráni prostým záměrným výběrem a někteří metodou sněhové koule. Všichni museli splňovat kritérium pobytu ve vězení za komunistického režimu v Československu z důvodu politického, náboženského aj. Vzorek činil nejdříve osm participantů, ale kvůli nemožnosti použít tři rozhovory z důvodu vysokého věku a špatných kognitivních schopností nebo délky rozhovoru

jsme zahrnuli do konečného vzorku participantů pět.

Po provedení rozhovoru, kde jsme se zaměřovali především na vlivy, které pomáhaly participantovi zvládnout jeho situaci, došlo k přepisu rozhovoru. Poté byla provedena analýza rozhovorů metodou IPA (interpretativně fenomenologická analýza), což je fenomenologický přístup, který se podrobně zabývá participantovým světem. Dochází tam ke dvouúrovňové interpretaci, kdy se participant snaží pochopit svůj svět a výzkumník participanta a jeho svět (Smith, 2008).

Z analýzy vzešly významné faktory odolnosti a to sociální opora, naděje, víra, odpuštění, vztahy, kvalitní práce, smysl pro kontrolu, pocit identity, ironie, příprava, smíření se situací, dobré podmínky. Objevily se také zátěžové faktory: stigma, vyšetřování, nepříznivé podmínky, dohled StB, smrt, nemožnost kontroly, nemožnost činnosti a zlost. Tyto faktory byly zapsány do tabulky témat podle výskytu. Ke každému participantovi byl vytvořen krátký popis jeho životního příběhu s podstatnými vlivy v jeho zkušenosti. Pro lepší pochopení a přiblížení participanta, jsme každého nazvali nějakou asociací, slovem či slovním spojením, které ho více či méně charakterizuje.

V diskuzi jsme probrali i možná omezení výzkumu. Cílem výzkumu bylo prozkoumat zkušenost bývalých politických vězňů a zjistit podpůrné faktory, resp. podpůrné i zátěžové. Tento cíl byl dle našeho názoru splněn.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Andersen, S. M., Chen, S., Carter, C. (2000). Fundamental human needs: Making social cognition relevant. *Psychological Inquiry*, 11, 269 – 318.

Antonovsky, H., Sagy, S. (1986). The Development of a Sense of Coherence and Its Impact on Responses to Stress Situations. *Journal of Social Psychology*, 126(2), 213–225.

Bauer, M., Priebe, S., Häring, B., Adamczak, K. (1993) Long-Term Mental Sequelae of political Imprisonment in East Germany. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 181(4), 257–262

Baumeister, F. R. (1991). *Meanings of Life*. New York: The Guilford Press.

Barlow, D. H. (2000). Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. *American Psychologist* 55,1247–1263.

Barlow, D. H. (2004). Vznik a podstata úzkostných poruch: teorie trojí vulnerability. *Psychiatrie*, 8,137–142.

Basoğlu, M., Mineka, S., Paker, M., Aker, T., Livanou, M, Gök, S. (1997). Psychological preparedness for trauma as a protective factor in survivors of torture. *Psychological Medicine*, 27, 1421–1433.

Benard, B. (1993). Fostering Resiliency in Kids. *Educational Leadership*, 44–48.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28.

Bruininks, P., Malle, B. F. (2005). Distinguishing Hope from Optimism and Related Affective States. *Motivation and Emotion*, 29(4). doi: 10.1007/s11031-006-9010-4.

Břicháček, V. (2002) Odolnost rodiny. In I. Plaňava, M. Pilát (Ed.), *Děti, mládež a rodiny v období transformace* (10–20). Brno: Barrister & Principal.

Bušková, K. (2009). Ženy v komunistických vězeních: psychologické dopady politického vězení a způsoby jejich zvládnání. In T. Bouška, M. Louč, K. Pinerová (Ed.), *Českoslovenští političtí vězni: Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie o.s.

Bursík, T. (2007). Političtí vězni a jejich postavení v rámci českého vězeňského systému 1969 – 1989. In *Sborník archivu bezpečnostních složek, (137–153)*. Získáno 10. října 2016 z <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik5-2007/sbornik5.pdf>

Cummins, R. A., Wooden, M. (2014). Personal Resilience in Times of Crisis: The Implications of SWB Homeostasis and Set-Points. *Journal of Happiness Studies*. 15, 223–235, doi: 10.1007/s10902-013-9481-4.

Cobb, S. (1976). Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), 300–314.

Csikszentmihalyi, M. (1996) *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: HarperCollins Publishers.

Čapka, O. (Ed.). (2013). *Návraty k hodnotám aneb Za co jsme bojovali*. Brno: CDK.

Dějiny Československa. (nedat.). Získáno 1. listopadu 2016 z <http://ksv.upol.cz/txt/DejinyCSR.pdf>

Dosedlová, J., Klimusová, H., Slováčková, Z., Kebza, V. (2011). Optimismus a chování vztahující se ke zdraví. In *Sborník příspěvků z konference Sociální procesy a osobnost Člověk na cestě životem: Křížovky a mosty (65–69)*. Brno: Tribun EU. Získáno 11. listopadu 2016 z <http://www.spao.eu/files/spo-proceedings11.pdf>

Enright, D. R., North, J. (Ed.). (1998). *Exploring Forgiveness*. Madison: The University of Wisconsin Press. Získáno z www.books.google.cz

- Frankl, E. V. (2006). *A přesto říci životu ano: Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství
- Frankl, E. V. (2016). *Utrpení z nesmyslnosti života: Psychoterapie pro dnešní dobu*. Praha: Portál.
- Graham, J., Moorhouse A. (2008) *Jak získat psychickou odolnost. Strategie vítězů, které změni váš pracovní výkon*. Praha: Grada Publishing.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Jones, G., Moorhouse, A. (2008). *Jak získat psychickou odolnost*. Praha: Grada Publishing.
- Karren, K., J., Hafen, B. Q., & Frandsen, K. J. (2009). *Mind/Body Health: The Effects of Attitudes, Emotions, and Relationships*. San Francisco: Benjamin-Cummings Publishing Company.
- Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia.
- Kebza, V., Šolcová, I. (2008). Hlavní koncepce psychické odolnosti. *Československá psychologie*, 52 (1), 1–19.
- Kobasa, C. S. (1979). Stressful Life Events, Personality, and Health: An Inquiry Into Hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*. 37(1), 1–11.
- Kocvrlichová, M. (2006). *Vina*. Praha: Triton.
- Kožený, J., Tišanská, L. (2003). Dotazník sociální opory MOS: vnitřní struktura nástroje. *Československá psychologie* 47(2), 135–143.
- Křivohlavý, J. (2004a). *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. Praha: Grada Publishing.
- Křivohlavý, J. (2004b). Odpuštění – současný stav psychologických studií. *Československá psychologie* 48(2), 147–156.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada Publishing.

- Křivohlavý, L. (2009). *Psychologie zdraví*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (2015). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Křivka, Z., et al. (2009). *Komunismus ve dvacátém století očima jeho obětí*. Praha: Konfederace politických vězňů.
- Maercker, A., Schützwohl, M. (1997). Long-term effects of political imprisonment: a group comparison study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 32, 435–442.
- Mareš, J. et. al. (2002). *Sociální opora u dětí a dospívajících II*. Hradec Králové: Nucleus.
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371–378.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping*. New York: The Guilford Press.
- Pargament, K. I. (2008). Spiritualita jako význačný lidský motivační faktor. *Československá psychologie*, 52 (5), 521 – 525.
- Patterson, J. (1989). A family stress model: The family adjustment and adaptation response. In: Ramsey, C. (Ed.): *The science of family medicine*. New York, Guilford Press, 95–118.
- Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Pietkiewicz, I., Smith, J.A. (2014). A practical guide to using interpretative phenomenological analysis in qualitative research psychology, *Psychological Journal*, 20, 7–14.
- Pinerová, K. (2009). Vývoj československého vězeňství po druhé světové válce. In T. Bouška, M. Louč, K. Pinerová (Ed.), *Českoslovenští političtí vězni: Životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie o.s.
- Preiss, M. (2000). Cloningerova teorie temperamentu a charakteru a klinická praxe. *Psychiatrie*, 4, 43–45.

- Prešinská, I. (2014). Význam modelu procesu odpuštenia ako intervenčnej techniky v poradenstve a psychoterapii. *Československá psychologie*. 58(2), 179–192.
- Punamäku, R., Qouta, R. S., Sarraj, E. (2010). Nature of Torture, PTSD, and Somatic Symptoms Among Political Ex-Prisoners. *Journal of Traumatic Stress*, 23(4), 532–536.
- Rotter, J. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*. 80(1), 1–28.
- Roubíková – Švehlová, J. (2011). *Dcery nepřátel státu*. Praha: Columbus.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R., et. al. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Salo, A. J., Qouta, S., Punamäki, R. (2005). Adult attachment, posttraumatic growth and negative emotions among former political prisoners. *Anxiety, Stress, and Coping*, 18(4), 361–378.
- Seligman, E. P. M. (2013). *Naučený optimismus: Jak změnit své myšlení a život*. Praha: BETA Dobrovský.
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Smith, J. A. (2008). *Qualitative Psychology: A Practical Guide To Research Methods*. London: Sage Publications.
- Smith, J. A., Flowers, P., Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage Publications.
- Snyder, C. R. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measures, & Applications*. San Diego: Academic Press.
- Šolcová I., Kebza, V. (2003). Prediktory sociální opory u české populace. *Československá psychologie* 47(3), 220–229.

Šolcová, I. (2007). *Některé psychofyziologické souvislosti resilience*. Praha: Psychologický ústav AV ČR.

Švehlová, J. H. (2001) *The enemy's daughter: The psychological effects of Stalinism on female children of political prisoners*“, (Unpublished thesis), George Washington University.

Vašina, B. (2009). *Základy psychologie zdraví*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.

Verešová, M. (2007). *Sociálna psychológia: Človek vo vzťahoch*. Nitra: Enigma.

Werner, E. (1995). Resilience in Development. *Current Directions in Psychological Science*. 4(3), 81–85.

Werner, E. (2012) Risk, Resilience, and Recovery. *Reclaiming children and youth*, 21(1), 18–22.

Přílohy

Příloha č.1: Zadání diplomové práce

Příloha č.2: Abstrakt diplomové práce

Příloha č.3: Přepis rozhovoru E

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. KALČÍKOVÁ Ludmila	Kněžice 45, Kněžice	F140341

TÉMA ČESKY:

Atributy odolnosti v životních příbězích bývalých politických vězňů během komunismu v Československu

NÁZEV ANGLICKY:

Attributes of resilience in lifestories of ex-political prisoners during Communism in Czechoslovakia

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Martin Kupka, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Seznámení se s manuálem pro psaní diplomových prací na Katedře psychologie FF UP v Olomouci a citačních norem Americké psychologické asociace.
2. Studium odborné literatury z oblasti psychologie odolnosti, Hardiness, Posttraumatického růstu, smyslu života, komunistického režimu aj.
3. Zpracování přehledu dosavadního výzkumu
4. Rámcová osnova teoretické části: Zkoumání vlivu traumatických událostí a dopad na život člověka. Zabývat se budu také podpůrnými faktory odolnosti. V praktické části budu kvalitativně zpracovávat a analyzovat rozhovory, které povedu s bývalými politickými vězni. K tomu použiji Interpretálně fenomenologickou analýzu (IPA).
5. Konzultace výzkumného projektu s vedoucím bakalářské práce před realizací sběru dat.
6. Integrace výzkumných dat do smysluplného celku. Diskuse s rozvahou o výsledcích, potenciálních problémových míst, přínosem pro praxi, doporučením dalšího výzkumu.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Bušková, K. (2009). Understanding the experiences of daughters of ex-political prisoners in Stalinist Czechoslovakia in the 1950s using interpretative phenomenological analysis. Glasgow. Diplomová práce
- Křivohlavý, J. (2006). Psychologie smysluplnosti existence. Praha: Grada
- Šolcová, I. (2009). Vývoj resilience v dětství a dospělosti. Praha: Grada.
- Tavel, P. (2007). Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla: potřeba smyslu života, přínos Viktora E. Frankla k otázce smyslu života. Praha: Triton
- Weiner, I. B. (2009). Positive Changes in the Eftermath of Crisis. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates

Podpis studenta: .....

Datum: .....

Podpis vedoucího práce: .....

Datum: .....

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Atributy odolnosti v životních příbězích bývalých politických vězňů během komunismu v Československu

Autor práce: Bc. Ludmila Kalčíková

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kupka Ph.D.

Počet stran a znaků: 103, 192 422

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 66

Abstrakt (800–1200 zn.):

Diplomová práce se zabývá atributy odolnosti u bývalých politických vězňů za komunismu v Československu. V teoretické části vycházíme z resilience a z dalších koncepcí odolnosti (locus of control, self-efficacy, sense of coherence, hardiness, optimismus, naděje) a dále se zabýváme sociální oporou, odpuštěním, vírou, náboženstvím a smyslem života.

Ve výzkumné části jsme si stanovili výzkumnou otázku jaká je zkušenost bývalých politických vězňů a především jaké faktory odolnosti a zátěžové faktory se vyskytují v jejich životních příbězích. Participanty jsme získali metodou prostého záměrného výběru a metodou sněhové koule. Kvalitativní výzkum byl proveden s pěti participanty, se kterými byly vedeny polostrukturované rozhovory. Metodou zpracování dat byla interpretativně fenomenologická analýza (IPA). Analýzou vzešly tyto faktory odolnosti: sociální opora, naděje, víra a morálka, odpuštění, vztahy, kvalitní práce, smysl pro kontrolu, pocit identity, ironie, příprava, smíření se situací a dobré podmínky. Ze zátěžových to byly: stigma a izolace, vyšetřování, nepříznivé podmínky a dohled StB, smrt, nemožnost kontroly, zlost a nemožnost činnosti.

Klíčová slova: resilience, faktory odolnosti, bývalí političtí vězni, komunismus

ABSTRACT OF THESIS

Title: Attributes of resilience in lifestories of ex-political prisoners during Communism in Czechoslovakia

Author: Bc. Ludmila Kalčíková

Supervisor: Mgr. Martin Kupka Ph.D.

Number of pages and characters: 103, 192 422

Number of appendices: 3

Number of references: 66

Abstract (800–1200 characters):

The thesis deals with attributes of ex-political prisoners' resilience during time of Communism in Czechoslovakia. Theoretical part deals with the conceptions of resilience (resilience, locus of control, self-efficacy, sense of coherence, hardiness, optimism, hope). As well the social support, forgiveness, faith, religion and meaning of life is followed up.

In the next part the research question about ex-political prisoners' experience was solved. Especially what kind of factors of resilience and stressful factors exist in their stories. We used purposive and snowball sampling to get participants. Qualitative research was done with five participants in a form of semi-structured interview. The method of data processing was interpretative phenomenological analysis (IPA). The result are these factors of resilience: social support, hope, faith and morality, forgiveness, relationships, quality work, sense of control, feeling of identity, irony, preparation, reconciliation with situation and good conditions. Stressful factors for them were stigma and isolation, investigation, bad conditions, control of StB, death, impossibility of control, anger and impossibility of activity.

Key words: Resilience, Factors of resilience, Ex-political prisoners, Communism

- 1 T: Tak jestli můžem třeba začít
- 2 **P: Takže otázka zní?**
- 3 T: No otázka zní, jestli mi můžete povědět, proč ste byl vlastně vůbec zatčený a kdy a vůbec nějak ty
- 4 okolnosti.
- 5 **P: Dobře. Já řeknu trošku něco o sobě. Pocházím z katolické rodiny, naši rodiče, nebo moji**
- 6 **rodiče byli teda hluboce věřící a oni nám víru předávali svým příkladem, ne tím, že by nás**
- 7 **nutili k zachovávaní nějakým povinností, které se pojily s tím našim životem podle, podle**
- 8 **křesťanských zásad a norem, ale oni nám šli příkladem a u nás třeba neexistovalo, aby nás**
- 9 **nutili jít třeba do kostela. To bylo naprosto samozřejmý, čili to, ta orientace křesťanská byla**
- 10 **hluboce zakotvena v nás, řekl bych až bytostně. A samozřejmě že v této výchově nějakým**
- 11 **způsobem se pokračovalo at' už teda v těch takových zájmových, ve skautu, nebo později ve**
- 12 **studentské katolické akci, která se tady rozjela v Československu před, no kolem 46, 47 roku a**
- 13 **já sem se s tou studentskou katolickou akcí jako student gymnázia na Jarošově ulici, to bylo**
- 14 **klasické gymnázium, mimo jiné tam studoval taky Masaryk kdysi dávno, takže tam působil**
- 15 **jeden velmi horlivý kněz, který se jmenoval *****. A ten ***** , ten byl pověřený,**
- 16 **aby vedl studentskou katolickou akci pro celou minimálně Brněnskou diecézi a víceméně měl**
- 17 **na starosti středoškolačky, ale i vysokoškolačky. Ta studentská katolická akce měla poslání**
- 18 **apoštolátní. To nebyla politická akce, byla to vyloženě záležitost, která sledovala v tom**
- 19 **nejlepším slova smyslu infiltraci křesťanských zásad do praktického života. V tom prostředí,**
- 20 **ve kterém se pohybovali ti, kteří se stali údy té studentské katolické akce. On tam rozjel prostě**
- 21 **tu činnost, která spočívala v té vnější stránce, že se založily takzvané kroužky a ty kroužky**
- 22 **byly hierarchicky odstupňovány a sledovalo se v nich jak teda to, aby ti členové byli zdatní po**
- 23 **stránce řekl bych nauky, tak aby postupně vnikali i do základů duchovního života. Jo? Aby**
- 24 **tady bylo propojení mezi tou naukou a mezi praxí té nauky, ano? A my sme dostávali úkoly,**
- 25 **každý týden, my sme se taky scházeli každý týden, a každý týden sme, sme, formou ankety**
- 26 **sme se nějakým způsobem snažili o to, abychom oslovili naše spolužáky. Protože to se týkalo,**
- 27 **čili spolužáků. Nebyla to apoštolní činnost, která by byla zaměřená do nějaký širší sféry, ale**
- 28 **naší sférou působnosti bylo studentské prostředí. Takže třeba takový úkol zněl: Co si myslí**
- 29 **vaši spolužáci o, tehdá se ještě neříkalo svátost smíření, ale o zpovědi. Nebo: Co si myslí vaši**
- 30 **spolužáci o církvi? A podobné prostě otázky a my sme at' už šikovným nebo méně šikovným**
- 31 **způsobem chtěli ty úkoly zvládnout a pak sme další týden kladli počet. Jak se nám podařilo**
- 32 **oslovit ty spolužáky. A pro mě to bylo teda dost takový jako řekl bych náročný. Já sem byl**
- 33 **povahou dost jako takový nesmělý, introvert, ale tak sem se o to snažil a vždycky sem teda**
- 34 **spolu s ostatními, já sme patřil teda to takzvaného primárního kroužku, ano, a měl jsem na**

35 starosti vedení tzv. sekundárního kroužku. A ti vedoucí toho tzv. sekundárního kroužku se
36 scházeli jednou týdně v tom v té sekci těch vedoucích sekundárních kroužků, jako kroužek
37 primární, a tam sme nejen kladli počet z toho, jak se nám ta anketa dařila, mimo jiné měla
38 takovou strukturu „vidět, soudit, jednat“ - vidět – jak já vidím to prostředí, co vnímám a
39 eventuelně jestli je tam něco konkrétního, třeba v dějepise jestli se probírá nějaké kontroverzní
40 téma, třeba doba husitská nebo podobně křížácké války, inkvizice a tak dál a vidět – jak to vidí.
41 Ted'ka to snímám ty informace a usuzuji o tom. Jak na to navázat, jak na to reagovat. Že
42 samozřejmě ne konfrontačním způsobem samozřejmě, ale tak aby ten člověk získal pocit, že
43 nám nejde o to převracet na víru, ale obohatit ten pohled na věc, to je to soudit no a jednat – to
44 je ta konkrétní akce to já a ty, já a Pepík nebo Franta nebo tak nebo jde ze školy a vykládáme.
45 Já jak sem říkal, já sem chodil tady do školy, to je na Legionářské a já sem šel třeba hodinu
46 dom, protože sme stáli třeba na vršku a vykládali sme. Ne teda jen o těchto věcech, ale i o
47 jiných. Ale vzhledem k tomu, že ta doba se stále přirostřovala, tak nás to vedlo k takové
48 ideologizace toho našeho jako přesvědčení, protože v tom 48. roce došlo k radikálnímu zvratu.
49 Radikálním zvrat, jo, kdy ta, řekl bych ta opozice komunistické straně nebyla dostatečně
50 razantní a aktivní, aby dovedla čelit tomu. Začínalo to od Beneše teda, kterej si myslí, že teda
51 nějakou tou smířlivostí něco dokáže. Komunisté teda toho využili a začal veliký tlak, veliký tlak
52 na ty sféry společenského života, ve kterých cítili, že by mohli narazit na velkou opozici. To
53 byly politické strany a církev. Nebyli to podnikatelé, podnikatelům vzali majetek a ti byli prostě
54 bez moci, ale ti, co stáli na opačné straně barikády měli určitou ideologii. My jako křesťané
55 sme měli taky určitou ideologii. I když po x letech sem si uvědomil, že ta ideologie, to není
56 správné umístění víry, ideologie je soubor tezí, že jo, které vyjadřují určitou ideu, ale už to
57 nevede, ideologie nás vede k tomu, abychom se stali aktivními křesťany. Ideologie nás vede k
58 tomu, abychom se stali stoupenci někoho, ale už ne jeho učedníky, jo? V ideologii Ježíše,
59 Sokrata, Aristotela a Platona, vedle já nevím René Decarta, ale nám muselo jít o víc. Ted'ka to
60 vím, ale tenkrát sem si to neuvědomoval. Nám muselo jít o víc než o vítězství prostě v těch
61 ideologických sporech. A v té době, kolem toho 48 a později, sme hodně, hodně se nechali se
62 vtáhnout do toho ideologického boje, boje těch ideí a samozřejmě v té politické rovině to
63 vyúst'ovalo do té perzekuce a ten politický režim, který byl nastolený v tom 48 roce tou
64 politickou stranou, tak ten politický režim v těch počátečních fázích, aby si získal nadvládu,
65 tak používal teror. Teror. To se dnes moc, nevím jestli to mladí lidé ví. Třeba do roku 1960 od
66 roku 48 bylo popraveno 248 lidí. 248. Desettisíce lidí bylo odsouzeno k vysokým trestům a tak
67 dál. A vracím se zpátky. Studentská katolická akce, jakmile byl nastolen ten režim té tvrdé
68 represe, tak my sme se stáhli do ústraní, ale ne tak, že bychom přestali působit, ale už sme tu
69 naši činnost kryli tak, aby nebyla zjevná, aby nebyla zřejmá. To znamená, my sme měli třeba

70 formační setkání někde v okolí Brna, i ve vzdáleném okolí, ale nenazvalo se to třeba exercicie
71 nebo nějakým jiným takovým případným názvem, ale byla to třeba brigáda – lesní brigáda. Tak
72 sme se scházeli a tam sme byli formováni, ale už to bylo tak, aby to nebylo provokující pro tu
73 Státní bezpečnost. Snažili sme se jí unikat. Oni však o všem věděli, ale my sme byli takoví dost
74 jako naivní, tak sme to zase tak úzkostlivě neskrývali, ale už se ty schůzky dělaly v bytech a
75 nějak se to nerozšiřovalo a o té struktuře naší činnosti sme se nesdíleli s někým, kdo to
76 nemusel vědět a tak dále. Ta činnost šla do takového, řekl bych skrytosti. No ale samozřejmě
77 ta druhá strana, ta politická moc, ta to sledovala. Ta sledovala činnost církve a věděla, že toto
78 existuje. Šla po tom a začlo veliké zatýkání v 50. letech. V 50. roce v červnu byl zatčen právě
79 ten už dříve zmiňovaný Pater *****. Byl zatčen a za vinu se mu kladlo, že tady organizoval tu
80 studentskou katolickou akci a že měl ještě kontakty teda s cizími, oni to nazývali agenty, tady
81 hned po válce jezdil Chorvat *****, který zakládal tzv. rodinné kroužky a tady teda se
82 aktivně zapojil do zakládání těch studentských, dneska bychom řekli komunit a a to mu bylo
83 pokládáno za vinu. Resumé je takové, že v červenci 1951 odsouzení ve větší skupině v tzv.
84 monster procesy. Víte co to byly monster procesy?
85 T: Monster procesy?

86 P: Monster procesy, to byly takové procesy, které byly otevřené veřejnosti, ale jenom té zvané
87 veřejnosti. Jen těm komunistům a tak dál. A nebylo to v soudní místnosti, ale bylo to třeba na
88 stadioně a tam se odbýval ten soud, v tom procesu, ve kterém byl odsouzen pater *****, náš
89 profesor náboženství, tak tam, ten dostal těch 18 let, tam byly vysloveny taky 3 rozsudky
90 smrti, které byly taky provedeny. Takže to nebyla žádná legrace. A my sme právě v tom 50.
91 roce o prázdninách měli takové setkání, zase takové formační setkání, ve Vidlích, v Jeseníkách
92 a tam za náma přijel jeden z našich členů, který je dneska taky už po smrti, aby nás
93 informoval, co se děje, tak nám řekl: „Otec ***** je zatčený a dávejte si veliký pozor, abyste se
94 nikde jako neprolátlí, že sme tady měli to formační setkání. Takže ta naše činnost víceméně šla
95 do útulumu, takže v tom 51. roce se už ta činnost nevyvíjela. Já sem de facto skončil ve svých
96 18 letech. Protože já sem 32. ročník. No a v 51. roce sem měl maturovat. V 51. roce. Nestalo se
97 tak, ačkoliv sem měl písemky hotový, všechno. Té maturitě předcházely takzvané prověrky.
98 Prověrky to byl termín, který označoval takovou akci, ve které se prověřoval ten člověk, jestli
99 je schopný k výkonu té či oné funkce a tak dál. No a tady se prověřovalo jestli já sem a ještě
100 pár dalších, vlastně vůbec kdo z těch maturitních ročníků bude (pauza, něco hledá) je vhodný,
101 aby byl připuštěn k maturitě nebo nikoliv. No a já ještě s těmi spolužáky, mimo jiné z těch 4
102 dva byli s vyznamenáním, tak sme nebyli propuštěni k maturitě. A tady mám autentický
103 vyjádření ředitelství školy, ve kterém se píše: „Ředitelství potvrzuje, že ***** narozený *

- 104 ***** v Ostravě ukončil dne 30. května 1951 gymnazijní studia. Jeho prospěch byl po
105 celou dobu studia chvalitebný, chování bezúhonné, jeho studijní a pracovní morálka byla
106 velmi dobrá. K závěrečné zkoušce nebyl připuštěn, protože se během studia na tomto ústavu
107 nezapojil do práce mládežnické organizaci, odvolávají se na své náboženské přesvědčení.“
108 Jo, podepsán třídní a ředitelka. No takže já sem nebyl připuštěn k maturitě, teďka budu mluvit
109 o sobě s dovolením. Pro mě to znamenalo a pro nás 4, že si musíme najít nějaký zaměstnání.
110 Takže, takže my sme chodili po fabrikách a ptali sme se, jestli by nás nevzali jako
111 zaměstnance, samozřejmě po nějakém předchozím zaučením, abychom měli aspoň nějakou
112 kvalifikaci, no tak sme mimo jiné přišli do jedné z největších továren brněnských tehdejších,
113 první brněnská strojírna, ano a tam sme byli přijati do zaučovacího kurzu. Mě zaučovali na
114 zámečnicka a ty ostatní, jednoho na soustružníka. Teda nás 3 na zámečnicka a ještě tam byli
115 další takový študenti, kteří se nedostali k maturitě. Takže my sme tam nastoupili v září 1951
116 jako študenti dělníci.
117 T: A měli ste třeba šanci, že příští rok budete připuštěni nebo to už bylo konečný.
- 118 P: No. Ne. Oni nám řekli: „Podívejte, jděte na rok do průmyslu a po roce dostanete jiné
119 myšlenky a budete se moc přihlásit k maturitní zkoušce.“ A tak sme učinili.
120 T: Jo takhle.
- 121 P: A po roce, krajská komise pro závěrečné zkoušky při krajském národním výboru v Brně
122 nevyhověla vaší žádosti o povolení externí závěrečné zkoušky v podzimním období 1952 na
123 gymnáziu ***** v Brně, protože nespĺňujete zcela podmínky pro připuštění k této
124 zkoušky stanovené v odstavci 1 v oběžníku Ministerstva školství a tak dál. Z posudku, který o
125 vás podala závodní rada vašeho pracoviště“, tzn. revoluční odborové hnutí, „vyplývá, že tou
126 dobou nedáváte bezpečnou záruku toho, že splníte záruky na novou socialistickou
127 inteligenci.“ Jo?
128 T: Aha.
- 129 P: Černý na bílým to mám, jo. 51, teda 5 už to je. No čili tím to bylo uzavřeno, že. Pro státní
130 moc to znamenalo jediné, že nás povolali na vojnu, kteří sme měli už ty roky, tak nás povolali
131 na vojnu, čili já sem v tom to bylo 52 nám to odpovíděli takhle a já sem v 52. roce nastoupil k
132 pomocným technickým praporům. To byla technická služba, která s vojnou měla málo
133 společného, protože většina těch členů pomocných technických praporů, byla zařazena do
134 pracovních útvarů. A většinou to byly útvary, které pracovaly v hornictví nebo ve stavebnictví.
135 Takže já sem do toho roku 52 až do roku 54 pracoval první rok ve stavebnictví, teda jako, ale
136 nemůžu si v nejmenším stěžovat, protože nás poslali do Tater, do Vysokých Tater a tam se

137 stavělo sanatorium a tam sme dělali takové výkopové práce. A bylo to bezvadný. Nás tam bylo
138 asi tak 15 a naše heslo bylo: „Car daleko a Bůh vysoko.“ (smích). A ten náš velitel, ten tam byl
139 taky z trestu, takže to bylo jako fajn, ten první rok. A druhý rok sem byl na velkoxx
140 československé armády, ale tam to taky nebylo špatný, protože já sem byl jeden z mála
141 gramotných, takže sem tam pak dělal takovýho účetního, takže to bylo taky dobrý, ale byl sem
142 stále pod hledáčkem Státní bezpečnosti.

143 T: A to ste byl, protože ste-nebo z jakýho důvodu jste byl pod hledáčkem?

144 P: Ted'ka to řeknu.

145 T: Jo, pardon..

146 P: Ted'ka to řeknu. Pod hledáčkem proto, protože estébáci o nás věděli, proto. O nás věděli, že
147 my sme byli zapojeni do té studentské katolické akce. A to jak se později, jaksi, to předbíhám,
148 to bylo charakterizované jako protistátní činnost, my sme byli protistátní živly. Takže oni nás
149 měli teda v patrnosti a většinou třeba ti, s kterýma já sem tam byl v těch Tatrách na tom
150 pracovišti, tak to byli většinou študáci taky. Nebyli to teda nějaký vyloužené protistátní živly, to
151 byli synové nějakých podnikatelů byvalých, nebo úředníků ještě z předchozího režimu nebo
152 nebyli prostě dobře zapsáni. Takže to že po mě šli nebo že mě měli v tom hledáčku, sem
153 poznal podle toho, že třeba. My sme se vraceli z té Poljanky, jestli to aspoň trochu znáte,
154 Tatranská Poljanka, dneska už je to hotový, tedhá se tam stavělo veilkánský vojenský
155 sanatorium. My sme tam měli takovej barák, kde sme byli ubytovaní a jednou sem došel s tou
156 skupinou teda po směně na ten barák a zjistil sem, že moje věci sou tam zpřeházeny a zavolal
157 mě ten velitel, náš teda, a říká mi: „Byla tady kontrola z ministerstva z národní obrany a vzali ti
158 tam věci nějaký. Knižky.“ No, já sem tam měl třeba Nový zákon sem tam měl a měl sem tam
159 jedny skripta latinsky psané, Úvod do Nového zákona latinsky psaný. Tedhá se teologie
160 študovala hodně latinsky, z latinských materiálů, třeba filozofie latinská byla, jo. Latinsky
161 psaná, že. To je taky, jak to měl těžký svatej farář Arskej, když on se v 17 letech teprve naučil
162 číst a psát a potom na teologii študoval latinsky. A on mi říká: „Oni strašně jako nadávali, jak
163 to jako on trpí, tak že jim slíbil, že to, prostě, že to bude deponovaný a že to pošle dom. Tak mě
164 tam šel tak jako na ruku. A vyústilo to v to, že já při příští dovolence sem to vzal domů, jo. A
165 když sme zas už byli v Ostravě, tak tam mi dělali prohlídky osobních věcí, ale bez mého
166 vědomí teda. A taky mi vzali Nový zákon a já nevím co ještě, nějakou knížku. A pak mě volali,
167 tzv. OBZ – Bezpečnostní zpravodajství, že to tam nesmí být. Tak já sem na té vojně byl v
168 podstatě 2 roky bez jednoho týdne. Já sem měl jít za týden do zálohy a přišel pro mě ten, my
169 sme jim říkali obezřeták, to byl bezpečnostně zpravodajský důstojník, to byl obdoba státní
170 bezpečnosti v civilní stře, tak toto bylo ve vojenské stře. A ten mě řekl: „Soudruhu, vem si

171 věci, jo.“ Ne takhle, já sme se ho ptal, on za mnou přišel, abych šel s ním. A já sem se ptal:
172 „Mám si brát jako opasek?“ Protože vojáci musí nosit opasek a čepicu. A on: „Ne ne, to ne.“
173 Jmenoval se Novakovski, to si pamatuju. A to říkal nene nepotřebujete nic. Tak mě vedl po
174 schodech dolů a dole stálo auto. A tam už byli ty obezetači a já už vědě, že je zle. Hodili mě do
175 auta, dali mě klepeta jo a odvezli mě, někam. Tam potom že jo došlo k takovému předběžnému
176 vyšetřování, dovedli mě do takový místnosti, tam sem byl sám a přede mnou bylo asi nějakých
177 7, 7 nebo 8 těch estébáků těch vojenskejch. „Proč ste tady? Proč ste tady?“ „No já nevím, já
178 sem se ničeho nedopustil.“ „Jen nám řekněte, proč ste tady.“ Já sem říkal: „Já fakt nevím, proč
179 sem tady. Já si nejsem ničeho vědom.“ No, byl sem si vědom, jo, ale nechtěl sem s tím jít na
180 trh. Třeba jak sem tam dělal toho, toho takovýho jako účetního, nebo plánovače se tomu říkalo
181 tehdy. A tam byla taková zásada, že ti, kteří nespínili normu v těch uhelnejch dolech, kteří
182 nespínili normu, tak byli sankciováni. A bylo to odstupňováno po 5%. Kdo měl -5% pod 100%,
183 tak měl strženou dávku mzdy pod 100% atd. Takže za každých 5% 10%. Já sem se ještě s těma
184 kamaráda, kteří dělali podobnou, já sem byl jako u roty, ta rota měla 275 lidí a tak sme se
185 domluvili, že to budem fixlovat, že budem přepisovat ty čísla těch procent. Tak sme to
186 přepisovali. Tam bylo třeba 85%, tak sme napsali 105% a tak. A tím sme ochudili vojenskou
187 správu teda o dost peněz. Ona samozřejmě, 200 lidí nebylo pod 100% a těm klukům sem
188 pomohl, oni z toho živili rodiny, jo. Tak sem si myslel, jestli toto nebylo ono. Neříkal sem nic.
189 Potom další věc byla letáky. V 53. byla měna a Američani rozhazovali letáky, hlavně v tom
190 západním pohraničí a to sem samozřejmě dostávalo po celý republice, letáky, který byly
191 protivládni, napadaly tu měnu a proradnost těch politiků, kteří tvrdili jeden den, že nebude
192 žádná měna, druhý den ta měna byla. A to byla razantní restrikce, 1:50, že. Měli 50Kč, zůstala
193 jim 1Kč. Ani to nebylo ono. Potom ještě jeden případ sem měl a ten mi teda dost dělal obavy.
194 Já sem měl možnost omluvit jednu směnu tomu svýmu, svýmu jako spoluvojákov. A přišel za
195 mnou jeden z tý roty a říkal mi: „Já bych potřeboval za manželkou zajet, za manželkou.“ Já
196 sem říkal: „No jo ale musíš se vrátit, musíš se vrátit do těch 24h, musíš být zpátky. On mě to
197 slíbil a on se nevrátil asi 5 dní už byl pryč. A já sem to říkal tomu podporučíkovi, Surmovi,
198 Surma se menoval, a on byl takovej jako dobrej, kterej s náma byl v těch Tatrách. Já sem mu to
199 říkal a on mi říkal: „No co s tím budem dělat? Musíme to nahlásit jako mimořádnou událost.“
200 Tehdá takový věci se hlásily pod termínem mimořádná událost. Tak se to nahlásilo, on teda se
201 vrátil, už teda nevím, jestli tam někdo za ním zajel z té posádky, nebo samotnému mu to došlo,
202 že nás podrazil takhle, jo, tak se vrátil a řekl, že já sem mu to povolil. Tak sem, že tohle to bylo.
203 Ale nebylo. Ani jedno, ani druhý, ani třetí nebylo ten důvod. Ten důvod byl v tom, že prostě šli
204 po té mé činnosti v té SKA – Studentské katolické akci. A to sem zjistil podle toho, protože oni
205 vytáhli seznam, tam byla celá řada jmen a jak on to začal číst, tak sem zjistil „Aha, tak toto

206 jsou všichni ti, co byli na rekollekcí, to znamená na tom setkání našem, rekollekcí v Rajhradě, to
207 už sem věděl o co jde. Tak už sem aji věděl, koho můžu jmenovat, protože o tom vědí. Tak já
208 sem říkal: „Ano, to sem, ale neměl sem nějaký pocit, že by to bylo něco proti režimu nebo tak.“
209 No nenene. Tak tím to skončilo. Hodili mě do takového sklepa, tam nebylo vůbec nic. Ani cela.
210 To byl vznešenější název pro ten prostor tam. Tam nebylo okno, tam byla vybouraná cihla
211 akorát, tak tam sem byl nějakou dobu a pak mě odtáhli zase pryč. A já sem nevěděl kam. Zase
212 mě vyvedli ven, dali mě ty železa, dali mě na oči takovou neprůhlednou pásku, abych nevěděl,
213 kam jedeme. Tak sme jeli. Já sem nevěděl, kam jedeme a oni samozřejmě mezi sebou se taky
214 nebavili ti policajti, protože vedle mě seděl ten bachař, z druhé strany taky, ve předu taky.
215 Nevěděl sem. Dojeli sme někam a tam taková obvyklá procedura. Svíknout a fotografie, otisky
216 prstů atd. mundur dali a hodili do cely. A nic sem nevěděl, nechali mě tam a já sem tam byl
217 řadu týdnů teda, na té samotce a to už byla teda normální cela. V té věznici. A pořád sem
218 nevěděl, kde vlastně sem. A potom najednou sem slyšel, tam bylo nahoře takový okýnko, to
219 chodil bachař otevírat a zavírat. A tam bylo hlášení městského národního výboru města
220 Trenčína, tak sem věděl, že sem v Trenčíně. Tak v tom Trenčíně probíhalo to vyšetřování, který
221 v podstatě mapovalo tu, tu, moji tzv. angažmá v té studentské akci. Já sem nebyl žádná velká
222 ryba nebo tak, já sem byl člen toho primárního kroužku, že a když přišla řeč ještě předtím s
223 paterem *****, až, protože on tušil, že ho zatknou, protože už věděl, že ty jeho
224 spolupracovníci z Prahy, to byli významní teologové, Vandr a Zvěřina, velice známí, tak ti byli
225 už pozatýkáni, tak bylo jasné, že to na něj taky padne a já sem dal najevo, že bych taky jako
226 nebyl proti, kdyby mě taky jako jmenoval mezi své spolupracovníky, takže tak se taky potom
227 stalo no a já sem na té samotce byl, jak sem říkal, řadu týdnů sem tam byl. A to opravdu sem
228 byl na cele, která neměla absolutně žádný vybavení, tam nebyl stůl, stolec, židle, nic, tam byl
229 akorát takovej ten tureckej záchod, ten nížkej a k tomu byl kohoutek. Jinak aji ručník byl
230 venku, na dveřích pověšenej. A to byla taková doba, kdy já sem tam prožíval takovou samotu a
231 nebyl to žádnej klídek, protože já sem nevěděl dne ani hodiny, kdy mě zavolaj k výslechu.
232 Výslechy někdy trvaly nonstop 12 hodin, ve dne v noci, ve dne v noci. Já sem zalehl a nevěděl
233 sem, kdy mě vzbudí, jo. A zase zavázat oči a teďka někam odvedli, přivedli do kanceláře na
234 židli a 12 hodin sem tam seděl na židli. No a takže a nějak sem to asi nesnášel fyzicky moc
235 dobře, protože jednou mi ten estébák říká: „Človče, vy ste strašně vyhublej, jak to?“ Říkám:
236 „To není moje věc, to je vaše věc.“ Takže skončily prostě výslechy a potom mě dali na celu s
237 jedním klučinou, to byl soustružník a nevím zač on tam teda byl a ten mi vydal takový krásný
238 svědectví o pozdějším provinciálovi P. Janu Pavlíkovi, s kterým on seděl. A on říká, on věděl,
239 že je to kněz, a on říká: Já bych jednou chtěl být takovým člověkem jako je ten P. Pavlík. Při
240 tom on nebyl taková zbožná duše, nene. Tak po těch 5 měsících mě odvezli do Brna tady k

241 **soudu, že tady sem byl teda na cele, to bylo taky takový zajímavý. Musím hlídat hodinky.**
242 T: Víte co, já jenom zkusím napsat, že se opozdím, abychom nemuseli být ve stresu, že to nestihnáme.

243 **P: a tady na tom Cejlu, napřed sme byli jenom dva a zase velikánská cela a tam už teda bylo**
244 **vybavení v tom smyslu, že tam už byl stůl a byly tam lavice, ale zas třeba WC bylo**
245 **reprezentováno normálním kýblem, bez nějaké záclony, to byla taky asi jejich nějaká taktika,**
246 **ponížit člověka. Takže kýbl normálně, kterej se každý ráno vynášel a měli sme tam slavníky,**
247 **který se vždycky ráno, po budíčku se musely vyskládat, my sme tomu říkali katafág, a to se**
248 **těma dekama tak obložilo, a vždycky ráno přišla kontrola a ti to kontrolovali, jestli je to**
249 **všechno v pořádku. Na té cele sem byl se zajímavými lidmi. Jedním z nich byl Igor Helfrt, to**
250 **byl diplomat, syn toho hudebního pedagoga Vladimíra Helfrta, Helfrtova ulice je v Brně, taková**
251 **dosti známá a jeho tatínek vyučoval na brněnské filozofické fakultě. A teď ten Igor Helfrt to byl**
252 **diplomat ve Skandinávii, takovej pohlednej člověk, mladej, vysokej, spíš takovej uzavřenější.**
253 **Jednou nás vedl bachař, my sme se přihlásili k zubaři, tak nás dva vedl bachař a šli sme**
254 **ženským oddělením a tam na té chodbě pracovaly dvě ty muklině, 2 ty vězenkyně a bachařka**
255 **na ně dohlížela a my jak sme šli kolem, tak najednou sem si všiml, že ta jedna vězenkyně se**
256 **otočí a on se na ni taky podívá a zůstanou tak jako by na sebe civět ale ten bachař běžte,**
257 **běžte, běžte a ta bachařka taky „čelem ke zdi“ a tak se odbyla návštěva u zubaře, my sme**
258 **přišli zátky na celu a já povídám: „Igre, kdo to byl jako že ste se tak jako zarazili oba.“ To**
259 **byla manželka.“ A tys nevěděl, že je zavřená?“ „Ne, nevěděl sem.“ Takže on nevěděl, že ta**
260 **jeho žena, jo. Nebo tam byl profesor Hubert Pelikán tady z Vědecké fakulty, taky taková**
261 **zajímavá osobnost. Ten si vymínil hodinu ticha. Hodinu ticha a tu hodinu on chodil takhle**
262 **kolem toho stolu a nějak meditoval nebo co. On to byl rottarián, z Rottary klubu, člen Rottary**
263 **klubu. Nebo zase tam byl jeden, kterej zase neuměl vůbec česky. On znal česky akorát „Pán**
264 **dejte pěkně prosím kusek chleba.“ A jinak neuměl nic. A já sem, my sme měli němčinu celu**
265 **válku, museli sme znát z paměti německy Hitlerův životopis a hymnu německou a číst**
266 **německý knihy a takhle a měli sme 7 hodin týdně němčinu. Jeden den 2 hodiny, takže do nás**
267 **to dost cpali. Takže já sem s ním teda jako komunikoval a on mi vyprávěl, že byl v**
268 **Mauthausenu a že ho odsoudili, že tam týral vězně a že to není pravda atd. A byl odsouzenej k**
269 **treštu smrti. A měl takový zvláštní režim, on si vždycky musel vytáhnout slavník proti světlu a**
270 **to světlo na něj svítlo celou noc a musel mít ruce na dece a když něco nebylo v pořádku, tak**
271 **bachař klepal na dveře. A pak ho odvezli a já sem nevěděl, co s ním bude a mě po těch 9**
272 **měsících odvezli na Pankrác a z té Pankráce na Jáchymov. Na tom Jáchymově sem 4 roky**
273 **pracoval na těch uranových dolech jáchymovských, zajímavý bylo takový to, vždycky tam sou**
274 **takový krásné momenty vztahový, že třeba já sem tam, mě hodili na barák a tam za mnou**

275 přišel jeden kluk, o pár roků starší než já, já sem byl vykulenej, byl sem tam jeden z
276 nejmladších a von mě říká: Ty nepotřebuješ něco? Ne díky, nepotřebuju. On za chvíli přišel a
277 donesl mi nějaký sušenky. Já sem se až potom dověděl, že to byl kluk, kterej prošel Osvětimi,
278 Terezínem, Osvětimi a přežil to teda a odjel v nějakým 48, v Izraeli a bydlel v těch kibucech a ty
279 se mu nelíbily, protože to bylo v takovým komunistickým duchu vedený, všechno společný,
280 tak od tud odjel a tady ho zatkli jako sionistu, jako špiona a nevim kolik dostal, asi 12 roků
281 trestu. Já sem shodou okolností sem se o tom jeho osudu dověděl z té Paměti národa, jak oni
282 to vysílají vždycky v tu sobotu ve čtvrt na 10. Tak jednou Franta Kraus – jo jo. A teďka vykládal
283 o Nikolaj, protože Nikolaj to byl takovej pověstnej tábor, tak sem se vlastně dověděl, jak to
284 skončilo. A taky, prostě oni zlomili toho člověka a on ze strachu, aby něco podobnýho, co
285 prožil v té Osvětimi a v těch nacistickéjch lágrech a kriminálech, aby něco takovýho ho
286 nepotkalo znovu a neprožil celej život jo takhle, tak jim podepsal spolupráci, jako Státní
287 bezpečnosti. Říkal: Já sem nikomu neublížil, já sem nikoho neudal, nebo tak, ale podepsal
288 sem jim to. A mrzí mě to, ale už to nemůžu to odčinit.

289 T: A to podepsal v tom táboře, v tom Jáchymově?

290 P: Ano, ano, ano.

291 T: Takže on jakoby donášel na spolupězně nebo

292 P: Měl by donášet na spolupězně, ale samozřejmě oni to někdy dělají tak, my vás pustíme na
293 podmínku, ale podepíšte nám spolupráci. Takže on už dlouho nebyl v táboře a už byl venku a
294 venku že jo on získával kredit tím, že o sobě prostě, že lidé věděli, že byl politickéj vězeň, takže
295 k němu měli důvěru a oni právě takový lidi potřebovali, kteří měli důvěru. A to byla jejich
296 taktika. Získávat si lidi právě z řad těch politickéjch vězňů. Oni nezískávali lidi z řad
297 kriminálních vězňů, těm nikdo nevěřil, jo, ale těm, kteří třeba byli odsouzeni za velezradu a
298 třeba měli vysoký tresty, tak ty oni se snažili získat. A získali je. A někdy to bylo tak, že ti kluci
299 byli tak féroví, že nám řekli: Oni mě donutili k tomu, abych jim podepsal spolupráci. Takže
300 kdyby vás potom vyšetřovali a řekli: Podívej, ten a ten Franta nechci dál jmenovat, tak ten
301 podepsal spolupráci a vykládal o tobě to a to, tak abyste nebyli překvapeni, tak to nebude
302 pravda. Já nikoho neudám.“ Takže oni tak získávali lidi. A získávali si lidi po amnestii. Byli tam
303 velice známí aktivisté, teda známí v tom prostředím vězeňském, tak až se dostal domů, tak ze
304 strachu, aby jeho manželka, protože vstoupil do manželství až po návratu z basy, aby nebyla
305 perzekuovaná, rodina, tak jim to taky podepsal. A byl to takový skalní, ale zlomilo ho to. Ty lidi
306 to lámalo. Bohužel se to těm estébákům někdy toto zadařilo, že je chytili do té pasti. Já sem byl
307 teda odsouzený za velezradu a ten důvod byl, že sem vyvíjel tzv. protistátní činnost a že sem
308 působil na své spolužáky, abych je odvrátil od myšlenky komunismu a přivedl je ke

309 křesťanství, to byl důvod, proč já sem dostal velezradu. Takže já sem to v těch dolech pracoval
310 ty 4 roky, o tom by se taky dalo strašně moc jako vykládat, ale já potom, když sem psal různá
311 ta svědectví, toho mám taky teda štos, tak sem se spíš zaměřoval na to, jak to na mě působilo.
312 Formativně jako. Že člověk v tom prostředí najednou prostě se zbavuje všech možných
313 takových klíšů a dostává se na podstatu osobnosti a to je dáno i těmi vnějšími podmínkami.
314 Bud'to tou naprosto izolací, kdy opravdu člověk je naprosto sám se sebou, ale i já jako věřící s
315 Bohem a vstupuje do toho pouze za represivní složka reprezentována teda těmi vyšetřovateli.
316 Jinak sem ale sám a prověřuje se ta má věrohodnost toho mého zaměření duchovního, do jaké
317 míry sem já schopen toto uvádět do praxe těch bezprecedentních situací, do kterých sem se
318 dostal. Do jaké míry mě ta, ta řekl bych víra, drží nad věcí, nebo se ztrácím v jakési ideologii. A
319 tam sem poznal ten rozdíl mezi ideologií a mezi vírou. Mezi vírou, jako takovým sebevzdáním
320 Bohu a mezi vírou jako souborem ideí, která mi k ničemu de facto jako nezavazuje. To byla
321 jedna rovina. Ta naprosta izolace. S tím se člověk nesetkal běžně v životě. A druhá, totální
322 absence soukromí. Na těch táborech, kdy člověk není ani minutu sám. Dostane se na tábor,
323 tam je asi 1500 lidí, na barák a tam je třeba, tam nás bylo asi 16 nebo 20 na tom baráku. Málo
324 místa a člověk naráží na toho druhého, stále musí nějak uhýbat, musí se vyrovnávat s tou
325 jínakostí každého člověka. A tam zase jde na dno. A uvědomuje si v čem je podstata té mojí
326 víry a toho mého vztahu k Bohu a jak se musí odrážet v tom vztahu k těm, kteří jsou mě dáni a
327 do jaké míry já sem schopen jim o té víře svědčit a do jaké míry sem schopen taky přijat tu
328 jejich korekci, tak abych z toho vyšel v jakési katarzi, v jakémsi očistění. Samozřejmě to je
329 jeden z takových těch pohledů na věc. Někdo se tím nechal zlomit a upadne do jakési
330 bezvýchodnosti, beznaději, která končí třeba tím, že se pověsí. Taky takový případy znám. Ale
331 já sem to spíš chápal jako takovou šanci poznat v čem spočívá podstata toho mého
332 křesťanství, co po mě Bůh žádá, když mě takto formuje, jo, když mě zablokoval prostě tu
333 budoucnost v té sféře občanského růstu kariérního, který měli spolužáci, kteří takto postižení
334 nebyli. A to pro mě byl si myslím největší přínos, za který sem Pánu vděčný. Protože já sem
335 poznal, že to nejdůležitější, na čem jako v životě záleží, je být věrný těm zásadám a těm ideám,
336 tzn. Bohu za každých okolností, i za těch bezprecedentních a to mě provázelo jako vklad do
337 toho dalšího života, když jako já sem se vrátil

338 T: A. Jen jestli se můžu doptávat?

339 **P: No jistě.**

340 T: Tak kdybyste mohl takhle říct, během toho, co ste byl v tý izolaci dlouho nebo v tom táboře, něco co
341 vám dodávalo sílu, tak to by byla ta

342 **P: Ano, něco co mě dodávalo tu sílu bylo těch faktorů bylo více. Bylo to vědomí toho, že Bůh**

343 je se mnou. To mě dodávalo sílu na těch samotkách. To že sem tam našel společenství stejně
344 smýšlejících a žijících křesťanů v podobě v těch muklů. My sme tam skutečně utvořili
345 společenství, které žilo jako společenství křesťanů. Tzn. snášeli břemena jeden druhého,
346 abych to řekl biblicky: Neste břemena jeden druhého. Prakticky to vypadalo tak, že sme se
347 třeba scházeli. Samozřejmě zase to muselo být tak, aby to unikalo pozornosti, ale tam už ta
348 možnost toho setkávání byla. Byla prostě větší, protože na tom táboře, tam sme se mohli, ty
349 baráky se mohly navzájem ty osazenstva navštěvovat. Takže to sme se vzájemně drželi. Já si
350 pamatuju na jednu situaci, kdy ze začátku, já sem jako velice těžko snášel tu námahu té práce,
351 té hornické práce, protože já sem 9 měsíců na nic nesáhl, oni nás, my sme nepracovali, 9
352 měsíců vůbec nic a teďka najednou mě dali do šachty a já sem tam byl na tzv. výklopu a tam
353 sem musel teda velice tvrdě zatat ten svůj úkol, který spočívá v likvidaci toho odpadu, který
354 tam dovážely ty důlní vláčky a já sem musel být s tou likvidací jednoho vláčku hotovej než
355 přijede ten druhý vláček a to bylo pořádně a jeden z těch mých známých František xxx, on pracoval v
356 já už sem neměl na to sílu pořádně a jeden z těch mých známých František xxx, on pracoval v
357 Akademii věd v ústavu pro jazyk český, tak mi říkal: A nechybí ti něco? Já sme mu říkal: Ty já
358 mám takovou jakousi jak skoro depku z toho, že já to nestíhám. No, to máš říct hned, to my už
359 ti jako pomůžeme. Pak se stalo, že mě odsud vzali a dali mě k jednomu zedníkovi, taky mukl
360 teda, jako helfra a tam se vyzdívají ty komíny a potom po čase zase už sem šel zase na jiný
361 pracoviště a to sem si zvykl, ale ten první ten náraz, ten pro mě byl teda jako dost takovej, dost
362 náročný a právě to vědomí toho společenství, to že tam člověk není sám, to je takový velice
363 povzbuzující a posilující a za to sem teda velice vděčný a my sme tam třeba tajně měli misálek,
364 jo, a takže sme vždycky si napsali v sobotu nebo v tom dni před nedělí texty a čtení a
365 evangelium a to kolovalo mezi námi. Jeden čas tam byli i tři kněží, to bylo ale jen krátkou
366 dobu, ale byli tam a oni celebrowali mši svatou, ale to bylo utajený všechno. Jeden stál
367 vždycky před barákem, druhý na chodbě a jak šli bachaři, tak dával signály a všechno se to
368 muselo zakrýt. Na to jako se nepříšlo v podstatě. Já sem třeba ta měl taky jednu knížku, to byl
369 takovej bestseller poválečnej o jednom knězi, který působil v Anglii a takovým humorným
370 způsobem popsaná taková obhajoba církve, velice vtipný a já sem to měl schovaný a nikdy mi
371 na to nepříšli. Tam byli tzv. filcunky, který byly čas od času. Spočívaly v prohlídkách těch
372 ubykací, my sme museli nastoupit na ty prohlídky a nikdy mi na to nepříšli, měl sem takovou
373 skryš, na kterou nikdo nepříšel. Tak to bylo takový dobrý. V tom, v takové té vzájemné
374 komunikaci a v tom posilování vzájemném nám pomáhali někteří, kteří byli nějak mimořádně
375 obdarovaní, třeba paměť. Tam byl jeden kantor, jmenoval se Pavel *** a on znal z paměti
376 z básněnou loretánskou litanii, z básněnou Renčem, Václavem Renčem. Nevím, jestli ho znáte,
377 on byl významnej, byl taky zavřen v Leopoldově. To bylo já nevím kolik to mělo stránek,

378 myslím 40 – 50 stránek. On byl v Leopoldově s tím Renčem nějakou dobu, on ten Renč byl
379 taky na samotkách, takže tam to bylo omezený ten kontakt. Ale on se to naučil a on nám to po
380 nedělích přednášel. To bylo perfektní. Nebo nějaké ty přednášky katolické nauky, to bylo
381 takový jako povzbudivý, takže to mě jako teda taky hodně drželo. Jednak ten svátostný život,
382 ten duchovní, který byl podpořen třeba tím setkáním s tím Božím stolem, ale i to živé
383 společenství Církve, to taky. Tak ale po těch 4 letech, ale samozřejmě vykládat o tom, jak mě
384 Pán chránil od těch těžkejších úrazů, to by zase bylo na dlouhý vykládání, tak mě po tom odtáhli
385 do Leopoldova. Přivítání v Leopoldově, na to nezapomenu, my sme nás tam dovezl autobus,
386 přes Pankrác, na Pankráci sem byl týden, já sem z toho tábora jel sám, ještě s jedním klukem
387 sme jeli, toho nechali někde po cestě, nevím kde už. No a potom z Pankráce po týdnu, co sem
388 pobýval na cestě s jedním, který mimo jiné byl rok přikován k ústřednímu topení, jo. Tak sme
389 dorazili do toho Leopoldova, vystoupili ven, všechno ze sebe svlíknout a ted'ka nás prohlíželi
390 důkladně samozřejmě, ale zase ne tak důkladně, abych nepropašoval jednu cennou věc, jednu
391 velice cennou věc, která, kterou sem si schoval a kterou sem si dovezl i po tom propuštění a
392 to je tady tato. Normální toaletní papír. To když mě prohlíželi, já sme to měl v ruce. Ti bachaři,
393 když mě prohlíželi, já sem měl ty hadry před sebou, stál sem před nima nahej, že, a to sem,
394 toaletní papír sem držel v ruce, nepoložil sem to na zem. Akorát si to mohl prohlížet a tam není
395 nic vidět, nic tam není vidět, že. Jenomže já tam mám celý mešní řád napsanej.
396 T: Aha, tady něco. Aha.

397 P: Jo. A to sem. Tak toto.

398 T: A co že tam je napsanýho?

399 P: Mešní řád. Latinský. To sem si ještě napsal, když sem byl na lágru. Všema těma filcunkama
400 to prošlo. Tak to bylo odpoledne, tak mě hodili na celu, tam nás bylo 14, stísnění, strašně
401 stísnění, když sme si chtěli ustlat, tak 3 museli vystoupit, jeden mohl ustlat. Odpoledne
402 hlášení, že krajským soudem v Bratislavě byl odsouzen Petrovský za pokus o útěk, odsouzen
403 k trestu smrti, trest vykonán. Pokus o útěk, jo. No takže to bylo takový přivítání. Tam sem
404 pracoval teda na soustruhu. Protože já sem v Brně pracoval na soustruhu, i když mě zaučovali
405 na zámečníka, tak sme pracoval na soustruhu. A v Leopoldově za se mě hodili-

406 T: A to byl taky tábor pracovní Leopold

407 P: To je vyhlášená terezínská věznice

408 T: Jo to je Terezínská věznice

409 P: To je vyhlášená. Ty šance takzvané, to opevnění je v některých místech 12m vysoké. To je

410 terezínská věznice, stará terezínská věznice. Takže tam, tam sem byl až do té amnestie a
411 pracoval sem tam v těch dílnách a pak z té malé cely mě dali na velkou a tam nás bylo 60. Tam
412 nás bylo 60, byl tam jeden suchej záchod a 4 kohoutky vodovodní, cela neustále zamčená
413 pokud nás nedovedli na pracoviště a zpátky. Jinak stále pod zámek. Což mělo negativní vliv
414 na psychiku některých lidí, protože vznikala ponorková nemoc, že. To je samozřejmě, my sme
415 někdy pracovali i v neděli, sobotu neděli, ale většinou to tak nebylo a v neděli sme měli volno.
416 A to nás tam bylo těch 60 na tom malým prostoru. Takže tam potom vznikali takhle. Tam sme
417 pak nebyli jako političtí, vlastně nikde sme nebyli izolovaní

418 T: Byli ste smíchaní

419 P: Všude na těch táborech sme byli spoločně i s těmi kriminálníky, ale těch bylo spíš méně než
420 více. A v Leopoldově na té velké cele taky byli. Třeba pode mnou spal jeden důstojník, který
421 zabil manželku a své dvě děti a sebe chtěl taky připravit o život, ale to už nestačil. A to byl
422 komunista, teda jo. Nebo sem pracoval s jedním, který, zase kriminálník, na Slovensku v tzv.
423 vápence tam likvidovali slovenský Židy pod dohledem Esesmanů a tzv. Glinkovy gardy – ne
424 Glinkova, ale Hlinkova garda a byli tam dva členové té Hlinkovy gardy, jeden byl takový řádový
425 voják, který měl tu službu strážá a druhý ten se podílel na likvidaci i dětí a tak. A já sem s tím
426 jedním, ne s tím masovým vrahem, s tím druhým sem mluvil a on říkal: Víš, já už sem nemohl
427 od toho ustoupit. Já sem nevěděl do čeho oni mě posílaj, jen sem jen viděl, že ty auta, jezdi
428 plná jedním směrem, jo, tam k té Vápence“, že, to bylo někde na středním Slovensku, já už
429 přesně nevím, jak se to jmenovalo to místo, ale byl tam takovej velkej proces koncem 50. let,
430 to i vysílali v rádiu „a já už sem prostě chtěl odejít, ale oni mi říkali: Jestliže odejdeš, tak to
431 bude kvalifikováno jako dezerce a půjdeš k vojenskému soudu.“ Tak ten dostal asi 15 roků a
432 tam ten dostal nejdříve trest smrti, ale protože to byl komunista, tak mu dali doživotí.

433 Jmenoval se Jan Potr. V tom, z toho Leopoldova já sem potom odešel, na amnestii v 60. roce
434 mě pustili domů, to velkou většinu tehdy. Kromě těch, kteří byli zapojeni do nějakých, do
435 nějakých skupin ozbrojených nebo nějaký ty těžký kalibry, ty tam jako ještě zůstávali, třeba 2
436 roky, ale ostatní jako většinou teda ty politický už šli domů.

437 T: Takže teda to ste, to ste tam byl kolik let dohromady? Od toho, co vás zavřeli.

438 P: Já sem tam byl skoro 6 roků. Dva roky sem tam byl teda na té vojně, jo, a z té vojny
439 okamžitě aniž bych šel domů, naši doma nevěděli, co se se mnou děje. Já sem měl přijít z
440 vojny a nikde nic a ti estébáci nepodali žádný oznámení.

441 T: A jak se to dozvěděli?

442 P: Až po týdnech se to dozvěděli, po mnoha dotazech a tápáních, tak se dozvěděli, že já sem

443 **zatčenej.**

444 T: A mohl ste být s rodinou nějak v kontaktu?

445 **P: Mohl sem být v kontaktu písemným. To bylo povoleno, jo, na určitým formátu papíru, který-**
446 **a já tady mám ty dopisy, který já sem psal domů, naši to schovávali. (Ukazuje) Toto třeba**
447 **nebylo doručeno, to sem ukradl z archivu. Po tom 90. roce.**

448 T: Že ste tam psal něco jako

449 **P: Já sem tam psal: „Chtěl bych zdůraznit jenom jedno“, to bylo hned po soudě, v 55. roce**
450 **sem byl odsouzenej, „chtěl bych zdůraznit jenom to, že moje činnost, s kterou ste byli**
451 **obeznámeni, vycházela z mého vnitřního přesvědčení, takže osudem této práce bylo jediné mé**
452 **svědomí, z toho důvodu sem nepocítil nutnost svědomí a obhajoby toho, co bylo předmětem**
453 **mé skutečné činnosti. Mrzí mě narážka státního žalobce na rodinnou výchovu“, takže to byl**
454 **důvod proč mě to jako, proč to jako zadrželi. Já sem to potom, nedošlo to adresát, nechali to v**
455 **archivu. Tady jenom jak vypadaly ty dopisy. Mělo to takhle ten formát. Toto je z vojny, tak to**
456 **není ještě z kriminálu. Jo, tady 55 to už je z té basy. Kuriózní bylo třeba to, že můj brácha o 9**
457 **roků mladší byl velikej fanoušek na sport a tehdy bylo mistrovství světa v hokeji a někde to**
458 **tady ještě mám, tabulku jak kdo s kým hrál a oni mě to nedali a archivovali to jako závadnej**
459 **dopis, protože mysleli, že je, že sou to nějaký, jo tady toto, a to byla tabulka, kdy on jako já**
460 **nevím 13. letej kluk mi to tam (smích)**

461 T: A oni si mysleli, že je tam nějaký zpráva (smích)

462 **P: Jo jo jo, nějakej kód, takže zabaveno. Tak takovýhle věci, no. Já sem potom přišel domů, že**
463 **jo a hlásil sem se na pracovním úřadě a dostal sem podmínku dál na 10 roků. Pustili mě na tu**
464 **amnestii s tím, že do 10 roků se nemůžu dopustit žádnýho trestního činu, no a takže sem se**
465 **hlásil na tom pracovním úřadu a oni mi řekli: „Vy máte tak špatnej posudek, že ste neustále**
466 **narušoval výkon trestu, že sem byl 7x v korekci, korekce to byl takovej bunkr, kam umístovali**
467 **lidí, vězně, kteří se podle jejich minějí něčím prohrěšili.**

468 T: A co to třeba bylo? Čím ste se prohrěšil?

469 **P: No, to je správná otázka. Jednou sem napsal do dopisu: Ještě nikdy nebylo srdce člověka**
470 **tak podobné nejsmutečnější síni, jak je tomu u člověka dnešního věku. A to byla citace**
471 **kulturního ataše komunistické vlády v Paříži, Ivo Flajšman, já sem ho ocitoval a oni mě za to**
472 **dali 5 dní korekce, že je to závadnej dopis. Nebo jednou mě Šlajgr, tzn. mistr na šachtě říká:**
473 **„Vem si nářadí, dáš ho tady tomu a on pude demontovat potrubí.“ To byl mukul, který tam byl**
474 **asi týden, jo. Tak já sem mu to dal a on, naivka, on si myslel, že když půjde a nejbližším**

475 žebříkem, když vyleze nahoru, že bude svobodnej. Jenomže nad každým tým výstupem, tam
476 stál bachař. Takže on když otevřel poklop, vzal ho bachař. A mě dali napomáhání k útěku. Zase
477 teda jako korekci. A to nebyla žádná legrace. Tam mě hodil do korekce, 16. ledna, to si
478 pamatuju přesně, to má nejstarší bráši měli narozeniny 16. ledna, jo a já mu říkám: Pane
479 veliteli, tady je rozbitý okno. Nemějte dělat lumpárny, jinak byste nebyl tady. A tam nebylo
480 žádný topení, v lednu. Tam v 55. roce tam bylo -55 stupňů. Takže zase žádná legrace. Zase v
481 úzký kobce, tam nebylo nic, zase jen kýbl a jinak nic a strava každej 3. den jinak kousíček
482 chleba, voda, ráno v poledne, večer, jinak šmitec. Takže za každou možnou pitomost se člověk
483 mohl dostat do korekce. Tak on mi řekl, vy ste takhle měl, leda hornictví nebo stavebnictví, tak
484 sem mu řekl, že si něco najdu. Sem našel potom, tam hledali inzerátem mládeho chlapa do
485 učení, tak sem se přihlásil, mě bylo tehdy 28 roků, tak mladej už sem teda moc nebyl, ale tak
486 mě vzali na zkoušku a s jistými rozpaky, protože ve mně viděli nějakýho náboženskýho
487 fanatika nebo já nevím, já sem je potom postupně z toho vyváděl a nakonec předseda strany
488 té naší dílny řekl té komisi, která vybírala ty příspěvky jako tzv. pomoc rozvojovým zemím, to
489 byly komunistický satelity a oni financovali tu činnost protistátní, tak on jim řekl, já vám na to
490 nedám, protože já sem s ním o tom předtím mluvil a já sem říkal: „Já jim na to nedám ani
491 korunu, ale až bude sbírka na Matku Terezu, tak sme ochoten dát koikoliv, protože vím, že to
492 jde jí.“ Tak on mi řekl: „Tak až to bude, tak mi řekni“ a ta sbírka byla skutečně a on mi dal a
493 dost, předseda partaje a on to tam řekl u té komise, že teda co sem namluvil a že teda nedá.
494 Takže to bylo dobrý, já sem tam měl dobrý vztahy. Já sem nikoho na víru nepřevracel. Já sem
495 se snažil žít tak, aby když oni se ptali, proč seš takovej a ne jinej, ne abych je o něčem
496 přesvědčoval.

497 T: Takže oni na vás nekoukali nějak skrz prsty nebo nedělali vám teda problémy ať už proto, že ste
498 věřící nebo že ste byl vězněnej.

499 P: Ne, to spíš úřady, ale ti jednotliví lidi ani ne, třeba já sem, jestli vás to-hlídejte si čas.

500 T: Jo, já sem to posunula, takže nemusím jít na páťou, tak zatím dobrý.

501 P: Klidně, hlídejte si, to není nic neslušivého, když řeknete: „Já už odcházím.“ V první řadě, já
502 sem se snažil, abych vykazoval co nejlepší pracovní výsledky po stránce kvality. Takže já sem
503 třeba v roce 69. dostal vyznamenání nejlepší pracovník resortu. On mě říkal, ten náměstek
504 toho ředitele: My sme vám to nemohli dát jindy, než právě tento rok, protože ani předtím ani
505 potom, už by to nebylo možný z politických důvodů. V roce 64, 65 sem se seznámil s takovou
506 partiou a tam jeden z nich, kněz, byl mým duchovním rádcem, mi říká: Udělej si maturitu. Tak
507 já sem se přihlásil a oni mi řekli: Ne, to se musíte hlásit na ministerstvo školství a teprve
508 potom, až oni vám povolí, teprve potom, když to bylo z těch politických důvodů, tak teprve pak

509 vás přijmeme k tomu maturitnímu řízení. Tak z ministerstva přišlo, že teda nemají námitek,
510 abych se teda té maturitní- abych se přihlásil k maturitě, takže já sem se v roce 66 přihlásil a
511 zase, to je všechno řízení Boží, já teďka už na náhody nevěřím. Já sem šel nejprve za tím
512 ředitelem a ten mi řekl: Musíte na ministerstvo a tak dál a teďka zkouší ze všech maturitních
513 otázek, protože to už bylo 15 let, to bylo 66, já sem měl v 51. maturovat. A tak sem říkal: „No
514 dobře no. Tak přijďte za dní.“ Já sem přišel za dní do té budovy na Komenského a tam sem
515 potkal uklízečku na schodech. Ta mi říká: „Pane, kam jdete?“ „No já du za panem ředitelem.“
516 „A co mu chcete?“ Tak já sem jí řekl, co chci. A kdybych jí řekl: „Co vám je do toho?“, tak to je
517 všechno špatně. Ale já sem řekl, co chci a ona mi rekla: „Víte co, nechodte za tím doktorem,
518 ale běžet za prof. Liščárem, on tohle má na starosti, ale on ted' vyučuje počkejte až bude
519 přestávka.“ Tak sem počkal, až bude přestávka, měl sem s sebou vysvědčení, on se podíval na
520 vysvědčení, řekl: „Dobry, no, ale vy byste měl dělat zkoušky za těch 15, po těch 15 letech
521 zkoušky ze všech předmětů, jo, ale vidím, že máte dobré známky, tak si uděláte referenční
522 zkoušku z němčiny, poněvadž tu tam nikde nemáte a tady se vyučuje němčina jako cizí jazyk.
523 Dobry, tak obraťte se na prof. Valouškovou.“ Já sem na ní počkal, ona mi rekla, co bude chtít,
524 já sem do týdne udělal písemky, po těch písemkách, ještě to mám napsaný tady, sem přišel na
525 ústní zkoušky – výborný. To bylo začátkem června a v září sem už stál před maturitní komisí.
526 Nejhorší zkouška, já sem měl ještě pak vysokou školu, nejobávanější za celou dobu mých
527 studií, já sem ty kantory viděl poprvé v životě, jednoho vedle druhého, nevěděl sem co a jak,
528 ale nakonec to dobře dopadlo, dobře to dopadlo a ten můj duchovní rádce mi řekl: „Ale tím to
529 nekončí, musíš se zkoušet přihlásit na vysokou školu.“ A to byl už 67. rok, protože v 66. sem
530 odmaturoval a to už ty možnosti přihlášek už byly pasé, takže musíš se přihlásit, zkuš to se
531 přihlásit. Tak sem zašel tady na filozofickou fakultu a tam zase byl jeden známěj, asistent a
532 chodil k nám na gymnázium a jeden čas působil i v Rusku a z Ruska ho vyhostili. On psal taky
533 do literárních listů. No a on říkal: „No, já myslím, že to by šlo.“ Tak mi řekl, z čeho asi budou ty
534 přihlašovací pohovory, tak já sem se jako přihlásil. Samozřejmě k tomu byly potřeba posudky.
535 Ale samozřejmě, ty posudky měl napsat ředitel našeho závodu a to byl nevlastní syn herečky
536 Jarmily Kurandové, jestli znáte to jméno, ona hrála babičku ještě za Protektorátu a pak, a ona
537 adoptovala tady tohohle, který se stal ředitelem toho našeho závodu, vystudoval teda strojní
538 fakultu a on ještě v rámci svých studií těch postgraduálních, měl napsat, já nevím, jestli to byla
539 ročníková práce nebo nějaká, nebo nějaká esej na nějaké téma, humanitní. A on jestli bych mu
540 v tom nějak nepomohl, protože věděl, že já se tím zabávám, že mě to zajímá, tak já sem mu
541 říkal, my sme si tykali, já sem mu říkal: Tak dobře, tak já ti něco připravím. A tehdá vyšla kniha
542 od tehdejšího sociálního psychologa Ericha Fromma Umění milovat, nevím jestli to znáš.
543 T: Znám.

544 P: Jo, tak já sem mu napsal takovej podrobnější koncept toho, té práce, toho Fromma a ono
545 toho pak končí, že láska není stav, do kterého upadáme, ale ve kterém trváme, tak to se mi
546 strašně teda líbilo. A on mi říkal: „Napiš si posudek jaký chceš, já ti ho podepíšu.“ Tak já sem
547 tam napsal posudek, ne teda nijak podležavej, tak jak to bylo. Oni mě tam hodnotili po
548 řemeslné stránce teda velice dobře, já sem s tím našim mistrem chodil do různých kurzů – do
549 kybernetiky, do psychologie práce, jo a ještě nějakej byl, takže sem tam měl dobrý vztahy se
550 všema, nikomu sem nepodležal, nebyl sem do nějakých soutěží zapojenej a oni zas věděli, že
551 mám o tyhle věci zájem, tak mi neházeli zas klacky pod nohy. Takže mi dali doporučující
552 posudek a na tu školu mě pak vzali a zase Pán byl se mnou. Já sem přišel před tu komisi už po
553 té písemné na tu ústní a tam jeden zkoušející té komise, hrábl do takového stohu knížek,
554 přečetl jeden odstavec a řekl: „Jestli pak víte, odkud to je.“ A já sem říkal: „To je René
555 Descartes, Rozprava o metodě.“ A já sem toho Descarta četl asi měsíc předtím, takže já sem to
556 znal (smích). A tak to byla zelená. Tak já sem byl přijatý, shodou okolností sem psal diplomku i
557 dizertačku na téma Substanční problém René Descarta.
558 T: A takže na co, na jaký obor?

559 P: Dějiny filozofie, logiky a pedagogiky. To byla jediná možnost, kterou sem měl jako ne v
560 oboru, kterou sem měl si zapisovat.

561 T: Jako ne v oboru

562 P: Všichni ti mí kolegové byli většinou pracovníci ve školství. Třeba ten profesor Liščář, který
563 měl jako zařizoval té formální záležitosti k té maturitě, byl potom mým kolegou při studiích. A
564 to bylo zajímavý. Ještě taková historika malá. Já, jestli ve druhým ročníku, už sme měli nahlásit
565 téma diplomky a já sem si zvolil toho Descarta, nejdříve teda Substanční problém ve filozofii
566 17. století a ten profesor mi říkal: To ne, to je na doktorát věd, to si vyberte jenom jednoho
567 toho filozofa. Tak sem si vybral toho Descarta. No a tak sme se domlouvali na ty termíny,
568 konzultace a on mi říkal: „Dejte mi číslo do zaměstnaní. Já sem říkal, že žádný číslo nemám, že
569 by mě museli zavolat na vrátnici nebo tak a on říkal: Jak to? Co děláte? Já sem dělník, já
570 dělám soustružníka. On se chytl za hlavu, jak to, co tady děláte. Tak já sme mu řekl, jak to se
571 mnou vypadá a on: To ne, to mi musíte povykládat. Tak sme seděli 2 hodiny, tak sme mu to
572 vykládal, jak to bylo, ta historie všeho, tak ho to velice zajímalo, tak sme se rozešli, ještě sme
573 se asi dvakrát sešli a on pak zemřel. Profesor Bartoš se jmenoval. No a tak to potom vzal jinej
574 a já sem teda absolvoval a bylo mi doporučeno, abych se přihlásil na to rigorózní řízení, na
575 dizertačku a tak sem měl potom toho oponenta, kterému sem to čas od času přečetl, k čemu
576 sem dospěl a došlo k tomu, že se sešla vědecká rada a oni tam diskutovali, koho pustí k tomu
577 rigoróznímu řízení a koho ne a v té komisi seděla nějaká tajemnice z té naší teda katedry a ta

578 se postavila proti, jak to že ho chcete pustit, když on je bývalý protistátní živel a byl souzený
579 za protistátní činnost a ten oponent mé práce, tak ten vystoupil a jak mě to potom sděloval
580 jeden z těch asistentů, že on tehda prý prohlásil, že sem podal výbornou práci a že trvá na
581 tom, abych já byl k tomu rigoróznímu řízení připuštěn. Takže zase tam mně šli zase na ruku. Já
582 sem tam neměl žádný nepřátele, ale ani sem se nepodbízel. Já sem si nevzal žádný
583 ideologický téma, nějaký Marx nebo Lenin, já sem si vzal téma z Ontologie, toho 17. století, že
584 to ještě Marx čikal půldruhého století než se narodil, takže neházeli mě klacky pod nohy, ale
585 jinak to bylo s estébáky, protože já sem třeba nemohl vycestovat do zahraničí. Ještě v roce 89.
586 v létě mě zamítli. Zase bych to mohl doložit spoustou těch materiálů, kde mě píšou, že mě to
587 zdůvodňujou z oddělení z pasů a viz, že moje: „Vaše cesta není v souladu se státními zájmy
588 ČSSR z toho důvodu bylo rozhodnuto, jak bylo shora uvedeno, že se to nedoporučuje. A to
589 bylo ještě v roce 89., čili mě volali tehda na estébárnu a to bylo tehdy v nějakým 72. roce a
590 řekli mi, my sme se tam dostali do sporu, jo a oni mi řekli: „Pokud bude tento režim existovat,
591 budete vždycky odstavení na vedlejší kolej a nikdy nepojedete do západní ciziny,
592 Nedostanete pas.“ A to skutečně dodrželi až pomalu do posledního měsíce. Měl sem pozvání
593 do Západního Německa, do Anglie, do Ameriky, nikde, nikde mě to nikdy nevyšlo. Já sem
594 poprvé vyjel ven až v tom 60. roce na charismatickou konferenci do Bernu, jo, takže to bylo, to
595 sem byl jako v jirkově vidění.
596 T: A v jakém že roce?

597 P: V 90.

598 T: V 90.

599 P: Takže to bylo takový, tak tak.

600 T: A třeba jako. Nebyl ste potom ještě nějak hlídanej od estébáků

601 P: Od estébáků sme byl hlídanej po propuštění. Oni nám řekli: Budete sledováni.

602 T: Přímo vám to řekli.

603 P: A třeba se stalo, že za mnou přišel jeden spolupracovník, celej rozechvělej a říkal mi: „Ty,
604 oni za mnou byli estébáci a chtěli abych zjistil, kde si byl tehdy a tehdy a tam a tam a cos tam
605 dělal. Byla pravda, že já sme tam byl zatím člověkem. Byl to bejvalej, ne bejvalej, byl to nimrod,
606 kterej chtěl, abych mu tam něco udělal na soustruhu. A že mě za to dá zajíca, tak si jako přijď
607 pro něj odpoledne. Tak já sem si pro něj teda přišel a zrovna tehdy mě sledovali. Ale ještě
608 abych se vrátil, jak sem zmiňoval toho člověka, kterej byl v Mauthausenu. Já sem se sním
609 potom v Leopoldově setkal, víceméně náhodně. Tam sem jeden den sem byl na brigádě, jinak

610 nic takového, a šli sme, vedli nás bachaři takovou skupinku a tedka proti nám taky šla
611 skupinka a tam byl on. Jmenoval se Matyáš **** a já sem říkal: „Co tady děláš?“ Já sem byl na
612 cele smrti, byl sem na Pankráci a podal sem žádost, tak mi vyřídili žádost o milost a dali mě
613 doživotí, takže já sem ted' v Leopoldově. Ale pak sem se dozvěděl od jednoho z komunity,
614 kterej se dostal do archivu, že jeho potom kolem 69. ho transportovali do Rakouska. Do
615 Eisenstadtu, on byl z Eisenstadtu a říkal: „Až se to změní ty poměry, tak musíš za mnou přijet.“
616 Ale on skutečně má na svědomí pár těch lidí, pár těch muklů z toho, z toho Mauthausen, jo.
617 Tam to bylo tvrdý, tam mi vykládal v Leopoldově jeden, spal takhle pode mnou, ten když ho
618 tam dotáhli, tak mu ukázali kde bude spát, jak to bude ustlaný. Tak on si tu svoji postel takhle
619 ustlal, odpoledne raport, k raportu, tak byl zvědavej proč k raportu, k tomu veliteli toho baráku
620 a on říkal: „Bylo vám řečeno, jak máte stláat postel, vy ste to nedodržel, tak vás potrestáme.“ To
621 spočívalo v tom, že vám svázali ruce vzadu a pověsili vás za ty ruce na několik hodin. Říká se,
622 měsíc nemohl na nic sáhnout. No takový tvrdý jako tresty. Mauthausen byl vyhlášený takovým
623 tím sadismem. Tak a shodou okolností on tady ten dotyčný taky se setkával s nějakým
624 profesorem Ogounem, který přechovával parašutisty, budto Gabčíka nebo Kubiše a jeden z
625 nich si tam zapomněl nebo schválně nechal baretku a ten jí pak dal tady tomu muklovi. Takže
626 nic mu nepomohl, že byl takhle v kontaktu s tím odbojem protinacistickým a stejně ho zavřeli.
627 Paradoxně za spolupráci s Němci, protože on se v tom Mauthausenu přihlásil jako dobrovolník
628 na Východní frontu. Jako Němec. On byl původně německé, jak my sme říkali wasserpolák, tak
629 čechoněmec. Takže on se tam přihlásil a přežil to, tu frontu a tady ho potom zavřeli za
630 spolupráci s Nacismem. No, já teda abych už končil, to je taková jenom jako výpověď, já sme
631 kdysi byl víceméně přinucen pomoct jedné taky diplomance, v tom, abych jí něco napsal o té
632 své minulosti kriminální a že to jako zakomponuje do své diplomky, tak kdybyste jako chtěla,
633 já to nechci nijak vnucovat, ale sou to takový realie.
634 T: Aha, můžu se na to podívat? A třeba jakoby když se na to podíváte zpětně, na to, co ste prožil, tak
635 já si umím dobře představit, že člověk může cítit nenávisť k těm lidem, nebo nějaký vztek v sobě

636 P: Ne, ne, ne. Já teda jako mám velký obdarování v tom, že sem nepocítil nenávisť. Nepocítil
637 sem nenávisť. Já to tady teda píšu. Já sem byl vyzvaný, loni vlastně, účasti na takové jakési
638 konferenci o odpuštění do Francie, abych tam měl svědectví. Já sem tam nejel teda, ale napsal
639 jsem jim tam to moje svědectví, je to teda ve francouzštině, mi to přeložila ***** a
640 mám to tady a tam se s tím vyrovnávám papírově. Já sem nepocítil fakt jako nenávisť,
641 opravdu s čistým svědomím to můžu říct. Protože pro mě to bylo já to tady končím, já to s
642 dovolením teda přičtu. Dnes v závěru svého života si uvědomuji, jak nezastupitelnou roli v
643 něm hrála zkušenost politického vězně, vězně svědomí. Lidsky řečeno, byl jsem ochuzen o

- 644 nejlepší léta, z vězení jsem se vrátil v 28 letech, spolužáci měli po studiích, zajišťovali si
645 odpovídající existenci, já sem byl společensky degradovaný a začínal jsem jako
646 nekvalifikovaný dělník. Získal jsem však neskonale víc. Pán mi dal sílu veřejně vyznat svoji
647 víru v hvězdné hodině mého života, což mělo pro moji budoucnost existenciální význam.
648 Prošel jsem jakousi vnitřní katarzí, do té doby pro mě v netušených podmínkách bolševických
649 věznic a lágrů, postupně jsem se zbavoval falešných představ o sobě, uvědomil jsem si rozdíl
650 mezi ideologií a žitou vírou, pochopil jsem, že Pán si mne volá k zasvěcenému životu a že můj
651 život má před Boží tvář cenou jen tehdy, překročím-li svůj vlastní stín pohotovou službou lásky
652 ke svým bližním. Moje reflexe vězeňského života by byla neúplná, kdybych opominul jeden z
653 největších darů, jaký se mi od Pána dostal a to je odpuštění všem, kteří mi ublížili, absence
654 nenávisť vůči nepřítelům. Prožil jsem a stále prožívám Boží soucítění se mnou, jehož výrazem
655 je i jeho milosrdenství a radost z odpuštění. V prostředí, kde nenávisť k nepřítelům věznilům
656 měla jakoby lidské opodstatnění, mne Pán ochránil pokušení stát se soudcem svého bližního
657 na úkor dominance Boží spravedlnosti. Té se já s pokorou podřizuji a odpouštím všem, kteří
658 mi svou zaslíbeností uškodili, ale opravdu uškodili? Jo, tak tady tím končím to svoje
659 svědectví. To je tak stručně řečeno. Tady to mám v takovém konceptu napsaný. (ukazuje)
660 T: Tak já nevím, myslíte, že bych si to mohla třeba okopírovat a pak po strejdovi třeba poslat?
- 661 **P: Můžete, můžete, můžete.**
662 T: Nebo že bych si to vyfotila možná?
- 663 **P: Ne to si. Já to mám totiž dvakrát. Půjčte si to. Jestli vás to zajímá, když ne, tak to nečtěte.**
664 T: Tak já to okopíruju a po strýcovi to pošlu.
- 665 **P: Já sem, mě je 83 roků a já sem většinu života prožil v totalitních režimech. 43 roků. 48 – 88 a**
666 **od roku 39 do 45. To je taky formace nějaká. Člověk má tendenci to ideologizovat. Třeba**
667 **nenávidět nějaký ty postoje, zaujímat takový ty nekompromisní a naštěstí jsou takový autoři,**
668 **jako třeba Tomáš Kempenský, který říká: „Člověče, jestli si myslíš, že si lepší než tvůj bližní,**
669 **neučinil jsi ani krůček ve svém duchovním životě.“ Tak. A to je prostě to, co mě vždycky uvede**
670 **do reality. Protože co já vím, čím si prošel ten esesman nebo estébák.**
671 T: Ale to je takový, přijde mi jako každodenní motto. Při kontaktu s kýmkoliv, co by člověk měl mít na
672 paměti.
- 673 **P: Ano, ano. My máme mimo jiný v komunitě takový heslo: Nekritizovat! Ale i třeba už**
674 **zmiňovaný Dostojevskij. Kritika, to je propast mezi námi a tím, koho kritizujeme. Nebo druhá**
675 **věc, člověk má tendenci škatulkovat a pak ho tam už nechávat v té škatulce. A kdyby se tak**

676 **chovali lidé vůči apoštolovi Pavlovi, tak z něho nikdy nebude Apoštol národů. Takže to je také**
677 **důležité mít na paměti, že člověk se mění, že na něj působí celá řada vlivů a mění se.**

678 T: A dát mu i šanci změnit se.

679 **P: Dát mu šanci. A respektovat, že on může být jiný, než ho dává ten ideologizovaný pohled.**
680 **Byli esembáci, kteří byli zapsáni v Izraeli na té desce cti jako ti, kteří se zasadili o záchranu**
681 **Židů. Jsou známy případy, kdy ve svých vilách celou válku měli Židy a kdyby na to přišli, ti**
682 **Nacisti, tak šli pod šibenici. Já sem byl v Leopoldově s jedním a on mi vykládal, jak ho**
683 **vyšetřovali. On byl bývalý agent americké, dostal asi 22 let, a jeho vyšetřoval estébák kterej**
684 **mu vždycky řekl, co ještě může říct a co už ne a kolikrát mu donesl chleba se šunkou. Ale**
685 **jednou se stalo, že tam přišel druhej a řekl: „Toho gaunera už máme, už na něj spadla klec a**
686 **tedřka začne něco jinýho, jinej režim.“ Takže najdou se, najdou se. Nedá se říct, že všichni byli**
687 **špatní. Většina teda nechá se ovlivnit tou ideologií a pak to teda velice špatně dopadne.**

688 **Každej musí být autonomní bytost, autonomní. Tím se lišíme od zvířat, že máme svobodu, ale**
689 **která má své limity a není bezbřehá a je spojená se zodpovědností, není to anarchie, libovůle.**
690 **Žít v nesvobodě je mnohdy lehčí než žít ve svobodě. To je váš případ, vaší generace, vy se**
691 **musíte neustále rozhodovat. Já sem se, pokud se týkalo třeba mé vnější činnosti, za mě**
692 **rozhodovali druzí, já sem nemohl dělat, co bych chtěl. Já sem měl po absoloturu vysoký školy**
693 **a nikde mě nevzali. I když já sem nějak vehementně o to neusiloval, ale nemohl sem třeba**
694 **dělat to, co bych chtěl. Kdežto dneska, dneska mají ti mladí lidi x možností v to rozhodování a**
695 **s tím je spojená zodpovědnost. Dost lidí se třeba přihlásí na studium teologie, ale už ne tolik**
696 **se nechá vysvětit. Už v tom je. Nebo lidi nevstupují do manželství. 50% těch svazků nemá tu**
697 **smlouvu. Nechtějí se ničím vázat, třeba dětmi. Spoustu jich má děti až v pozdním věku čímž**
698 **trpí potom ty děti, že mají starý rodiče. Je to určitá obět, kterou nejsou schopni podstoupit.**
699 **Protože oni nemají cíl. Jejich horizont končí tímto světem. Tím je to dáno.**

700 T: No, máte pravdu no.

701 **P: Bohužel.**